

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

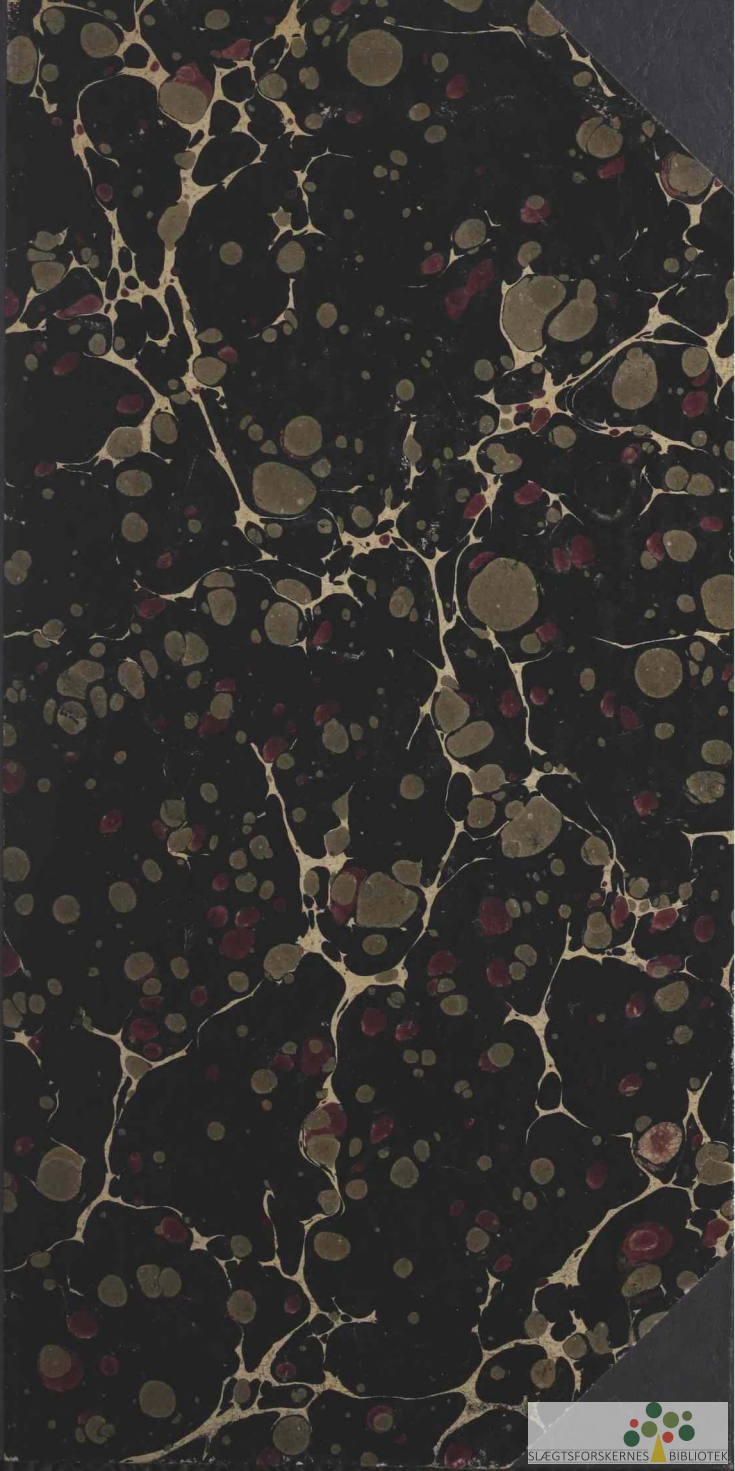
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra
Velle v Sogn

Bidrag til dets Beskrivelse

ved

Frands Holm

Le détail c'est l'âme de l'histoire. (Det er Smaatingene, der gør Historien levende).

H. Taine.

Ødder.
E. Kjeldsens Bogtrykkeri
1913.

Forord.

Idet jeg sender foreliggende Produkt ud til Abonnenter og Læsere, maa jeg desværre gøre en Undskyldning. Som det fremgaar af Titelen er det kun et Bidrag og ikke nogen fuldstændig Beskrivelse af Vellev Sogn, der bydes. En saadan vilde ligge over mine Evner og Kræfter, paa nærværende Tidspunkt. Hertil kræves et stort og omfattende Arbejde i Arkiver og Biblioteker. Jeg har da foretrukket at give det jeg har. En Skælm giver mere end han har, siger et gammelt Ord. Bogen er herved bleven meget ujævn, og det har ikke kunnet undgaas, at en Del Tilfældigheder er kommen til at raade. En anden Ting, der ogsaa er meget naturlig, skønt det kunde se ud som en Anmasselse, er den forholdsvis fyldige Skildring af min egen Fødegaard. At den er bleven saa udførlig, skyldes jo den Omstændighed, at jeg ved bedst Besked om meget af det, der er foregaaet der.

Min bedste Tak til de Mænd, der har ydet mig Hjælp, saaledes i første Række Pastor A g a a r d, uden hvem Arbejdet slet ikke var bleven til noget. Endvidere takkes Sogneraadetsformand C h r. S ø r e n s e n (S o r t) for al den Ulejlighed, han beredvillig har gjort sig for at fremme Bogens Trykning.

Sidst, men ikke mindst, en Tak til alle Abonnenterne, der ved at tegne sig har gjort det muligt, at det lille Værk er bleven trykt.

Klakring v. Skole i September 1913.

Fr. H.

Indhold.

	Side
Naturen	5
Oldtidsminder, Sagn	9
Byens Navn	11
Om Velleby før og nu	13
Kirken	22
Præsterne og Præstekaldet	38
Skolen	55
Lidt om enkelte Gaarde og Slægter	67
Tre Udflyttergaarde	73
Særlige Gaarde	84
Enslev	103

Naturen.

Af de fem Sogne i Houbjerg Herred, der støder op til Danmarks største Vandløb, Gudenaas sydlige Bred — fra det Sted, hvor den fra en nordlig Retning bøjer mod Øst, indtil det Sted, hvor den optager Lilleaa — er Velle Sogn det østligste. Som en Perlesnor ligger de fem Sognekirker Sael, Gulev, Gerning, Hvorslev og Velle i en naturlig, men dog temmelig regelret Række omtrent $\frac{1}{2}$ Mil ($3\frac{1}{2}$ km.) fra hinanden indbyrdes og i lige saa lang Afstand fra Danmarks største Vandløb. Mod Vest støder Velle Sogn op til Hvorslev Sogn, mod Nord til Gudenaen, der paa et langt Stykke danner Grænsen mellem Houbjerg og Middelsom Herreder; mod Syd til Aidt og mod Øst til Houbjerg Sogn, som det er skilt fra paa et langt Stykke ved en naturlig Grænse — Tjærbæk. Ved Skovridergaarden Christiansholt bøjer Sogneskellet af i en ret Vinkel mod Øst, indtil det naar Lilleaa, som indtil dens Udløb i Gudenaen danner Grænsen et mindre Stykke. Ved Skellets Bøjning dannes der en Krog eller et Hjørne, ligesom en Udvækst paa det ellers i Formen saa regelrette Sogn. Krogen udfyldes for største Delen af Østergaards Tilliggende. Afstanden paa Sognets længste Led, Aidt Sogneskel, til Gudenaen, er omtrent en Mil, Bredden omtrent det halve. Paa det Punkt ved Langaa Station, hvor Lilleaa munder ud i Gudenaen, støder 3 Herreder sammen: Houbjerg, Middelsom og Galten.

Velle har saaledes et naturligt Sogneskel i Nord, delvis et mod Øst, Tjærbæk. Mod Vest gaar Skellet

meget nær til et andet Vandløb, Brandstrup Bæk, skønt den ellers ikke danner Grænse paa noget Punkt, men forbliver i Sognet under hele sit Løb. Mod Syd har Sognet ingen naturlig Grænse, men gaar jævnt over i Nabsognet. Velle Sogn, der i Form minder noget om et temmelig regelret langagtig Firkant, kan godt betragtes som en Slags Halvø mellem 3 Vandløb.

Tjærbæk (1486 skrevet *Tiere beck*) udspringer i Nærheden af Tjærbækgaard i Houlbjerg Sogn og løber gennem en ret naturskøn Dal, flankeret af vilde Lyngbakker. Bækken er kranset af frodigt Ellekrat paa de fleste Steder, men Dalen er for snæver til at afgive Plads for Eng af nogen videre Udstrækning. Hist og her forefindes ved dens Bredder store Vældgunger.

Ved Christiansholt løber Tjærbæk ind i Sognet, afgiver Vand til Over Mølle og falder ud i Gudenaen Øst for Aabro. For en Del Aar siden drev dens Vande endnu en Mølle, Enslev Mølle, neden for Enslev By. Der forsøgte at drive Mølleri i stor Stil her, men det mislykkedes og det hele er nu kun en Ruin. Navnet Tjærbæk formenes at hidrøre fra det gamle nordiske Ord *Tjærn*, der betyder en lille Flodsø.

Brandstrup Bæk (i Folkemunde udtales det Braa'ndstrup) udspringer i den øverste Del af Dalen ved Koudal og faar Tilløb af en Del Vældhuller paa sit videre Løb. Ved Holm løber den forbi det Sted, hvor efter Sagnet Holm Kloster skal have ligget, omflydt af Bækkens Vande, der maaske har flydt rigeligere i gamle Dage end nu om Stunder. Sit største Tilløb faar den fra Bokilde, der udspringer i Øxendal, et lille Stykke Nord for Byen og danner Tyvsens Bæk eller Bokjeldsrund (Rund d. e. Rinde, Løb). Navnet Brandstrup, der iøvrigt er ved at gaa i Glemme, minder om en lille By, men ingen ved nu det mindste af en saadan at sige.

I den sydlige Del af Sognet gaar en bred Dal paa tværs af de to ovennævnte, Andsig (Sig, d. e. Dal). Den afgiver Leje for en lille Bæk, der paa sit videre

Løb forbi Tostrup og øster paa bliver til en Aa og falder ud i Gudenaas Ved Borre i Vejerslev Sogn.

Vellev Sogns Jordsmon er temmelig højtliggende især mod Syd. Fra Dejebjerg, der er Sognets højeste Punkt (345 Fod, 108 Meter), er der en storslaaet Udsigt over Omegnen. En lavere, men mere skraat hældende Højdestrækning findes et Stykke længere Nord for, Vest for Enslev. Dens højeste Punkt er ved Flinthøj (320 Fod omtrent 100 M.).

Fra Flinthøj, der ligesom Dejebjerg er en gammel Kæmpebjerg, falder Jordsmonnet stærkt ind mod Vellev By, der er omgivet af nogenlunde jævne Jorder. Selve Byen ligger dog paa en Skraaning, saa et Par af Vejene igennem den bliver Hulveje. Nedergaard ligger 23 Fod lavere end Husene i den sydlige Del af Byen.

Nord for Byen stiger Terrænet i en Del Bakkestrøg, den østligste Fortsættelse af de Bakker, der danner Randen af Gudenaas Dal i Syd. De er ikke saa kraftige i Form som de højere og mere vilde Lyngbakker i Hvorslev Sogn med det bekendte Busbjerg (264 Fod). De Vellev Banker er opdyrkede de fleste Steder og udgør den magreste Del af Vellev Bys Jorder. Bl. a. kan nævnes Bosbjerg, Skjedsbjerg (191 Fod) og Sparrebakket (247 Fod).

I geologisk Henseende hviler Vellev Sogn dels paa Ler, dels paa Sand, Jordmasser, der er affejrede ved Isens og Vandets Virksomheder i Istiden. Ved Isens Smeltning udhuledes de mægtige Dalfurer mod Øst og Vest, Tjærbæk Dal og Dalen ved Koudal. Især er Koudals Dal mærkelig ved sine regelrette Tværdale, der fra Vest udmunder i Hoveddalen i et Antal af 6—7.

Skønt de Vellev Jorder nærmest maa siges at være af lettere Natur, er de dog meget frugtbare, især i Byens Nærhed, hvor de er ansat til højeste Takst. Af Ler findes der i Sognet det saakaldte Hvidler, en Slags Mergelkalk, der forhen blev brugt til Mergling. Herom bærer Hvidlergravene Vidne. I den nyere Tid har man fundet Møler ved Rughavegaard paa

den gamle Præstegaards Mark. Mo-leret er gulligt af Udseende og meget let. Det bestaar af Kiselalger, smaa encellede Planter fra Fortidens Vande. Det bruges til Isoleringsemne ved Dampkedler og mellem Etager.

Af Moser, der jo er dannede af Plantestoffer i stillestaaende Vand (Indsøer), findes der en lang Strækning langs Gudenaalen, Vellev Mose. Desuden findes der en Par Smaamoser paa den gamle Præstegaardsmark, Holms Mose og Præstemosen, som begge hører til Præstekaldet. 1772 nævnes Smedemosen, Korsmosen og Heilskov Mose.

Skov er Vellev Sogn bleven rensat saa grundigt for i Tidens Løb, at der nutildags saa at sige ikke er Spor tilbage. De 153 Tdr. Land, der 1896 opføres som Skov, er for største Delen nyere Plantning. At der har været megen Skov i Sognet i gamle Dage er sikkert nok. I Mands Minde er en hel Del Smaaskov bleven ryddet. Af Stednavne, der minder om Skov, kan mærkes Tostrup Skovhus. Holm var forhen et Skovfogedhus, og Navnet paa flere af Gaardens Markstykker saaledes Rytterskoven, Holtet og Kjeldholtet, som nu er skovløse, vidner om, at her har været Skov i ældre Tid. I Præsten Karmarks Optegnelser nævnes Randers-Skoven neden for Skjedsbjerg og »Siællagres Vang yderst ved Skoven.« 1438 nævnes Werløffskouff, 1484 nævnes Eggertzs *) skouff og Werløff Kirckeskouff og 1486 og 1527 omtales Werløff Nørskouff. I de to Skeldale findes endnu hist og her Elleskov og Krat af Hassel og Bævreasp. 1497 omtales en Skov Soulund. »Then tiid Soulund bleff refft (d. e. rebet, opmaalt med Reb) tha vort (blev) ther refft IX otting (et Maal) skouff tiil Thuillum closters godzs i Werlöff och Enslöff«. 1486 haves et Tingsvidne paa Werlöff Nordskouff »och haffuer Eggert Vesteni (af Østergaard) met flere danemend vundett (d. e. vidnet) thet (d. e. at) then recker indtil Tiere beck«.

---

*) Efter Eggert Vesteni til Østergaard.

Oldtidsminder, Sagn.

At Vellev har været beboet i Oldtiden bærer en Del Kæmpehøje Vidne om. Desværre er de fleste sløjfede, da Folk ikke altid har haft tilstrækkelig Sans for at bevare de ældgamle Minder. Af fredede Høje findes, saa vidt vides, kun Deje høj (Deje d. e. Pige, Tøs). Ved en Fejltagelse er den uheldigvis bleven tilplantet. I dens umiddelbare Nærhed fandtes tidligere tre Høje. Nord for Enslev fandtes forhen Sages høj med en Oldtidsgrav; men den er nu fuldstændig sløjfet. I Nærheden af Flint høj fandtes en 2—3 andre Høje. Alle de her nævnte Høje er lagte paa de højeste Steder i Sognet. En smuk Høj, der desværre ogsaa er tilplantet, findes paa »Bakgaarden«s Mark. Paa Fliren fandtes forhen tre Høje, der alle er overpløjede. Ved Frijsbak findes henimod en halv Snes mere eller mindre smukke Høje, der alle ligger temmelig lavt, men saaledes, at de har kunnet ses af Folk, der færdedes ad Hovedvejen over Aabro eller sejlede paa Gudenaaen.

Af Oldsagsfund er der vist ikke fundet store Ting i Vellev Sogn. 1893 fandt man ved Tørvegravning i Holms Mose et Broncearmbaand, der blev afgivet til Randers Musæum.

Af andre Fortidsminder, som nu er ødelagte, bør nævnes de, der omtales i »Danske Atlas« omkr. Aar 1768: »Uden for Enslev staar paa en høj og grøn Banke en meget høj Sten, oprejst over 4 Alne over Jorden, hvor man vil sige en Kirke skulde have staaet.« Nu er Stenen styrtet ned i en Grusgrav og begravet af Jord. Grevinde Frijs lod den for nogle Aar siden grave op og undersøge, men da der ikke fandtes noget mærkeligt ved den, gjorde man sig ikke den Ulejlighed at tage den op. Endvidere fortælles i Danske Atlas: »Synden for samme By (altsaa Enslev) er en Kæmpe-

grav eller Offersted, kaldet Troldestenen*)«. Hvor den Kæmpegrav har været vides ikke. Det er ikke saa usandsynligt, at der har ligget en Kirke i Enslev i Middelalderen. I den katolske Tid var der langt flere Kirker end nu om Stunder. Desuden er Enslev By en gammel Hovedby og ikke som f. Eks. Tostrup en Af-læggerby af Hovedbyen, saa det ogsaa af den Grund er rimeligt, at den har haft sin egen Kirke. Paa Holms Mark blev der i 70erne optaget to store Sten, der ra-gede højt op over Jorden. Ved Optagningen viste det sig, at de var sat med Hænder, idet der fandtes Støtte-kiler omkring dem.

Sagn er der desværre ogsaa kun lidt bevaret af i Vellev Sogn, saavidt jeg ved. Rigtige gamle Folkesagn om Trolde og Uvætter er helt forsvunden paa enkelte Stumper nær. Der fortælles, at der gaar en hovedløs Hest i Degnhulen, og paa Fliren er der en Høj, hvor der sidder en Jomfru, og 3—4 andre Kvinder danser omkring hende. Synet ses vistnok bedst Nytaarsnat. Endnu lever Sagnet om Klosteret ved Holm, der vil blive omtalt længere fremme. Engang da Thomas Pe-dersens Kone i Holm, Maren, havde været i Dejhede for at besøge en Slægtning, traf hun om Aftenen, da hun gik hjem over Selager, paa en Plovmand. Han gav hende Tømme og Plov i Haanden, og saa maatte hun følge Ploven et Omfer. Derefter var hun igen fri og kunde fortsætte sin Vej.

I Heilskov Bakker ved Koudal gaar en hovedløs Ged, Heilskov-Ged kaldet. Hvis man møder den, farer man vild og kommer galt afsted.

En Mand i Tostrup ejede den fæle Bog Cyprianus, der var skrevet med røde Bogstaver af selve Fanden. Den var farlig at læse i, for dersom Læseren ikke kunde læse lige saa meget avet om, som han læste ret om, kom den onde og tog ham. Tostrup-Manden vilde derfor gerne skille sig ved Bogen. En Dag, da de bagede,

*) I gamle Dage, i Overtroens Tid, troede Folk, at de gamle Kæmpegrave fra Oldtiden var bygget af Trolde eller Kæmper.

kastede han den ind i den glohede Bagerovn. Det maatte da være probat; men da han saa nøjere efter, stod den dog stadig paa Hylden.

Det fortælles, at da de svenske Soldater en Tid havde ligget i Hvorslev, og vilde drage bort, tog de ad Velle v til. Sagnet melder ellers ikke noget om, hvad de foretog sig i Velle v; men lige før de drog ud af Hvorslev havde Bysmeden listet sig op i Kirketaarnet og derfra skød han den svenske Oberst i det Øjeblik, de tog afsted. De mærkede dog ikke, hvor Skuddet kom fra, og trods ivrig Søgen fik de ikke fat i Smeden. Men for at hævne sig stak de Ild paa Hvorslev, der afbrændte saa nær som to Gaarde, der kaldes Fiskergaardene.

Blicher, der holder af at fortælle gamle Sagn, omtaler ogsaa Velle v i sin Historie om Røverne i Busbjerg i Hvorslev Sogn. Da Røverne er fangede og deres Husholderske befriet, fortæller hun sine Oplevelser og hvorledes hun kom i deres Vold. Hun boede hos sin Moster i Velle v, da de Busbjergrøvere bryder ind i Gaarden og slaar alle Folkene ihjel. Hende skaaner de for at tage hende med og gøre hende til deres Husholderske. Hvis der er noget om den Fortælling, maa det jo have været en Begivenhed i Velle v, der er bleven husket længe; men det er ikke godt at vide, om Historien er et virkeligt Folkesagn eller kun Blichers fri Fantasi.

Byens Navn.

Om Navnet Velle v kan der oplyses følgende: Som saa mange andre Landsbynavne her i vort Land bestaar det af to Stavelser: Vel og lev eller løv. Stavelsen lev har Byen tilfælles med en Mængde andre Landsbyer i Danmark, saaledes: Hvorslev, Gulev, Vejers-

lev osv., og det er godtgjort, at lev betyder det efterladte, det som en Mand, maaske den første, der i den fjerne Oldtid satte Bo paa Stedet, har efterladt sin Slægt. Det er endvidere temmelig sikkert, at alle Landsbynavne, der ender paa lev, har et Mandsnavn til Forled, saaledes f. Eks. Gulev (ældre Gudeløf, af Mandsnavnet Gude, Havnelev af Høgne eller Haagen osv.), medens Navne, der ender paa by, saa at sige altid har et Forled, der betegner et Naturforhold eller et Menneskeværk, saaledes Skov-by, Sund-by, Bro-by (Byerne ved Sundet, Skoven og Broen). Medens der f. Eks. findes en Del Enslev'er i Danmark, forekommer der kun een Vellev. Nu er det altsaa saa godt som sikkert, at der i Stavelsen Vel skjuler sig et Mandsnavn, men hvorledes det har lydt i Oldtiden er ikke godt at sige, da Landsbynavnene er meget omdannede og fordrejede i Tidens Løb. I Vellev lever endnu det Sagn, at Byen har faaet Navn efter Kæmpen Vidriks Fader Verland, der ligger gravlagt paa Frijsbaks Mark, hvor Stedet vises endnu. Pontoppidan hidsætter i sit Værk Danske Atlas det samme Sagn. En Kæmpe ved Navn Verland omtales i Danmarks gamle Folkeviser Nr. 7, udgivet af Svend Grundtvig; saaledes siger Vidrik Verlandsen:

Verland hedde min Fader,
han var en Smed vel skøn.

For at faa Klarhed over Navnets Oprindelse er det af stor Vigtighed at vide, hvorledes det blev skrevet i gamle Skrifter, da mange Navne, som før nævnt, undergik store Forandringer i Tidens Løb. Nu er vi saa heldige at finde Vellev optegnet saa tidlig som 1208, altsaa under Valdemar Sejr. Det skreves den Gang Wælef. Aar. 1300: Wæleff og Wæluff; 1327: Wæløf; 1333: Wærlæf. Fra 1398—1534 skreves det 18 Gange stadig Werløf, en enkelt Gang Werlof; 1572: Verløf; 1573: Veeløf (kan være Fejlskrivning for Velløf), 1595: Verløf; 1652: Velløf; 1679: Vellef, 1707: Welleuf og 1763: Welløw.

Heraf ser vi, at Skrivemaaden Verløf, skønt den ikke er den allerældste, kan lede Tanken hen paa en Verland. At Verløf og Væløf bruges i Flæng kommer aabenbart af, at r'et let udviskes i Udtalen. I de 700 Aar, Navnet har været skrevet, har det sikkert været udtalt i det væsentlige paa samme Maade som det udtales endnu, altsaa omtrent Væløf. Har en Verland givet Byen Navn, da er Verlandlev som altfor langtrukket at udtale, meget tidlig bleven til Verløv og Væløv. Helt umuligt er det ikke, at Navnet hidrører fra en Verland, men det er umuligt at bevise det.

Om Velleby før og nu.

Byens Form er noget uregelret. Velleby er hverken en typisk Rundby med Gaardene liggende omkring Gadekæret og Bystævnet eller Langby med de enkelte Gaarde i en Række paa begge Sider af Sognevejen. Den maa nærmest henregnes under Begrebet Terrainby. Den ældre Form er noget forstyrret ved Udflytningen. Kun de nordre Gaarde ligger endnu som de laa i gamle Dage »som en letbøjet Række i en Teltlejr«. (P. Lauridsen). De nordre Udflyttergaarde har naturlig nok ligget i de nuværende nordre Gaardes Rækker. Af de søndre Udflyttere har 3 ligget paa Smedebakket og 3 á 4 har haft Plads fra Skolen og op ad »Gaden« Syd paa. En Landsby af saa stor Udstrækning kunde ikke nøjes med eet Gadekær. Der har fra gammel Tid været to: Bundkæret for den nederste Del af Byen og Korret for den øvre Del.

De ældste Dokumenter, der vedrører Velleby, er som før nævnt, fra ca. 1208 og 1300. De omhandler alene

kirkelige Sager og vil blive omtalte under Præsteembedet. Senere nævnes Vellef flere Gange i Middelalderen, men det er kun sparsomme spredte Oplysninger, vi henter.

Fra Aar 1327, dateret 9. April, er der bevaret et Tingsvidne paa Latin, der fortæller følgende: En Mand, der hedder Peder Bonde, samt Niels, Præst i Hvosløf, Peder, Præst i Gærnynggh, Jacob Palnesøn, Niels Stigsøn, Niels Palnesøn af Skoughæthorpe*), Eschild Jenssøn**) og Erik Laurensøn vidner, at Michael Skææd paa Haughælbjerg (Houlbjerg), Herreds Ting, har tilskødet Hr. Ebbe Galt***) alle sine Ejendomme i Thorstorp (Tostrup) og Thorstorpmark imod paa samme Ting at modtage Skøde paa en Gaard i Wæløf af fornævnte Hr. Ebbe. Samme Michael har forpligtet sig til, at han ikke vil pantsætte eller afhænde samme Gaard i Wæløf til nogen, men har erkendt, at han af samme Hr. Ebbe har modtaget? Korn og Kvæg efter Vurdering, for hvilket han har lovet at tjene ham med rettelig Flid af sin Husstand, saa længe han bor paa nævnte Gaard.

1398 haves atter et Tingsvidne paa, at Proysten af Tvilum har bevist, at en Gaard udi Werløff er kommen fra Ebbe Galts Arvinger.

1442 er der falden Dom af Kong Christoffer af Bajern paa Kallehaffue, Bjørnstrop, Tostrup og 2 Gaarde i Werløff til Jes Stisen af Ormetzløfft), og 1461 et Skødebrev paa Kalstrup udi Werloff Sogn. 1472 ejer Eggert Vesteni paa Østergaard ved Lavhævd††) Bjørnstrop og Kallehaffue marck og Arnsøe Dam (1772: Ansedam).

Kallehave, Bjørnstrop og Arnsøe Dam nævnes flere

*) Skorup i Gern Herred.

**) Maaske den samme Eskild Jensen, der paa den Tid var Ejer af Holm. Se under Holm.

***) Ebbe Galt til Mogenstrup i Nørager Sogn, Nørre Herred, Randers Amt, senere ogsaa Ejer af Velleholm. Han ejede flere Jordejendomme i Houlbjerg, Hids og Gern Herreder.

†) Ormslev, Ning Herred, Aarhus Amt.

††) Lavhævd, retslig Stadfæstelse paa en Ejendom.

Gange i de Tider; men der vides ikke noget om, hvor de har ligget. Kallehave er vel et Stykke indhegnet Jord til Kalve. Bjørnstrup Byggested er forsvunden, og dets Sted kendes ikke mere.

1474 stadfæster Kong Christiern den Første en Lavhævd paa 2 Gaarde i Werløff, en Gaard i Ensløff med mere Gods udi Hoffuelbiereg Herred.

1485 et Syns Brev af 24 Nævn, at de ware offuer thet marckskel som Sandemænd udi Hoffuelbiereg Herred gjorde mellem Ensløff. Thorstrup og Werløff.

1527 er der sluttet Kontrakt mellem Biskoppen i Aarhus og Jep Bred udi Ensløff og hans Med-Arvinger paa et Stykke Skov udi Werløff Nørskov og nogen Ager udi Werløff Mark.

Den 4. Februar 1573 er udstedt Livsbrev for Erik Podbusch, Embedsmand paa Aalborghus, paa 7 Gaarde, bl. a. 1 Gaard i Ensløf, 1 Gaard i Velløf uden Afgift. Overlever hans Hustru, Fru Sitzel Oxe ham, maa hun beholde Godset, saalænge hun sidder Enke, med Undtagelse af 3 Gaarde, der efter hendes Død straks skal falde tilbage til Kronen

Den 11. December 1583 er udstedt Brev til Lensmanden Jørgen Skram om, at Kongen har eftergivet Rasmus Ibssen i Verløf Halvdelen af dette Aars Landgilde, som han reterer med.

I Fællesskabets Tid, da hele Bymarken dyrkedes under eet, har det ikke set væsentlig anderledes ud i Vellev end andre Steder paa Egnen. Byen har haft sit Grandestævne og sit Videbrev, saaledes som vi faar det at høre i Jens Sørensens Historie. Videbrevet var en skrevet Bylov med Vedtægter for alt, hvad der angik Jordens Dyrkning, Kvæghold osv. Byens Sager afgjordes paa Bystævnet, hvor Granderne (de enkelte Bymænd) samledes. Præsten Karmark nævner Grandhuset, hvor Smeden boede. Sagnet siger, at der var en Byhyrde i Vellev, der vogtede i Byens Kvæg. Hver Morgen gik han gennem Byen og tudede i sit Horn, og saa drev Bønderne

deres Kvæg gennem Leddet ud paa Vejen. Enhver Mands Kvæg havde sin særlig lydende Klokke, saaledes at de af Klangen alene kunde høre, hvor deres Kvæg og Heste befandt sig.

Byjorden var i Fællesskabets Tid inddelt i 8 Indtægter, som Præsten Karmark opregner 1661: »De seks er aarlig i Brug i fredelige Tider, og to ligger den Stund de 6 bruges — i Borre. Siællagre og Loulycke er et Indtægt, 2det Indtægt kaldes Vognlang, 3 Bierum og Huolagre, 4 Viagre, 5 Tvæstien, 6 Trelsprang, 7 Tamdal og 8 Raaballe og Lining.

»Ellers er der neden Randers Skoffven neden Skedtz-berrig — 8 stycker Jord sandactigt bruges hver tredie Aar till Sæderug offuer Hoffuet Rug 2 Skp. — for det skall være tønd Sæed paa Sanden.«

I 1772 er der 9 Indtægter i Indmarken nemlig: 1 Wieagers Indtægt, der gaar til Holm-Riis, 2 Hulager, der gaar til Leer Gravene, 3 Wognlang, hvori ligger Brinks Dal, Skersberg, Spansk Krog og Mølle Backet, 4 Lovlykken med Dievels Krog og Sandhulerne, 5 Twesteen, der gaar til Høyene ved Kors Moesen, 6 Trelspring med Biørnstrup- og Calstrup-Agrene, 7 Rødhøys Fald, 8 Tamdal og 9 Sielager med Raaballe-agrene, Kat Back-Blokker og Heilskow-Blokker.

Udmarken er delt i Rødhaven med Braandstrup-Agre, Bidstrup, der gaar ned mod Aæn, Adams Heede, Gammeltoft med Skerpesdynds Agre, Over og Nedre Fliring (Fliren), Høedal, Randersskoven, Brofaldet (ved Aæbro), Bierum Skoven (ved Holmriis). Østre Deye-Heede, der gaar til Toudall, Vestre Deye-Heede ved Taastrup, der grænser til Skoven Soulund og Smede-Moesen, Enemærket, hvori er Knollen ved Ansedam.

Foruden ovennævnte Navne paa Markstykker, der er gaaet af Minde ved Jordenes Udskiftning, kan endnu

nævnes: Trysagre, Kapelagre, Gadmoseageren, Kjeldbjerg, Hosbjerg (d. e. Hestbjerg), Skoven Tyslund samt Fouelkjær og Ferie-Eng. Af Navne, der foruden de allerede nævnte endnu huskes, kan hidsættes: Stonggabø (Gab, d. e. Aabning mellem to Bakker), Rughaven (Rugvang i Fællesskabets Tid), Grevhaven (Have d. e. Indhegning. Ordet Have er i Slægt med Hegn ligesom Gaard med Gærde). Ravnsig, Fæstebakket, Tungelunds-bakket, Krogen og Røehullet.

De fleste af Vellev Bønder er aabenbart tidlig bleven Fæstere og det ser ud til, at de efter Reformationen har været under Kronen. Saaledes skriver Hr. Karmark: »Vellev By hørte tilforn under Dronningborg¹⁾, men er nu (1661) kommen under Hendrich Tott²⁾ i Stedet for hans Gaard i Skaane, som er kommen under de Svenske (ved Freden i Roskilde 1658). Han skriver videre, at »Vellev By bestaar af 17 Gaarde, alle lige gode (altsaa vel saakaldte »Helgaard«.) Der er en Gaard i Byen, som forhen var en Selvejer-Bundgaard (laa maaske paa Bundtoften ved Bundkæret); men Mogens Frijs³⁾ haver nu til Hove bekommet Herligheden af den, og den regnes nu for en Fæstegaard. Desuden findes der et lidet Boel, saa god omtrent som en Halvgaard og hører til et Vicardom (Præsteembede) i Aarhus Capitel (Domkapitlet i den katolske Tid, Præsterne ved Domkirken). Hr. Mester Lauritz Borumb, Lektor (ved Latinskolen) er nu Forsvar for den.«

Endvidere nævner Karmark »trende Gadehuse,

¹⁾ Dronningborg Slot i Randers er opstaaet af Græbrodræklostret. (Herom minder endnu Brodregade og Slotsgade.) 1548 kaldtes det Randershus eller Randersgaard. Her boede Lensmanden over Dronningborg Len. som Houlbjerg Herred hørte ind under, før det blev lagt under Viborg Amt. Efter Enevældens Indførelse blev det solgt. 1710 tilfaldt det Kongen, der lagde det under Ryttergodset. Solgt ved Auktion 1721.

²⁾ Hendrich Tott til Boltinggaard, Ringe Sogn i Fyn. Lensmand paa Dronningborg 1648—1657.

³⁾ Mogens Frijs til Faurskov og Skumstrup, født paa Skumstrup (Wilhelmsborg) Maarslet Sogn, Ning Herred. 1623, stor Godssamler, ophøjet i Grevestanden 1671 død 1675.

som hører til Mogens Frijs og tiender til Faur-schou*) samt nogle Selvejer-Huse, to Kirke-huse, foruden Degn-Boliget og Grandhuset, som Smeden ibor, og et Hus, som hører halvt til Præsten og halvt til Morten Thygesen«.

Degn-Boligen laa paa den gamle »Degnegaard«s Plads (Se under Skolens Historie).

Af Karmarks Meddelelser ser vi, hvorledes Grev Mogens Frijs, den store Godssamler, arbejder paa at faa Vellev indlemmet som et Led af sine store Ejendomme. Heri hedder det videre, at Enslev By bestaar af 6 Gaarde, store og smaa; i Tostrup er to Gaarde, som tiender til Dronningborg.

I det Herrens Aar 1661 var der altsaa i Vellev Sogn 17+6+2 Gaarde, foruden Østergaard, Koudal, Halvgaarden Holm, samt Over Mølle og Aabro, tilsammen 29. I 1772 er der 20+3+2. 1875 er der i Sognet 59 Gaarde og 55 Huse med Jord og 26 uden Jord, deraf 33 Gaarde og 26 Huse uden for Byerne. I 1895 var der 64 Gaarde og 114 Huse med og 76 uden Jord. Vi ser heraf, at Husenes Antal er mere end fordoblet i disse tyve Aar.

Da Christian den Femte var bleven Konge i Aaret 1670, forordnede han, at Kavalleriet skulde underholdes rundt om i Landet paa det Gods, der hørte under Kronen, et Omraade, der siden blev kaldt Rytteridistrikterne. De raa, lejede Soldater var til en sand Plage for Befolkningen, der i Tiden fra Enevælden til Stavnsbaandets Ophævelse 1660—1788 havde sine tungeste Dage. Et Lyspunkt i Mørket er Frederik den Fjerdes Oprettelse af de 240 Skoler rundt om paa samme Distrikter 1721, da den store nordiske Krig er til Ende. Adskelligt tyder paa, at Vellev ogsaa har maattet huse kongeligt Rytteri.

Herom minder Navnet Rytterskoven paa Holms Mark. Kigger vi lidt i Kirkebogen finder vi, at en

*) I ældre Tid: Farskov i Lyngaa Sogn, Sabro Herred, nævnes første Gang 1277 og hørte under Aarhus Bispestol.

Leutnant Lars Houlbérge har en Søn i Kirke 1711. I 1717 er døbt Henrik Lorentz, en Søn af Leutnant Hauberg. Mærkeligt nok har Barnet samme Navn som Manden i Koudal, Buchholz (Se under Koudal).

1727 blev Korporal Rasmus Nielsen Dalby i Velle og Sidsel Jensdatter ægteviede. Samme Aar 3. S. e. Paaske stod en Korporal Calbye Fadder til Axel Friedrichsens Søn, Friedrich, i Holm. Atter samme Aar er Calbyes Moder, Sal. Kirsten Pedersdatter begravet, 60 Aar. 1767 nævnes Fændrik el. Sergeant Juul, der har flere Børn. Det er aabenbart en Datter af ham, der er bleven gift 1776, og det fint gift. Kirkebogen melder: D. 11. Okt. 1776 blev Velædle og Velbyrdige Herre Christian Ludvig Spærck, Kongl. Mayts Høyst, Rets Assessor og Landinspecteur udi Wiiborg Stift og Velædle Jomfru Else Kirstine Juul ægteviede i Welløw Kirke med Kongl. Bevilling at vies i Huset hiemme af en uvedkommende Præst.

Endelig er den 14. Juli 1776 trolovet Soldaten Jens Nielsen Utsen og Maren Cristensdatter, og 2. Aug. samme Aar trolovet Rytteren Ebbert Swensen og Karen Christensdatter. Begge Par blev ægteviede den 7. Oktbr.

Da Kronprins Frederik tog Styret efter sin Konfirmation 1784, begyndte det at lysne for den danske Bonde. Den store Landbokommission, der nedsattes to Aar efter, skulde undersøge Landbrugets Tilstand og give Forslag til Reformer. 1788 løstes Stavnsbaandet og saa gik Landmaalerne i Gang med at udskifte Byens Jorder, der før for den enkelte laa paa mange forskellige Steder, saaledes, at hver enkelt Mand fik sit eget Jordstykke samlet paa eet Sted, og han kunde dyrke det, som han vilde.

Men man er jo gerne bange for det ny. Udskiftningen blev anset som en stor Ulykke af Beboerne i Velle, især for dem, der skulde flytte deres Gaard ud. »De gruede for Fremtiden« hedder det. Man var vandt til

Fællesskabet og Samboet. Det gav en vis Tryghed. Man var nær ved hinanden og kunde hjælpes ad, naar det kneb. Nu blev den enkelte mere overladt til sig selv, og Udfaldet af ens Arbejde blev nu alene afhængig af den enkeltes Dygtighed. Udflyttergaardene lagdes, saa vidt mulig, midt paa det Markstykke, der hørte til dem, gerne noget afsides fra den offentlige Vej af Frygt for Stimænd og Vagabonder.

Udskiftningen foretoges i Slutningen 1790erne. Det siges, at den skulde være tilendebragt med Aaret 1804. I Vellef blev den foretaget efter Straalesystemet*) saaledes, at de enkelte Gaarde fik en Strimmel Jord fra deres Gaarde i Byen og udefter tillagt til egen Raadighed. De der ikke kunde faa Plads, maatte saa flytte ud paa de magre Overdrev i den norlige Del af Sognet eller ogsaa paa de koldere Jorder i Syd. Hvorledes man enedes om, hvem der skulde flytte ud, vides ikke; maaske foregik det ved Lodtrækning.

De af de nordre-Gaarde-Fæstere, der maatte flytte ud paa de sandede og bakkede Marker ved Gudenaen syntes værst farne, selv om de fik meget mere Jord end deres Fæller i Byen. Men det gik dog langt bedre, end de havde ventet. De kom til at bo paa Overdrev, der aldrig havde været dyrket, og de gav sig da straks til at mergele, rydde Skov og Krat osv. Derved fik de mere Jord ind til Dyrkning med samme Hartkorn. Udflytterne gik fremad og blev efterhaanden ret velstaaende.

De, derimod der fik anvist Jord Sydvest for Byen, var daarligere stillet. Jorden var her kold og ude af Kultur. I den første Tid kunde de ikke klare sig, men saa lærte de at bruge Kunstgødning, og det hjalp vældigt. Paa Mosegaard (58 Tdr. Land) avledes der et enkelt Aar 120 Traver Rug.

Men Jorden blev i det hele jo kun maadelig bear-

---

*) I Modsætning til Kamsystemet, hvorved Gaardene hver fik sin Lod tværs for Byen, den ene udenfor den anden, med Enden mod en fælles Vej, ligesom Tænderne paa en Kam.

bejdet. Redskaberne var jo daarlige. De svære klodsede Hjulpløve med Træ-Muldfjæle var tunge at trække for de smaa Heste. Harverne var derimod lette, da de helt igennem bestod af Træ, baade Bul og Tænder. Tænderne knækkede jo let, hvorfor Køresvenden var forsynet med Reserve og idelig maatte sætte en ny Tand i. Saasomt Kornet kom i Hus, blev Kreaturerne slaaede løse. Heste og Kvæg blev overladt til sig selv og kunde gaa, hvor de vilde. Kun Køerne kom hjem om Natten. Til at passe Faarene holdtes en fælles Hyrde. Naar Hestene skulde bruges til Arbejde, blev en Karl sendt ud for at lede dem op, og det hændte, at han kunde lede en hel Formiddag, inden han fandt dem. Den Løsdrift var især til stor Skade for de Folk, der saaede Vintersæden tidlig.

Nogle af de udflyttede Gaarde fik Navne efter Greven paa Frijsenborg og hans Familie. Det var den ny Greve med de mange Navne, Baron Frederik-Krag-Juel-Vind fra Juellinge, der havde arvet Frijsenborg 1799. Hans Navn alene afgav Stof nok til 5 à 6 Gaardnavne, nemlig: Frederikshede, Carlsbak*), Kraghedegaard (senere kaldet Vellevggaard), Juellund, Vindbjerg og Frijsbak.**)

Vellev Sogn er det største i Herredet. Det omfattede 1896: 4848 Tdr. Land, deraf var 2144 tilsaaede (med Rug 457, Byg 411, Havre 821, Boghvede 8, Bælgsæd 14, Blandsæd til Modning 182, Grønfoder 17, Kartofler 32 og andre Rodfrugter 201 Tdr. Land). Afgræsning 1176, Høslet og Brak 903, Haveland 41, Skov 153, ubevokset Areal 8, Mose 78, Kær, Fællede 102, Hegn 9, Heder 124, Veje og Byggegrunde 108 Tdr. Land!

Kreaturholdet var 1898: 375 Stk. Heste, 1581 Stk. Hornkvæg (deraf 938 Køer, 941 Faar, 791 Svin og 24 Geder). Ager- og Eng-Hartkorn og halv Skovskyldshartk. var i 1895: 299 Tdr. 64 Selvejergaarde med 258 Tdr. Hartk., 114 Huse med 30 T. H. og 76 jordløse

*) Carlsbak blev helt nedlagt i Aaret 1874. Det meste af dens Jorder blev lagt under Nedergaard.

***) Det er ret mærkeligt, hvorfor det just blev Vellev og ikke andre Sogne i det udstrakte Grevskab, der fortrinsvis nævnte Udnytttergaarde op efter Greven.

Huse. Befolkningen udgjorde 1. Januar 1901: 1064 Sjæle (1801: 483, 1840: 636, 1860: 761, 1890: 1036) De boede 1895 i 195 Gaarde og Huse. Erhverv: 41 levede af ikke materiel Virksomhed*), 672 af Jordbrug, 6 af Gartneri, 164 af Industri, 46 af Handel, 64 som Daglejere og 33 af deres Midler. 10 under Fattigvæsenet.

Af de samfundsnyttige Indretninger kan nævnes: Vellev Sparekasse, oprettet 9 Febr. 1872. 31 Marts 1899 var dens Tilgodehavende 64,432 Kr., Rentefod 3 $\frac{3}{4}$ %, Reservefond: 5963 Kr., Antal Konti: 336.

Andelsmejeriet oprettet 1888. Byggesum 18,000 Kr. Ca. 500 Køer, 1898 Tilbygning af Ostehus og Køleapparat med en Bekostning af 14,000 Kr. Mejeriet ombygget 1911 og en særlig Bolig til Mejeribestyreren opført for 27,000 Kr.

Forsamlingshuset er opført 1888 for private Midler for 3000 Kr. Senere er det overgaaet til et Aktieselskab.

Afholdsforening og I. O. G. T. stiftet 1889.

Brugsforeningen oprettet 1888. Første Aars Omsætning 16,000 Kr. 1911: 40,000 Kr.

Vandværket indrettet 1908 med en Bekostning af 24,000 Kr.

Kirken.

Vellev Kirkes Historie er noget nær den samme som hundrede andre Landsbykirker Historie i vort Land. De gamle danske Landsbykirker er byggede for flere Hundrede Aar siden, da Kristendommen holdt sit Indtog i Danmark. De har staaet gennem Tiderne, ja staaer endnu de fleste Steder som de aneligste Bygnings-

---

*) F. Eks. Præsten og Lærerne med deres Familier.

værker i Landsbyen. Kirken var det Hus, Byens aandelige Liv samlede sig om. Her søgte Slægt efter Slægt hen, indtil de lagde deres trætte Ben til Hvile i Gaarden eller Haven omkring Kirken for at samles med deres Fædre.

I Modsætning til Bøndernes Beboelseshuse var Kirken saa at sige bygget for Evigheden. Mange er byggede af den haarde Granit eller et andet varigt Byggemne paa en Tid, da Bønderne endnu boede i Træhuse. Kirkehuset har overlevet baade Træhuse og Bindingsværkshuse og vil overleve flere nymodens Huse. Vore Fædre forstod at bygge.

Præster og Munke, som tillige var byggekyndige, lagde gerne Kirken paa et Sted, hvor Folk fra den hedenske Tid var vant til at søge hen og ofre til deres Guder. Ligesom Beboelseshusene i Landsbyen blev Kirkehuset lagt solret, saa Kirkens Hovedalter kom til at vende mod Øst. I samme Retning vender Folk deres Ansigter, naar de sidder i Kirken, og naar de lægges ned i den Jord, som er alle vores Moder, vaages der omhyggeligt over, at det afsjælede Legeme bliver stedet til Hvile med Hovedet i Vest, saa det tænkes at se mod Øst.

Hvor gammel er Vellev Kirke? Ja, det kan kun vides tilnærmelsesvis og ved Sammenligning med andre Kirkebygninger fra den Tid. Der findes kun Aarstal paa een af vore gamle Landsbykirker, nemlig Gjellerup ude ved Herning. Der staar 1140. Den er altsaa henved 800 Aar gl. Det er sandsynligt, at den største Del af de ældste Kirker er byggede i samme Aarhundrede som Gjellerup. Kirken i Vellev hører med til de allerældste, og vi kan med temmelig stor Sikkerhed anslaa den til at være fra Midten af 1100'erne.

At Kirken hører til de allerældste kan ses af Byggematerialet. Kunsten at brænde Mursten kendtes ikke her i Landet før omkr. Aar 1200. Murstenskirkene er yngre. Mange af de ældste Kirker er bygget af et Emne, der fandtes lige ved Haanden overalt paa Mar-

kerne, den solide Granit. Graniten blev hugget i firkantede Blokke (Kvadre), som Kirkernes Ydermure blev opførte af. Murenes Indre blev fyldt op med mindre Sten, og det hele fyldtes med Kalk. Vellev Kirke er bygget af forskellige Emner. Hovedmassen er Kildekalk, ogsaa kaldet Fraadsten, fordi den ser ud som Fraade, der er størknet. Kildekalken er hugget ud i firkantede Blokke, i Muren er blandet Granitsten, Al o. a., og det hele er muret med ulæsket (slaaet) Kalk, der er saa haardt som Sten. En saadan Mur er meget vanskelig at bryde ned og slaa i Stykker.

Hvor Fraadstenen til Opførelsen af Kirken i Vellev er tagen, er ikke godt at vide. Kildekalken udskilles af Kildevæld, deraf dens Navn. Saa vidt vides, findes der ikke Fraadsten af nogen Betydning i Vellev Sogn eller nærmeste Omegn. Men ved Skanderborg f. Eks. findes der betydelige Mængder, og vi kan da tænke os, at Stenen er bleven brudt dér og sejlet ned ad Gudenaaen til Vellev, der ligesom Hvorslev, hvor Kirken ogsaa er bygget af samme Emne, laa temmelig bekvemt i Aaens Nærhed. (Se under Holm, hvor dér i 1594 var et godt Ladested ved Aaen).

Kirkebygningen var som sagt den anseligste Bygning i Landsbyen. Vellev Kirke er foruden Forhallen (Vaabenhuset) omtrent 41 Alen lang indvendig, Langhuset (Skibet) omtr. 11 Alen vid og lige saa højt til Hvælvingens Top. Muren er godt og vel halvanden Alen tyk.

De allerfleste af de gamle Kirker i Landsbyerne var oprindelig taarnløse (kullede); saaledes ogsaa Vellev Kirke. Taarnet er de fleste Steder en senere Tilbygning og til jævns af et andet Materiale, nemlig brændte Mursten. Vi maa antage, at det har været for møjsommeligt ved enhver Kirke at bygge Taarne af det Bygningsemne, der stod Raadighed.

Selv om det er den ældgamle, næsten 800aarige Kirke i Vellev, der staar endnu, saa er den dog undergaaet adskillige Forandringer i Tidens Løb. Det er de For-

andringer, der for en stor Del udgør Kirkens Historie. Der var selvfølgelig Vinduer paa Kirken, og det baade i Nord- og Sydsiden, ikke som nu kun i Sydsiden. Men de oprindelige Vinduer var meget smaa. I Sydsiden blev de senere ombyggede med langt større, medens de nordre Vinduer muredes til. Ved Kirkens Restauration 1893—94 blev de gjort synlige. Vi ser nu, at de har været meget smaa i Forhold til det store Rum, og mange har der ikke været. To i Koret, et paa hver Side, 2 eller 3 paa hver Side af Langhuset, det var det hele. De afgav kun sparsomt Lys; men det var heller ikke Meningen, at de skulde skaffe meget Dagslys ind. Kirken er bygget i den katolske Tid, da der gerne brugtes Lys ved Gudstjenesten, ogsaa ved højlys Dag. De kunstige Lys bidrager til at gøre Indtryk paa Menigheden og sætte Folk i Stemning.

Stilen er den saakaldte Rundbuestil, den ældste kirkelige Stil, som vi har laant fra den græske Bygningskunst. Vinduerne er smaa og med runde Buer. De høje mægtige Hvælvinger, der nu pryder Kirken, var fra først af i de første 350 Aar slet ikke tilstede, Loftet var oprindeligt fladt Bjælkeloft.

Indgangen var, som det nu igen kan ses efter Restaurationen, gennem en Dør paa Sydsiden af Langhuset, Mændenes Dør, og en ligeoverfor paa Nordsiden, som alene Kvinderne benyttede. Det faldt vore Forfædre lige saa naturligt, at Mænd og Kvinder havde hver sin Indgangsdør i Kirken, som endnu de fleste Steder paa Landet den gamle Skik har holdt sig, at Mænd og Kvinder sidder adskilte, Kvinderne mod Nord og Mændene i Syd. De to Dørfordybninger ligeoverfor hinanden er nu synlige baade indvendig og udvendig, saa Folk kan se, hvorledes det forholdt sig med de Ting i gamle Dage.

Gulvet i Koret er en Kende højere end Langhusets Gulv. Koret var nemlig bestemt til Gejstligheden, medens Langhuset er til den menige Mands, Menighedens Afbenyttelse. Væggen mellem Langhus og Kor er gen-

nembrudt af en stor rundbuet Dør, der paa Folkesproget hedder Briksdøren. Hvad dét Navn skal betyde, ved vi ikke med Sikkerhed. Kirkens Tagværk var temmelig højt, og Tækket var oprindelig Bly.

Siden Reformationen har Kirken staaet med sine nøgne kalkede Vægge og Hvælvinger, altsaa henimod 400 Aar. I denne lange Tid saas ingen Vægprydelser i Kirken. Ingen tænkte paa, at der var, om ikke meget, saa dog noget af den Slags under Kalklaget. I Aaret 1897 fandtes der tilfældig Kalkmalerier i Hvorslev Kirke, og dén Opdagelse gav Stødet til, at der blev søgt efter noget lignende i Velle Kirke. Ved et Besøg af Musæumsassistent Rothe fra København, der undersøgte Kalkmalerierne i Hvorslev Kirke, opdagedes der i Velle Kirke d. 17. April 1898 nogle smukke Rester af den Slags Malerier paa Korets Bagvæg. Desværre blev det ikke nogen sammenhængende Billedrække, der blev fremdraget til Bevarelse for Eftertiden, men kun Brudstykker. Foruden det lidet, der er istandsat og bevaret, saas flere Steder i Koret Rester af forskellige Figurer, saaledes paa Korets Nordvæg en knælende Mand med et Bæger i Haanden, men det faldt sammen ved Fremkaldelsen. Oven over det bevarede, der danner en Frise, (d. e. Billeder i en Række) var der paa Bagvæggen af Koret fremstillet flere syngende Engleskikkelser, som var bleven skaaren over, da Kirken fik Hvælvinger; derfor blev de igen dækkede ved Restaurationen. Over Korbuen saas en Ræv, der løb efter en Hare. Paa Væggen op til Prædikestolen var der ogsaa Billedspor, samt paa Sydveggens forskellige Bortter. Paa samme Tid fandtes ogsaa de gamle Vægskabe og Billedet af Kristoforus paa Langhusets nordre Væg; Ribberne paa Korets Hvælvinger fandtes prydede med smukke Sigsagbaand. Ligeledes kom et grimt Ansigt samt Bisp Langes Vaabenskjold til Syne paa samme Hvælving Midterfelt. Det hele viste, at Kirken havde været dekoreret til forskellige Tider.

Der blev nu gjort Anstalter til at sætte i Stand, hvad

der kunde reddes af de gamle Vægprydelser. Fra 26. Maj til 6. August 1899 var Kirken lukket, medens Arbejdet stod paa. Pillerne, der bærer Hvælvingerne, afdækkedes for Kalken og fornyedes tildels, saa de nu staar med de røde Munkesten synlige. Malerierne paa Korvæggen islandsattes af Rothe paa Statens Bekostning. Derimod vilde Staten ikke bekoste Billedet af Kristoforus restauret; det havde det for lidt Kunstværdi til. Men i Aaret 1902 blev det udbedret af Rahbek paa Grev Frijses Bekostning. Kristoforus-Billedet*) paa Langskibets Nordvæg var meget defekt (mangelfuldt) ved Fremdragningen; saaledes blev f. Eks. hele Hovedet sat til, og forskellige andre Smaating ved Billedet, der var udviskede, blev opfriskede. Det hele vistnok gjort ret godt. Rahbek fornyede endvidere Biskop Langes Vaabenskjold med de 3 Roser (hver Rose danner 4 Hjerter) og Korset paa den øverste Korhælvings Midterfelt samt Rosetten paa 2den Hælvings Felt. Derimod blev det grimme Ansigt samt Ræven efter Haren dækket til igen, da de ikke ansaas for at være af nogen Værd til Bevarelse.

De Malerier, der blev bevaret paa Korets Bagvæg, hører til Kirkens ældste Prydelser, og er af ikke ringe Kunstværdi. De stammer fra omtr. Aar 1200 og er altsaa henved 600 Aar gamle. Alderen kan man slutte sig til af Krigernes Rustninger. De er malede al fresco, som det kaldes, d. e. paa frisk fint Kalkpuds, altsaa medens den endnu er vaad. Det er en Kunst, der kræver et øvet Øje og en sikker Haand. Farverne gaar

*) Sagnet siger, at den hellige Kristoffer, der først hed Reprobos, vilde tjene den stærkeste Herre i Verden. Efter at han først havde prøvet baade den mægtigste Konges og Djævelens Tjenester, kom han omsider til at tjene Kristus ved i flere Aar at bære Folk over en stor Flod. En Aften kom der et lille Barn og vilde over. Det mente Reprobos skulde være en let Sag; men jo længere han kom ud i Floden med Barnet, des tungere blev det, og det var kun med Møje han kom over paa den anden Side. Da sagde R. »Barn, det var som om jeg bar hele Verden paa mine Skuldre«. »Ja«, sagde Drengen, »du har ogsaa baaret Kristus selv. Og det skal være dig et Tegn: Stød din Stav i Jorden, og i Morgen skal den blomstre og bære Frugt«. Heraf fik R. Navnet Kristofer (Kristusbærer). Paa Billedet ser man Staven blomstre, mens R. bærer Barnet, da Begivenheden ellers ikke kunde fremstilles paa eet Billede.

straks i Forbindelse med Kalken, saa et fejlt Strøg kan ikke viskes ud og gøres om. Gøres der Fejlgreb, maa hele Kalkpuksen hugges af og en ny sættes op. Farverne er klare, enkle og stærke: rød, gul, blaa og grøn.

Til venstre for Alteret ses Figuren af en Konge, siddende iført en folderig Dragt paa en Armstol med udstaarne Dyrehoveder paa Stolens Armlæn. Fødderne hviler paa et smukt Tæppe. Han bærer Krone paa Hovedet og holder et Sværd i venstre Haand. Den højre Arm er udstrakt henimod en anden Mandsfigur med Sværd i højre Haand. Stillingen af de to Figurer tyder paa, at det er en Konge, der giver sin Drabant en Befaling. Det menes, at Maleriet forestiller Kong Herodes, der giver Ordre til at dræbe de smaa Børn i Betlehem. At Forklaringen er meget sandsynlig, fremgaar af, at der paa det tilsvarende Sted i Hvorslev Kirke findes afbildet Krigere, der formelig hugger nogle Børn i Smaastumper. Her har vi aabenbart samme Motiv: Barnemordet i Bethlehem. Det er endvidere sandsynligt, at de to Billeder er malede af den samme Kunstner.

Til højre for Alterbordet ses to Ridderskikkelser med Spidshjelme paa Hovederne. Af det bevarede Hestehoved ses det, at de er ridende. Den ene holder et løftet Spyd i højre Haand, den andet et løftet Sværd, ligeledes i Højre Haand. Den første bærer et langagtigt forneden tilspidset Skjold, rødt af Bundfarve med grønne Tværbaand, den anden holder et lignende Skjold, ligeledes med rød Bund, men med hvide Tværbaand. Hele Billedets Bundfarve er grøn. Det er Riddere, aabenbart nogle, der har haft med Kirkens Opførelse at gøre.

Midt paa Korvæggen, altsaa skjult af den nuværende Altertavle, findes en Vinduesforbygning med rund Bue, der er prydet med smukke Mønsterbaand (Kløvermotiv og Skaktavlmotiv) ligeledes i Fresco.

De ufuldstændige og værdiløse Kalkmalerier blev tildækkede igen 1899. Ved en ny Restaurering blev de

mangeartede smukke Dekorationer malede paa Langhusets Piller og Hvælvingernes Ribber, en Efterligning af de gamle Mønstre.

Henimod Slutningen af Middelalderen, sidst i 1400'rne, kom der en ny Kirkestil her til Landet, nemlig Spidsbuestilen. Dens Særkende er dens spidse Buer over Vinduer og Døre, der nu gøres højere og videre, og den stærkere Overlæssen med Prydelser, end det var Tilfældet med den ældre, mere enkle Rundbuestil. I Stedet for det flade Bjælkeloft skulde Kirkerne nu udstyres med himmelstræbende Krydshvælvinger med Ribber i mange kunstige Konstruktioner. Velle Kirke har som saa mange andre Kirker i Aarhus Stift faaet sine Hvælvinger under den Aarhus Bisp J e n s I v e r s e n L a n g e, som før er nævnt, fra 1449—1482. Til Minde herom ses hans Vaabenskjold, de 3 Roser, paa en af Korhvælvingerne. De smaa Vinduer i Nordsiden blev murede til, da Hvælvingerne tildes kom til at dække dem. I Sydsiden blev de ombyttede med større efter den ny Stil. Efter at man ved Reformationen havde aflagt det katolske Væsen, vilde man ikke vide af noget, der kunde minde om den gamle mørke Tid. Alt det katolske Djævelskab skulde saa vidt mulig fejdes ud. Derfor blev de gamle Billeder overkalkede for at overgives til Glemsel. Kirkens indre blev koldt og nøgent, men ingen følte det som et Savn. Evangeliets Lys og Varme i Hjerterne overgik langt Kirkelysene og de gamle Billeder.

Saa gik Tiden, og Folk glemte det gamle. Enhver kan nu tydelig overbevise sig om, at Hvælvingerne er en senere Indretning. De dækker en Del af de gamle Vinduesfordybninger i Nordsiden, de nu overmalede Malerier (Englebilleder) i Koret, som før er nævnt, samt det øverse Hjørne af Kristoforus-Billedet.

Endvidere blev der bygget et Vaabenus*) til Lang-

*) Tilbygning til Kirken, hvor Mændene satte deres Vaaben fra sig under Gudstjenesten. Vaabnene bestod i en mindre Økse, senere i en Hammer med et langt Skaft, der tjente som Stok.

husets søndre Side, og saa er Kvindedøren i Nord vel sagtens bleven muret til. Fra den Tid stammer sikkert ogsaa Kirkens Taarn. Det vil sige, ikke det, der nu staar, paa Underbygningen nær, for den er muret med Munkesten og maa have været en Del af det oprindelige Taarn. Desuden er Kirken da bleven forlænget saa meget som Rummet af den nuværende Forhal, og Klokken er bleven ophængt i Taarnet. Hvor længe det gamle Taarn stod, vides ikke med Vished, men det fik et sørgeligt Endeligt. Det faldt nemlig ned, muligvis fordi det ikke kunde holde til Klokkerringningen. Ved sit Fald skal det have knust de to vestlige Hvælvinger, nemlig den nederste i den nuværende Kirkes Langhus og den i Forhallen, det nuværende Vaabenhus. De to ødelagte Hvælvinger blev ikke murede op igen, men erstattede med Bjælkeloft. Endnu ses Bjælkeenderne siddende i Muren indvendig i det nuværende Taarn. Nedstyrtningen er maaske sket i Aaret 1578, altsaa omtrent 100 Aar efter at Hvælvingerne var opsatte. I hvert Fald findes Aarstallet 1578 utydelig indhugget paa Klokkens øverste Runding, og Arkitekt Uldall siger, at det Aarstal maa være indhugget en Gang, da Klokken har været taget ned. Men hvad skulde Kirkeklokken tages ned for? Det ligger som sagt nær at antage, at den i det Aar er faldet ned med Taarnet. Klokken blev nu igen hængt ud paa Kirkegaardenu. Danske Atlas fortæller: »Kirken har før haft et Taarn, men er nu (ca. 1780) kuldet«. Resterne af det nedfaldne Taarn blev skaffet bort paa Underbygningen nær, der jo udgjorde en Del af Kirkerummet. Det blev der lagt Tegltag over. Saaledes stod Kirken med sin takkede Gavl i Vest, en Del med Blytag, og en Del med Tegltag, i ca. 300 Aar indtil 1863. Da fik Kirken det Udseende, som den nuværende Slægt kender den under. Desværre var det ikke nogen kyndig Haand, der ledede Arbejdet. Sagkunsken manglede den Gang. Paa Grevens Bekostning, kun at Beboerne skulde gøre Kørslerne, blev det nuværende

svære Taarn opført af almindelige Mursten. Nu kan vi se, at det har ingen Steder hjemme ved en Kirkebygning fra gamle Dage, det kunde de ikke i 1863. Desuden lavede de ikke Munkesten den Gang. Nu lader Greven paa Frijsenborg lave Munkesten til Brug ved Restaureringen af Grevskabets Kirker. Med Spiret er det ny Taarn 92 Fod højt. Det højre Ovre paa Langskib og Kor med det gamle ærværdige Blytag blev sænket og erstattet med et Tække af nymodens Skifer. Derved fik Kirkehuset et noget trykket Udseende. Folk har fortalt mig om alt det Bly, der kørtes bort den Gang Vaabenhuset mod Syd blev revet ned. Taarnets Underbygning blev Forhal, og den nerderste Langhushvælving blev opsat paany. Det ses let af Konstruktionen, at den er af nyere Dato. Kirkerummet blev saaledes bragt tilbage til dets oprindelige Størrelse, og Klokken blev igen hængt op i Taarnet. Kirkegaarden, der forhen havde henligget i Høje og Dale, blev jævnet og planeret.

Af Velle Kirkes oprindelige Inventar eller Indbo er kun Døbefonten bevaret, men den kan sikkert ogsaa trygt anses for at være lige saa gammel som selve Kirken. Fonten er det latinske Ord Fontis, Ejeform af Fons, der betyder en Kilde. Fonten er altsaa Daabskilden, den Kilde, der rinder med det levende Vand til Dødelse af vore Synder og vort ny Menneskes Opstaaen. At det just er Fonten, der er levnet os fra de gamle Tider, er ingen Tilfældighed. Udhugget af een eneste temmelig stor Granitblok har den trodset Tidens Tand og anden Overlast, der er overgaaet Kirkens øvrige Prydelser i lovløse Tider. Selv om alle andre af Kirkens Prydelser og Tilbehør blev røvede eller molestrerede ved Plyndring eller Brand, saa holdt Døbefonten Stand. Velle Kirkes Døbefont hører til de smukkeste og interessanteste i Landet. Den er dog ikke sluppet aldeles helskindet. Det oprindelige Fodstykke er borte, og et simplere af nyere Dato er sat i Stedet.

Det mærkelige ved Velle Kirkes Døbefont er de

symbolske Billeder, der er udhuggede rundt om paa den, og som ganske sikkert har Hentydning til Daaben. Det er dog ikke nogen fuldendt Kunstner efter vore Begreber, der har været Mester for Billederne. Figurernes Omrids er ganske vist udhuggede, saa de fremtræder ophøjede i Stenen, det som man med et fremmed Ord kalder Reli-ef; men Ansigtstrækkene er ikke helt gennemførte; de er flade, og Øjne, Næse og Mund er kun antydede ved simple Streger i Stenen.

Der er indhugget fire Ansigter, to og to, hver til sin Side. Som Fonten nu staar, vender de to i Øst og Vest, de to andre i Nord og Syd. Imellem de fire Ansigter er der fremstillet Dyreskikkelser, to Løver, et Lam og en Ørn. Figurerne antages at skulle betyde: Det første Hoved er det syndige Menneske i sin egen Ubehjælp-somhed. Det angribes af to Løveskikkelser (Mørkets Magter, Djævelen betegnes jo som en brølende Løve, der efterstræber Mennesket). Om det andet Hoved ses en begyndende Straalekrans. Derefter følger et Lam med Glorie om Hovedet og Kors paa Ryggen (Frelseren, Lammet, der bærer Verdens Synd). Det er Sindbillede paa, at Mennesket ved Daaben nu begynder at gribe Naaden. Om tredje Hoved ses en større Straalekrans. Saa følger en Fugleskikkelse, Ørnen eller Duen (Hel-ligaanden) og det fjerde Hoved har en fuld Straaleglans, (det fuldstændig kristnede Menneske).

Vellev Kirkes Døbefont stod forhen i den nordre Krog af Koret. I 1902 blev den flyttet midt for Kor-døren mellem den og Knæfaldet.

Prædikestolen er fra 1633. Aarstallet staar indskaaret paa den. Den er særdeles smukt forarbejdet af Egetræ og rigt udskaaren. Under Sognepræsten Peder Hansen er den bleven sat op, vel sagtens i Stedet for en ældre brøstfældig.

Vellev Kirke er ikke som saa mange Landsbykirker, der huser adelige Begravelser, prydede med rige Ligsten og Epitafier (Gravmæler). I »Danske Atlas« læses: »Paa Væggen hænger et Epitafium over bemeldte

Lars Leth og Hustru, hvorpaa de i gammeldags Dragt er afmalede. Og om Herrefoged Anders Sejersens siges, »at hans Effigies (Billede) ses paa en Tavle paa Væggen«. Men begge Dele er forsvundne. Den eneste Vægprydelse af den Art er en Figur af den Korsfæstede, et Krucifix, af Egetræ*). Der siges, at det hang i Kirken i gamle Dage. Efter at det i mange Aar havde hængeliggel paa Frijsenborg, blev det igen ophængt paa sin nuværende Plads om Morgenen den 19. Juni 1898. Det skulde rigtigst været anbragt over Kordøren, men det var det for stort til. Det menes at være fra 1300'erne, altsaa er det omtr. 600 Aar gammelt og henved 330 Aar ældre end Prædikestolen. Bevis for, at det er saa gammelt, har vi i Fremstilligen af Kristusfiguren. Hovedet har ikke som paa Krucifixen fra en senere Tid nogen stærk Bøjning til Siden. Klædet om Lænderne er temmeligt stort og Fødderne gennemborede hver for sig. I den senere Middelalder, altsaa et Par Hundrede Aar senere, omkring ved 1500, fremstilledes Kristusfiguren med Hovedet stærkt bøjet. Lænde klædet er kort, og Fødderne lagt over hinanden og gennemborede samlede. Kronen er ejendommelig. Det er ikke den sædvanlige Tornekrone, men nærmest en Bladkrans. Oprindelig har Figuren været malet med forskellige stærke Farver (Polychrom). I det hele er det gamle ærværdige Krucifix en Pryd for Kirken.

Alttertavlen med Billede er af nyere Dato. Den gamle Alttertavle, der efter Sigende forestillede Paaskemaaltidet, har vel været af den sædvanlige Slags med udskaarne Figurer i Træ. I 1863, da Kirken første Gang blev restaureret, har den vel været for brøstfældig til, at den har kunnet bevares. Ejheller havde man dengang, som nu om Stunder, nogen Sans for at bevare det gamle i vore Kirker. Derimod har Hvorslev Kirke allerede mere end 100 før faaet sin Alttertavle fornyet

*) En ældgammel Bestemmelse siger, at enhver Kirke skulde eje et Billede af den Korsfæstede i Skulptur (udskaarne), som skulde hænges op paa et aabent Sted mellem Højalteret og Menigheden, d. e. i Korbuuen.

i gammel Stil. Den er meget anselig og rigt udskaaret. Alterbilledet i Vellev Kirke er et smukt Maleri af Th. Jensen, forestillende Jesus i Getsemane.

Om Alterkalken siges i »Danske Atlas«: »Paa Kalken staar forbemeldte Las Lets Navn, samt en Del Munke-skrift«. Det kunde saaledes se ud til, at Las Let havde skænket den gamle Alterkalk til Kirken. Den nuværende er dog fra en noget senere Tid, skænket af den samme Grev Frijs, der har været med til at bygge den gamle Skole. Han var den sidste Frijs paa Mands-siden, og døde 1763. Paa Kalken staar: Christian Greve Frijs 1755. Om Midten en Krans af 6 Plader, hvori staar IESSVS. Forneden et lille Reli-ef (halvt ophøjet Billede paa flad Bund), der forestiller Jesus paa Korset og formodentlig Jesu Moder og Johannes ved Siden af.

Alterbord og Knæfald er fra en saa sen Tid som 1894—95, da Grev Frijs lod de Dele forny i alle de 29 Kirker, der hører under Grevskabet. Baade Alterbord og Knæfald er meget net forarbejdede af Egetræ.

Orgelet, et Harmonium, er bekostet af Beboerne og indviet d. 11. Decbr. 1892. Pulpituret, det staar paa, er derimod bekostet af Kirkeejeren. Paa samme Tid blev Trappen til Taarnet, der før havde været til venstre i Forhallen, flyttet til højre, og benyttet nu som Opgang baade for Ringeren og Organisten.

Den smukke Lysekroner af Messing er skænket af Hans Mortensens Enke i Enslev og indviet 1. Okt 1905. Den bærer følgende Indskrift: »Aar 1905 er denne Lysekroner skænket til Vellev Kirke af Mette Christensdatter, Enke efter Gaardejer Hans Mortensen i Enslev«.

I Aarene 1907—08 ophængtes i alle de Kirker, der hører under Grevskabet Frijsenborg, en Tavle med Sognepræsternes Navne siden Reformationen (1536). Vellev Kirke fik saaledes ogsaa sin, smukt udført i forskellige Farver.

Den gamle Kirkeklokke i Vellev er en stor Sjældenhed. Den er en Malmklokke (en Blanding) af ca. 80% Kobber og ca. 20% Tin. Af Indskriften at dømme

stammer den fra Holland fra Aar 1393, altsaa medens Dronning Magrethe regerede i Danmark. Flere Klokker i vort Land er dog betydelig ældre. Det sagdes i min Barndom, at den kunde rumme 12 Skp. Hvedegryn. Paa dens øverste Rand findes en Indskrift i Minuskler (ene smaa gotiske Bogstaver, Munkeskript) paa Gammelhollandsk: ian: -es: mie: name: ian: van: kvyc: heren: homeric: zone: van: hoechscraten: in: desen: (t)it: anno: domn: m: ccc: xciii: ioris: nen: gillis: macte: mi.

Paa Dansk: Johan eller Johannes er mit Navn, Johan van Kvyk, Søn af Hr. Henrik van Kvyk, Herre til Hoechscraten i denne Tid i det Herrens Aar 1393. Georg Gillis gjorde mig.

Klokken hedder altsaa Johannes. Kirkeklokkerne blev tit døbt ligesom Mennesker. Den er bekostet af Johan van Kvyk, rimeligvis til en Kirke i Holland. Hoechscraten er en lille By i Nærheden af Antwerpen. Som vi ser, er den dog havnet langt borte i et fremmed Land. Paa Klokken er fundet Aftryk af 14 Mønter, men kun Præget paa en enkelt er kendeligt. Det er en engelsk Sterling med Indskrift: Edvard, Staden Londons Konge. Ulldal har for mange Aar siden i et Brev til mig fortalt, hvorledes det i Førstningen faldt vanskeligt at faa Indskriften læst, da ingen Dansker kunde tyde den. Men omsider fik man opspurgt en belgisk Præst, der oversatte den paa Fransk, og saa kunde man jo let oversætte den paa Dansk.

I min Barndom talte Folk med Beundring om Klokens herlige Klang. Der fandtes ikke vidt og bredt en saadan Klokke. Før 1863, da den blev hængt op i Taarnet, skulde den kunde høres i Randers, der ligger to Mile borte. Da Tyskerne var her i 64 sagde man, at de syntes saa godt om at høre den, at de gerne vilde have haft den med til Tyskland. I 1883 fik Klokken en Revne og mistede derved sin fortrinlige Klang. Revnen blev savet ud, men sin oprindelige Klang fik den aldrig mere. Tabet, som Kirken havde

lidt, fik den dog oprettet, bedre end man kunde have ventet. En vældig Staalklokke, støbt i Bochum i Vestfalen og bestemt til en Domkirke i Tyskland, kom ikke til at passe i Tonen, hvorfor den blev anskaffet af Kirkeejeren til Vellev Kirke.

Som vi ser, har den gamle Klokke i Vellev haft en stærk omskiftelig Skæbne. Først mener man altsaa, at den har forvildet sig fra Holland hertil, og oprindeligt ophængt paa Kirkegaarden. Da Kirken fik sit første Taarn, blev den hængt op dér, og som sagt sagtens bevirket, at Taarnet styrtede ned. Atter hang den paa Kirkegaarden til 1863, da den blev hængt op i det ny Taarn. Folk rystede paa Hovederne og mente ikke, det ny Taarn vilde holde. Det har dog staaet urokket siden, endda det maa huse begge Klokker. En Tid taltes der om, at den gl. Klokke skulde sendes til København som Musæumsgenstand. Heldigvis skete det ikke, Beboerne bad om at beholde den. Da det viste sig, at der var Plads i Taarnet til to Klokker, blev den saa ophængt ved Siden af den ny.

Den gamle Klokke i Vellev kan ikke mere fylde sin Plads, men hænger nu som et ærværdigt Minde for Sognebørnene i Vellev om en svunden Storhed fra de gamle Dage.

1899 søgtes efter gamle Begravelser i Koret. Der fandtes ogsaa Gravkælder under Gulvet, men den indeholdt ikke andet end nogle Metalskjolde og andet værdiløst Skrammel. For at antyde Stedet blev en af Grundstenene i Sokkelens søndre Side taget ud.

Vinduerne i Sydsiden er 1902 fornyede i gammel Stil med Blysprosser.

I 1863, da Kirken i det Ydre for en stor Del fik sin nuværende Skikkelse, blev 3 Ligsten, der forhen havde ligget i Kirkens Kor og Midtergang, taget op og indmurede i Forhallens Nordvæg. Den første velbevarede smukke Ligsten minder om Sognepræsten Peder Hansen der var Præst i Vellev fra 1607—1649. Den anden er over Herredsfoged Anders Seiersøn; men Inskriften er

næsten helt udslidt og ulæselig, da Stenen har ligget i Kirkens Midtergang, hvor Kirkegængerne i et Par Hundredeaar har vandret hen over den. Den tredje minder ogsaa om en Herredsfoged, Las Let, og hans Hustru Elle Jensdatter. (Se under Enslev).

Da Kirkegaarden blev planeret anden Gang, fandtes der nogle Granitsten med Indskrifter, for største Delen ulæselige. I Aaret 1906 blev de indmurede i Taarnets vestre Ydermur. Den største af dem, indmuret i Nord-siden, bærer følgende Indskrift (skødesløst udført, som en simpel Indridsning af Bogstaverne): IH S. S. (salig) Peder Søfrensen, fød A^o 1636 død A^o 1695, med sin Hustru Maren Søfrensen, fød A^o — oc Død —

De vigtigste Mærkeaar i Velle Kirkes Historie er altsaa:

Kirken bygget omtr. 1150. — Kalkmalerierne paa Korvæggen omtr. 1200. — Krucifix fra omtr. 1300. — Kristoforus-Billedet omtr. 1400. — Hvælvingerne opsatte ved 1480. — Taarnet falder ned omtr. 1578. — Prædikestolen fra 1633. — Altertavle og Stolestader, det ny Taarn bygges og Vaabehuset nedbrydes, Ligstenene indmures i Kirkens Forhal 1863. — Orgel-Harmoniet fra 1892. — De gamle Døre og Vinduer fremdrages 1893—94. — Alterbord og Knæfald 1894—95. — Kalkmalerier og Vægskabe findes 1898—99. — Kirken dekoreres og ny Vinduer indsættes 1902. — Lysekronen anskaffes 1905. — Ligsten indmures i Ydermuren 1906. — Series-Pastorum-Tavlen 1907—08.

Har forrige Tidens Uforstand end skæmmet det gamle Kirkehus i Velle, saa har den nuværende Arkitekt med kyndig Haand søgt at raade Bod herpaa, og han har haft den Glæde at arbejde under en velvillig og rundhaandet Kirkeejer, Lensgreve M. Frijs-Frijsenborg. De Velle Folk har Grund til at glæde sig over deres ærværdige Gudshus. Naar de lader deres Blik glide henover de smaa Vinduesfordybninger, de gamle Kalkmalerier og de høje Hvælvinger, vil de kunne genkalde for deres indre Syn en Del af dens Historie,

I dette Hus har deres Fædre Aarhundreder før dem søgt hen, og her til det samme Sted vil Efterslægten i en uoverskuelig Fremtid vedblive at søge hen og saaledes træde i deres Fædres Fodspor.

Præsterne og Præstekaldet.

Vellev Sogn nævnes allerede under Biskop Skielm i Aarhus (1207—15). Han tillæger i et Gavebrev Tredjedelen af Tienden af en Del Landsbyer i Stiftet til Kannikernes*) Underhold, deriblandt Tienden af Vellev (Wælef) til Kanniken Hr. Palnes Præbende ved Domkirken.

Omtrent 100 Aar senere, i Aaret 1300, omtales Vellev igen i et latinsk Brev fra Biskop Johannes. I Brevet hedder det bl. a.: Skolegerningen (officium scholasticum o: Uddannelsen af Præsterne ved Domkirken) har saa ringe Indtægter, at det ikke kan give tilstrækkeligt Underhold til en Person, der kan virke til Nytte i nævnte Embede. Efter at Bispnen havde taget Kapitlet*) og andre erfarne Mænd paa Raad, henlægges Wælef Sogn, der hører under Aarhus Patronat, til nævnte Embede med Beboernes Samtykke, dog saaledes, at der skal indsættes en fast Vikar (Sognepræst) til at sørge for Sjæleplejen, ligeledes med Beboernes Samtykke. Som Godtgør skal der tillægges ham et tilstrækkeligt Salær af Sognets Indtægter efter Biskoppens og hans Efterfølgeres Skøn.

Om Bispens Bestemmelse straks er sket Fyldest vides ikke. Det kunde se ud til at være noget om, hvad en

---

*) Ved en Domkirke var der et Kapitel (Hovedstyre). Det bestod af de overste Kapitelherrer, som Diakonen (Degnen) Erkediakonen, Provsten og Kantoren hørte til, samt Kannikerne (Underpræster).

senere Præst (Karmark) skriver, at Vellev forhen har været et Kapellani til Hvorslev.

Halvandet Hundrede Aar herefter, i Aaret 1447, haves et Brev fra »Jep Pedersen vdj Enskløff (Ensløv) paa en Ørte Korn aarligen till Welløff Kircke«. Atter hundrede Aar efter, i 1551, udsteder Lensmanden Hans Stygge »breff om stedtzmaal (Indfæstning) aff Werløff prestegaardt, huad heller hand schall det opbere, eller skolemester i Aars bør det haffue.«

Af nævnte Brev seer vi, at der har været Strid om, hvor Indfæstningssummen af Præstegaarden, der vel oprindeligt været en Fæstegaard under Kronen, skal erlægges.

1565 forefindes et Gavebrev til Aarhus Skole bl. a. paa Kronens Part af Korn tienden af følgende Sogne: Verløf, Huilberg (Hovlbjerg), Gerning, Hodsløf (Hvorslev), Gulløf, Sale, Sall, Haurum, Torsø og Skiøde. Denne Indtægt tillægges Skolen til Lokalernes (Lærernes) Underhold i Steden for Biskop Boes Alters Vi-karie, som først blev henlagt dertil.

Endnu den Dag i Dag indbetales ovennævnte Tiende til Aarhus Statsskole.

Ifølge Brev af 2 Marts 1580 er der igen sket Forandring i ovennævnte Ordning, idet Hr. Jacob i Hodtzløf (s: Jacob Thuresen i Hvorslev, død 1596) herefter maa oppebære den til Underholdning af Hørerer i Aarhus Skole henlagte Kronens Korntidende af Verløf, Gjerning og Hodtzløf Sogne, som Lauritz Bertelsen Superintendent (evangelisk Biskop) i Aarhus Stift paa Hørerens Vegne har forlenet ham med, mod aarlig inden Kyndelsmisse at svare 7 Ørte Rug (8 $\frac{3}{4}$ Td.), 7 Ørte By (10 $\frac{1}{2}$ Td.) og 4 Ørte Havre (10 Tdr.) af Verløf Tiende og noget lignende af de andre Sognes Tiender til Superintendenten i Aarhus.

Der gaar igen et Hundrede Aar. I 1661 har Hr. Niels Jensen, med Tilnavnet Karmarch, der var Præst i Vellev fra 1647 til 1675, skrevet en Slags Indberetning om Præstekaldet i Vellev. Hr. Niels skriver bl. a., at »hverken han selv eller hans salig Formand, der var

Præst i dette enlige Sogn i 44 Aar, kan have spurgt eller fanget at vide, at der har været andre Præster i Vellev efter Reformationen, siden det blev skilt fra Hosløff (Hvorslev), hvortil det forhen har været et Capelleni — uden disse efterfølgende: Hr. Bertel, Hr. Peder, en Præstesøn fra Vendsyssel, født i Nærheden af Vrejlev Kloster, men fortrøede, at han havde ladet sig kalde til dette enlige Sogn, hvorfor han saa sig om efter Kald andre Steder. Derefter stod Kaldet ledigt en »hoob« Aar, indtil Sognefolket saa godt som betlede sig en Mand til, der var Præst ved Kalløe Slot i en By ved Navn Rynne (Rønde), et Capellani til Thorsager^{*)}. Manden hed Rasmus Rasmussen. Da han kom til Vellev, fandt han Præstegaarden helt øde og nedfalden. Avlen havde en Mand i Sognet brugt, mens Kaldet stod ledigt, og megen Jord var i samme Tid »forvildet« fra Præstegaarden. Hr. Rasmus maatte sætte sig i Gæld for »et ganske Aars Sæd«. Det Knæk forvandt han aldrig. Efter hans Død i 1607 »kunde hans Gods ikke slaa til uden den tredje Part af hans Gæld at betale«.

Efter en Optegnelse i en gammel Alterbog ved Kirken skal den første lutherske Præst i Vellev været Hr. Rasmus^{**)}, der var Sognepræst her i 43 Aar fra 1509 til 1572, altsaa maatte han først have været katolsk Præst og siden antaget Luthers Lære. Som Nr. 2 kommer Hr. Berthel i 47 Aar fra 1552 til 1599. Nr. 3 er Ramus Rasmussen. Hr. Peder nævnes ikke, da han fortrød Kaldelsen og altsaa ikke blev Præst i Vellev.

Som Nr. 4 i Rækken kommer Peder Hansen med Tilnavn R a n d e r s. I fulde 25 Aar har han forstaaet at slaa sig igennem i »dette enlige Sogn«, saa har han klaget til Kongen. Ved kongelig »Benaadning« resolverede Christian den Fjerde som følger:

For det sidste shall presten till Welløff i HoffuelbiERG herritt nyde kirckens tiende til Welløff, naar

*) Nu er Bregnet Annex til Thorsager, men Rønde ligger i Bregnet Sogn.

***) I ældre Tid nævnede Præsterne med deres Fornavn og Hr.

den ledig vorder, for sig og sine effterkommere (Efterfølgere) uden Fæste for dend seduanlig aarlig affgiftt (31 Tdr. 4 Skp. Korn til Frijsenborg), Giffuett Hafniæ thend 18 Junnij Anno 1632*).

Det vides ikke, naar Tienden er bleven ledig, men det har vel ikke varet ret længe, for Hr. Peder sad i Embedet endnu i 15 Aar og har vel siddet godt i det, siden han har kunnet lade saa smuk og anselig en Ligsten rejse over sig, som den, der fra 1652 til 1863 laa over hans Grav i Kirkens Kor.

Peder Hansen blev en prøvet Mand under sin lange Præstegerning i Vellev, som han betjente »lovlig og vel«. I faa Ord fortæller de kolde Bogstaver paa hans Ligsten en hel Livstragedie. Han blev født i Randers 1675 og kaldet til Vellev 1607. Med sin Hustru Anne Jensdatter havde han 4 Børn, hvoraf en Søn døde i en Alder af 28 Aar som latinsk Skolemester i Falkenberg i Halland. Det ser ud til, at han har mistet sin Hustru og dernæst alle fire Børn i den voksne Alder. Selv er han bleven tilbage som »et skaldet Træ paa Heden«, og han har da valgt de tungsindige Ord hos den grublende Forfatter af Jobs Bog til at sættes paa sin Ligsten: »Saaledes har jeg faaet Forfængeligheds Maaneder mig til Arvedel og elendige Nætter er bleven min Lod. Nat og Dag var jeg pint, og jeg blev mæt af Drøvelse indtil Tusmørke«.

Peder Hansen resignerede 1647, men blev boende i Præstegaarden hos sin »Svoger« og Eftermand Niels Jensen, som før er nævnt. Han døde 1651 og fandt sit Hvilested i Kirkens Kor.

Niels Jensen er født 1616. Sit Tilnavn Karmarch har han nok faaet efter sin Fødegaard, maaske Avlsgaarden Karmark under Skjerngaard i Skjern Sogn, Middelsom Herred. Det ser ikke ud til, at han har mærket stort til Forbedringen af Præstekaldet. I sin Indberetring bliver han ved at slaa paa

*) Det var ikke noget helt enestaande Tilfælde. Flere Præsteembeder i Aarhus Stift blev forhøjede paa lignende Maade for deres Ringheds, Skyld.

»dette ringe Kald« og dette »enlige« Sogn og klager over de store Udgifter, der maa udredes baade i Fred og Fejde, lige saa store som to eller tre Sogne med Annex-Præstegaard, hvert lige saa godt eller bedre end »dette enlige«. Præsterne skulde nok nyde Kirkens Tiende for Kaldets Ringheds Skyld, uden Fæste, men de skulde yde Kirkeværgeren hendes (o: Kirkens) aarlig Korn. Karmark skriver videre, at han aldeles ingen Fortjeneste har haft af Forhøjelsen. Benaadningen blev først stadfæstet af salig og velbyrdig Mand Henrik Tot til Boltinggaard, den Tid kgl. Majests. Lensmand paa Dronningborg.

Hvis Hr. Karmark har været gift med en Søster til Formanden Peder Hansen, saa maa han senere være bleven gift igen. Som hans Hustru nævnes Kirstine Christensdatter Brasch, maaske en Datter af Præsten i Nabsognet Hvorslev Christen Jensen Brasch.

Niels Jensen blev Præst 1670 og døde 1675. Hans Enke var født 1642 og altsaa ved hans Død kun 33 Aar. Som Skik og Brug bød, ægtede hun Eftermanden i Embedet Hr. Blichfeldt. Kirkebogen melder saaledes om Begivenheden: 1676 d. 13. Septbr. drak Præsten i Vellev Henrik Frantsen Blichfeldt Bryllup med salig Niels Karmarchis Efterleverske Kirsten Brask.

Blichfeldt var af en vidtgrenet Slægt af Købmænd og Præster, født i Vitten Præstegaard, Galtens Herred, 1649. Blichfeldt er den første Præst i Vellev, der fører Kirkebog, et lille Kvantbind, ikke stort større end en stor Stilebog, indbunden i Pergament og prydet med et Titelblad, prentet af Præsten selv med store snørkede Begyndelsesbogstaver: »Heri findisz de Fødde, døde, Ækte-samlede oc Offentligen Absolverede Indførte ved dend dag och Thid naar de Menigheden forestilledisz och forefaldende forretninger bestilledisz«.

Henrik Blichfeldt satte sit Navn et Minde i Sognet ved at oprette et Slags Legat paa 24 Rigsdaler til fat-

*) Da hans Eftermand Blichfeldt har en Søn, Niels, til Daaben 1679, nævnes blandt Fadderne Borgmester Jens Karmarch i Randers.

tige Skolebørn, et Vidnedsbyrd om, at han har interesseret sig for Skolen, og det paa en Tid, da det maa have staaet smaat til med den Sag. Den lille Kapital er forsvunden, men Sognepræsten i Vellev afgiver endnu stadig Renterne (2 Kr. aarlig).

Blichfeldt havde to Sønner og to Døtre. Sønnerne Frands Henriksen Bl. f. 1682, og Thomas H. Bl. f. 1686, ved vi ikke noget om. Den ene af Døtrene Dorthea Henriksdatter Bl. f. 1677 blev d. 28. Juli 1700, en Maaned før Faderens Død, gift med Præsten til Assens og Klakring i Bjerre Herred, Jens Sørensen Filsted eller Assenius, der havde været Rektor i Skive 1683—84. Efter hans Død ægtede hun 1717 — ifølge Skik og Brug — Eftermanden i Embedet Villads Bendixen Kop af Udbyneder. Hun døde d. 20. Jan. 1747.

Aar 1698 slutter Blichfeldt af i Kirkebogen og hans Eftermand tager fat. Det er Hr. Peder Pedersen Aaboe f. 1666, uvist hvor. Den 8. September 1700 dør Hr. Blichfeldt 51 Aar gl. En Maanedstid før hans Død har den ene af hans Døtre haft Bryllup, som før er nævnt, og en Maaned efter hans Død er der atter Bryllup i Præstegaarden, idet den anden af Døtrene, Maren Henriksdatter Bl. vies til Sognepræsten i Vellev Hr. Peder Aaboe af Biskop Braem i Aarhus. Det er Datteren, der her til en Forandring gaar i Moderens Sted. Blichfeldts Enke, Kirsten Brask, døde i Vellev 13. Febr. 1716. 74 Aar gl.

1707 fødes der Peder Aaboe en Søn, der meget naturligt blev opkaldt efter Bedstefaderen og fik Navnet Henrik Blichfeldt Pedersen Aaboe. Han blev Faderens Efterfølger som Præst i Vellev. Aaboe havde flere Børn, deriblandt Anna Elisabeth f. 1703. Hun blev den 25. April 1731 gift med Sognepræsten i Laurbjerg, Galten Herred, Hr. Søren Assenius. Efter hans Død maa hun være flyttet hjem til sin Fødeby, for hun døde som Enke i Vellev 1766. En anden Datter, Christine Margrethe f. 1705, holdt den 18. Juni 1738 — 5 Aar efter Faderens Død — Bryllup

med Fuldmægtig paa Bidstrup, Peder Nielsen Møller. 1745 d. 5. Aug. ægtede en tredie Datter, Else Marie f. 1707, velærværdige Hr. Hasimus Blichfeldt til Vinkel og Rind. Han er sagtens af den samme Blichfeldt-Slægt som den foregaaende Vellef Præst.

Hr. Peder Aaboe blev kaldet af Enkegrevinden, Christine Sophie Reventlou, Søster til den bekendte Anna Sophie. Hun var Enke efter Grev Niels Frijs, der døde 1699. Elleve Aar efter sin Kaldelse klager Præsten ynkeligt til den ny Greve, Christian Frijs*). Det er den samme Melodi, vi har hørt før. Trods Forbedringen af Præsteembedet slaas der stadig paa de samme Streng: »Dette ringe Kalds slette Indkomme«. Begæringen, der er holdt i den Tids snørklede Parykstil, har til Indledning: »Saasom Deres Høygrevelige Excellences Frue Moder af medfødt Fromhed har været saa naadig og forundt mig Welløw Kald, hvorfor jeg endnu finder mig skyldigst Underdanigst at takke; men som endeel detz ringe Interesse (Indtægter) mig fattige Mand er betagen**), mig ei til ringe nachdeel og Skade, dog mueligt mit Høje Herskab ikke saa aldeeles kan være giort bekiendt, hvorfor ieg af Høynødvendighed forsaarsages med efterfølgende liden Demonstration (Bevislighed) Underdanigst at forekomme«.

Da der ikke ydes Sognepræsten nogen Tiende af Østergaard, vil Hr. Aaboe bl. a. »allerydmygst anholde hos Hs. Høy Grevelige Excellence at være ham saa naadig at tillægge ham en liden Kiendelse med aarlig Høytids-Offer i Lighed med andre Præster i Omegnen«. Begæringen slutter med, at »Greven af Høy Naade og Bevaagenhed nu vilde anse dette ringe Kalds slette Indkomme og haart paafølgende Udgifter i disse vanskelige Tider***) til Kongl. Mayts, til Kirken, til dette Steds Præste-Enke (Formandens Enke Kirsten Brask; se ovenfor), saavel som mig med Hustru og smaa Børn,

*) Sidste Frijs paa Mandssiden; død 1763.

**) Der sigtes her til en Del Tiende af 3 nedlagte Bøndergaarde i Enslev.

***) Danmark havde den Gang Krig med Sverrig.

som for mig fattig Mand besværligen er at udrede. Den fromme Gud, som er alle fromme Hierters Belønnere, saadan Høi Naade riigelig belønne med forblivende til Dødsstunden Deres Højgrevelige Excellences ringeste og Underdanigste Client etc. Welløw d. 7. July 1711, Peder Pedersen, Aaboe.

Grev Frijs maatte dog holde paa, at Østergaard var en tiendefri Sædegaard, »der drager Loven med sig til Befrielse«; men da han dog »gjerne vil befordre Pastor udi sin Indtægt«, paalægges det Ridefogden paa Haxholm at betale Præsten aarlig 6 Rigsdaler Offer, »som er to Rdlr. til hver af de 3 store Høytids Dage«, indtil videre.

Om Peder Aaboe vides som noget mærkværdigt, at han i nogle Aar tilsidst blev helt blind, men kunde dog uden. at ledes selv gaa baade for Alteret og paa Prædikestolen. Ja hans Hukommelse var endog saa stor, at naar hans Børn læste de sædvanlige Kollektter, Epistler og Evangelier for ham, kunde han — det vidner de, der har kendt ham — messe og læse dem, som om han ikke havde fejlet noget paa sit Syn.

Hans Død omtales saaledes i Kirkebogen: »1733 d. 16 Septbr. begravet Sognepræsten til Welløf Menighed Hr Peder Pedersen Aaboe, efter at han paa 34te Aar havde været denne Menigheds trofaste, omhyggelige og exemplisz Sielesørger. Gud unde os som han i Embedet at handle saa retsindigt, under Kaarset at leve saa taalmodig, i Guds frygt saa bestandig, i vor Gud saa trøstlig, i vor Sygdom saa sagtmodig, og i vor Død saa glad, frimodig og salig, at vi maatte omsider samles med ham i den ævige Hvile i Himlen«.

Det er et stort Lov og et smukt Eftermæle, Hr. Aaboe faar; men det er jo ogsaa en »kærlig Haand, der har Runen ristet«, nemlig hans Søn. Hans Enke døde i Vellev 4 Aar efter.

3 Aar før Faderens Død er hans Søn Henrik Bl. P. Aaboe, som før er nævnt, bleven kaldet eller antaget til Faderens Medhjælper i Kaldet. Han var født

i Vellev Præstegaar 1701. Han forblev stadig ugift. I sine senere Leveaar fik han ligesom Faderen ogsaa sit Kors at bære. Han var nemlig »i 10 Aar næsten ganske kontrakt (sammenbøjet, forkrympet) — muligvis af Gigt — saaledes, at han hverken kunde gaa eller staa, og dog forrettede han for det meste selv Tjenesten, til hvilken Ende han lod sig bære i en dertil apteret (tildannet) Stol, der kunde snoes omkring, og sad saaledes og prædikede derudi for Alteret, hvormed han continuerede (vedblev) indtil ongefær $\frac{1}{4}$ Aar, før han døde i Aaret 1754.

De to Aaboer, Fader og Søn, er lysende Exempler paa Pligttroskab og Udholdenhed i deres Gerning. De holder ud saa længe det er gørligt, den ene uden Syn, den anden som Krøbling.

Men Mindet om de omtalte Præster i Vellev, ogsaa mærkværdigt nok de to Aaboers mærkelige Skæbne, er forlængst forsvundet blandt Beboerne. De hviler alle i Vellev Kirke og Kirkegaard, men med Ungtagelse af Peder Hansen findes der ikke noget synligt Minde om dem. Om den Sjælesørger, der følger paa den sidste Aaboe, Christian Lauritsen Meyer, havde min Bedstemoder hørt sige. Meyer er født 1722, kommen til Vellev som Hjælpepræst 1750, altsaa 4 Aar før den sidste Aaboe døde. Han var Student fra Viborg Latinskole med non (3dje Karakter), Student uden Hoved, som det hed. Men har han end ikke haft noget godt Hoved, saa har han dog haft Held til at faa et godt Kald i en Alder af 28 Aar. Han blev gift med Anna Bodil Lene Borre 1740.

Meyer har begyndt den næste Kirkebog i Vellev 1763. Han skrev en meget smuk og sirlig Haandskrift. I Modsæt til Formandens afblegede utydelige Skrift har han anvendt Blæk af en ganske usædvanlig Holbarhed. Skriften staar saa sort, skarp og tydelig, som var den skrevet i Gaar. Af Hr. Meyer findes i Kirkebogen følgende Begivenhed optegnet: 1765 d. 12 Septbr. blev en ung Mohr (o: Morian, Neger) af hedensk Navn

Banna, som Hs. Høy Grevelige Excellence H. Greve af Wedell Frijs havde overleveret Sognepræsten for Welløw Menighed Christian Meyer til at oplæres i den Christelige Religion, examineret af Stiftets Biskop Hans Høyærværdighed H. Doct. Bildsøe, og derpaa d. 15 Septbr. Dom. 15 post Trin. annammet til den hellige Daab her i Welløf Kirke, og i Daaben blev denne Mohr kaldet Christian Erhard*). Fadderne var Hans Højgrevelige Excellence H. Greve af Wedell Frijs tillige med Hendes Højgrevelige Naade Frue Grevinden, H. Justitz Raad de Lichtenberg, Hr. Jacob Rosborg og Kjereste (Hustru) paa Haraldslund, Jomfru Stolpenberg paa Frijsenborg og Velærværdige Hr. Hans Rosenquist, Sognepræst for Zeuthen (Søften) og Foelbye Menigheder. Talen som Sognepræsten Christian Meyer holdt ved Daaben, var over Ephes, 2, 13. Denne Morhs Alder sluttes at være 14 eller 15 Aar.

Meyer havde flere Børn, der døde som spæde. Et Par Døtre naaede den voksne Alder. Den ældste, Margrethe, f. 18. Okt. 1758, blev i Frijsenborg Kapel d. 13. August 1790 viet til adjungerende og succederende Præst (Hjælpepræst med Haab om at følge ham i Embedet) Hr. Hans Nicolaj Lund. 1795 ægtede den anden Datter Christiane Sognepræsten i Vejerslev Hr. Hans Has-sagger.

I Aaret 1772 har Hr. Meyer efter Ordre affattet en Fortegnelse over Præstekaldets Indtægter. Vi faar en Forestilling om Penges Værdi i de Tider, naar Meyer skriver, at han »det sidste Aar ved Barne Daab, Kirkegangs Kone, Brude Vielse og Liig Prædikener, hvilke sidste næsten er gaaet af Brug og de andre falder meget ringe og bliver et Aar mindre end et andet« — har haft den Summa — 6 Rdlr. I Højtidsoffer har han haft 9 Rdlr, 3 Mk., ialt 28 Rdler. 3 Mk. I St Hans Rente et Pund Ost af hver Tønde Hk: 5 Rdlr. »I Ste-

*) Efter Grev Erhard Wedell Frijs, gift d. 4. Oktober 1743 med Christine Sophie Comtesse Frijs, Datter af Grev Christian Frijs, sidste Frijs paa Mandsiden, d. 1763.

det for Juli Rente bekommes en levende Gaas á 12 Sk. (12 Skilling for en Gaas!) er 3 Rdlr. I Paaske Rente en Snes Æg af hver Gaard i Welløv og Ensløv, Taastrup yder ingen — 1 Rdlr.« Hele Indtægten af Kaldet, naar alt er fradraget bliver da — 158 Rdlr. 15 Mk 12 Sk.

Ligesom Hr. Karmark opregner Meyer alle de Stykker Jord i Fællesmarken, der hører til Præstekaldet. Der er ialt 90 Stykker i Indmarken og omtrent lige saa mange Agre og Blokke i Udmarken.

Meyer fortæller, at han købte Præstegaarden af Formandens Arvinger (den anden Aabo døde ugift) for henved 200 Rigsdaler. Præstegaarden er nu en fri Gaard (uden Fæste). Han skriver, at han har anvendt mere paa dens Reparation end han vel kan taale. Der var ikke noget Vand til Præstegaarden, uden det, som maatte køres og bæres dertil, derfor satte Præsten en Brønd paa 18 Alen i Gaarden udenfor Bryggerset. I 1772 har han efter at have været Præst i Vellev i 18 Aar, anvendt omtrent 400 Rigsdaler til Gaardens Reparation og Forbedring. »Stuehuset bestaar af 20 Fag med et Korshus ud til Kirkegaarden paa 2 Fag. Ved den østre Ende er en ubetydelig Urte-Hauge. Desforuden ligger straks Østen for Præstegaarden uden Porten ved en Dam et lidet Stk. Jord, Knollen kaldet, (det nuværende Brudeknolden), som tilforn har været en Kyllinghave, men nu af Mangel paa Gærdsel ligger uindhegnet«.

I 80erne bliver Meyers smukke og faste Haandskrift usikker og vaklende, og endelig maa den give Plads for Lunds. Hans Nicolai Lund var fra Grundfør Præstegaard, født i Søby 1759, Student fra Aarhns med Haud. 22 Decbr. 1797 døde Meyer, 74 Aar gl., den af alle Præsterne i Vellev, der holdt længst ud, nemlig fra 1754—97, men han var rigtignok ogsaa en af dem, der begyndte tidligst.

Hvorledes det stod til med det aandelige Liv i Sognet i Slutningen af Meyers Embedstid, ses af Biskop-

pens Notits i Kirkebogen: Denne Bog er mig forevist, og af mig efterset ved Visitatsen i denne Menighed, hvori jeg fandt mig velfornøjet med Menighedens Tilstand og de Unges Fremgang. Wellev Præstegaard d. 25 Sept. 1790 — Janson.

Ved Slutningen af Aarhundredet forsvinder den staaende Rubrik over Publice absoluti, dem, der har maattet staa aabenbar Skrifte i Kirken for en og anden lastværdig Handling.

Hr. Lund (He-Loend kaldte min Bedstemoder ham) var en dygtig Mand til at indøve sine Konfirmander i Religionens Sandheder, saaledes som de forelaa i Balles Lærebog. De blev ferme baade til at kende »Grunden og Forklaringerne« som det hed. Men han var ikke fri for en slem Fejl. De, der ikke kunde give gode Foræringer, slog han med Ildtangen i sin Hidsighed. Hans »trofaste« Margrethe, som der staa paa deres Gravstøtte, kendte hans Svagheder og vilde gerne gøre ham god igen, naar han blev opbragt. Saa lindede hun Døren til Konfirmandstuen. »Hvad vil du Kone«, bruste det ud af ham. »Aa, jeg vilde bare gaa igennem, lille Mand«, svarede hun. Saa var Vreden ovre.

Lund var en ivrig Kortspiller. Endnu samme Aften han døde, spillede han Kort. »Giv Kortene om, mens jeg lader mit Vand«, sagde han, men faldt om og var død med det samme. Han faar en stor Ros af Provsten, Stockholm, der ved sin Visitats 1813 fremhæver hans ypperlige Gerning og gode hjertelige Prædiken. Hans Moder, Maren Høxbro, Enke efter Sognepæsten i Grundfør Hans Michael Lund, boede hos ham i Vellev og døde der 1810, 74 Aar gl.

De fleste Præster i Vellev er kommen dertil i en ung Alder, fra 26 til 38 Aars Alderen. Lunds Efterfølger har derimod først faaet Embedet i Alder af 53 Aar. Det er Schack Carl Emil Fog, der før havde været Præst i Humble paa Langeland. Han var født i Dalby paa Fyn, Student fra Odense med 2 Karakter, gift 1801 med Johanne Amalie Hahne f. 1770, d. 1847.

Datter af Stempelforvalter i Kiel Etatsraad Hahne. Fogs var nok fine Folk. De havde lært hinanden at kende paa Juellinge hos Baron Krag-Juel-Vind, der 1799 arvede Frijsenborg og føjede Frijs til de tre Navne, han havde i Forvejen Fog var Huslærer og Jomfru Hahne Guvernante. Det var derfor naturligt, at Frijs, der var bleven Patron for Embedet, valgte Fog, da det blev ledigt. Da de ny Præstefolk kom til Vellef i 1822, gik der stort By af deres Rigdom. Sognefoged Søren Madsen, der var en fremtrædende Mand paa sin Tid, var til Stede og tog en Haand i med, da Præstens Flyttegods skulde skaffes ind. Blandt de mange Sager var der ogsaa en »jærnbunden« Kiste, som der blev sagt om, at den indeholdt 70,000 Rigsdaler. I hvert Fald var Kisten meget tung, for Søren Madsen erklærede, at det var det største »Løwt« han havde taget.

Det med Fogs store Rigdom havde vist ikke noget paa sig, skønt han var velstaaende. Det forekommer mig, at det var ham, der skulde have sagt, at han ikke vilde have set kærere, end at hans Sønner »vilde tage Skovl og Greb«. Eller maaske det var rimeligere at tillægge Lund den Udtalelse. Lund havde nemlig flere Sønner, vi ikke ved noget om. Kendetegnen for Fogs Forkyndelse er en Udtalelse af samme Søren Madsen saalydende: »Vor forrige Præst fortalte os kun det vi vidste; men Fog fortæller os det, vi ikke ved«. Paa sine gamle Dage blev Fog tungsindig og plagedes af Sorg for Udkommet. En Søn af ham blev Præst i Skjold i Bjerre Herred. Fog var den første Præst i Vellef, der holdt en egentlig Kapellan. Fra 1837 til Fogs Død i 1840 var Andresen, der senere blev Præst i Hammel, Kapellan i Vellef. Fog ligger begravet i det ny Præstegravsted forved Kirkedøren. Han Mindestøtte er et simpelt Jernkors med Indskrift: S. C. E. Fog, f. 1768, d. 1840.

Den sidste Præst i Vellef, der blev kaldet af Patronen Grev Frijs, er Fogs Eftermand Ole Flensborg.

Han blev født i Borum ved Aarhus 1806, hvor hans Fader Andreas Nikolaj Fl. var Præst. Ole var Student fra Aarhus med Laud. 1826 flyttede Faderen til Skivholme, ikke langt fra Borum. Den gamle Flensborg var en god Ven af Greven paa Frijsenborg, for Ole fik det gode og forholdsvis lette Vellev Kald, og hans to Brødre fik Naboembederne i Hvorslev og Njær. Da Flensborg fik at vide, at hans Broder Johan Arnt havde faaet Hvorslev Præstekald, blev han helt ellevild af Glæde, han stormede gennem Værelserne i Præstegaarden, omfavnede og snurrede sin Hustru rundt, foer dernæst ud i Køkkenet og gav Pigerne 10 Rigsdaler. Da de to Sønner nu var vel forsørgede, skal Greven have sagt: »Nu faar vi se, om vi kan finde et Hul til den tredje«. Det var Thøger Flensborg. Han fik siden Haurum og Sall, og saaledes blev de tre »Flensborgere« Nabo-præster.

Ole Flensborg var en meget folkelig Landsbypræst, helt forskellig fra sine to Brødre. Han var jovial, munter og selskabelig, nedladende indtil Jævnhed. Naar han hilste paa sine Sognebørn, enten det var i Kirken eller andre Steder, gav han dem altid Haanden, ikke for at Børnene skulde kysse »vor Far« paa Haanden, en Skik, som maaske næppe endnu var gaet af Brug mange Steder. Nej han rakte dem Haanden til en hjertelig Hilsen, og samtidig lyste hans Ansigt af Smil og straalende af Venlighed. Det var derfor ingen Under, at han næsten blev Vellevernes Afgud. Han sad godt i det, og der var ikke nogen Kniberi i nogen Retning. Sognets Navn forklarede han paa sin Vis saaledes: Vellev, det er det samme som Levvel, naar der blev flyttet lidt om paa Stavelserne, »og vi lever sandelig ogsaa vel her i Vellev«. I hvilken Grad Flensborg følte sig hjemme som en rigtig Lokalpatriot, fremgaar af en Udtalelse i en Høstprædiken, han holdt i Langaa Kirke (det har vel været under en Vakance): »Høsten herovre i Langaa har jo været meget god, men saa god som i Vellev har den naturligvis ikke været«.

Mon Langaaerne har optaget de Ord i bedste Mening.

Flensborg vilde ogsaa gerne »leve vel«; han var ingen Foragter af et godt besat Bord. Engang da der var Selskab, og de sad ved Bordet, udbrød han: »Men Kone, her er jo ingen Ost«. »Jo vist er der saa, lille Mand«, svarede Præstekonen. »Aa, nu ser jeg det«, udbrød Præsten, »jeg kunde jo ikke se for bare Øjne«.

Ole Flensborg var gift med Johanne Sophie Bache, f. 1811, Datter af Toldkotrollør Bache i København. Skønt hun var af en fin københavnsk Familie, lignede hun dog sin Præstemand i Jævnhed og Fordringsløshed. Hun bidrog sit til, at de begge blev saa afholdte. Engang kom det paa Tale, hvorledes Præstefruen rettelig burde tituleres. Det var den almindelige Mening, at hun skulde være »Frue« og ikke »Madam«. Folk sagde vel nok Præjstmadammen paa den Tid. Fru Flensborg skal da have ytret: »Jeg forlanger ikke, at Folk skal kalde mig Frue, naar jeg maa faa Madam, saa er jeg saamænd godt fornøjet«.

Flensborgs Maade at prædike paa var ligefrem, bred og anskuelig, derfor ogsaa mere folkelig end mange maaske vil synes om. »Vi skal have Tillid til Gud, saaledes som jeg havde Tillid til Pe Snedker i Koudal, der byggede min Lade. Jeg sagde: »Du bygger nok Laden solidt Pe Snedker, jeg stoler paa dig, og Pe Snedker svarede: Hr. Pastor, det skal jeg love Dem ærligt og oprigtigt. Jeg stolede paa Pe Snedker, og Laden blev godt bygget«.

Engang stod Flensborg paa Prædikestolen og talte om Djævelen, der søger at trænge ind i Menneskehjerterne. Gennem Vinduet fik han i det samme Øje paa Degnen, Mollerup, der kom og vilde ind (han maa vel have været ude i et eller andet Ærinde). Men da Mollerup kom til Døren, var Nøglen drejet om, saa han ikke kunde lukke op. Han giver sig saa til at dundre paa Døren, men Flensborg lader sig slet ikke forstyrre, han varierer sit Tema videre paa Situationen

i Øjeblikket: »Hører I ikke, han vil ind, han staar udenfor og banker.« Folk begyndte at se betænkelige ud, mon den Onde skinbarlig vil ind i Kirken; men Flensborg blev ved: »Hører I ikke, Mollerup vil ind, luk dog op for ham«.

Da Flensborg viede en Datter af Peder Jensen i Holmriis, sagde han som saa i sin Brudetale: »Der staar et Træ i Holmriis Skov; det udbreder sine Grene imod alle fire Verdenshjørner. Dets fire Grene er de fire Døtre. Alt har jeg viet de tre i de sidste tre Aar; nu i Aar, som er det fjerde, skal jeg vi den sidste. Een er i Langaa, een i Aidt, een i Vellev, og nu er det din Tur Ane, der skal til Danstrup«.

At det har staaet vel til i Vellev, at de har »levet vel« ogsaa i aandelig Henseende ses af Biskop Brammers Visitatser, der følger temmelig hurtigt paa hinanden. Første Gang 1847, dernæst 1852, 1858 og 1864. Bispnen bruger stærke Udtryk for at skildre sin Glæde over de umiskendelige Fremskridt baade i Skolen og i Kirken. »Ved Præst og Skolelærer udbredes sand christelig Tro hos ældre og yngre, understøttede af et hæderligt »Menighedsraad«.

Flensborg var en vældig Ryger. Hans Pibebrædt bugnede under alle Slags Piber. En af Lærer Peder-sens Hjælpelærere har fortalt, at da han engang var oppe i Præstegaarden, skulde han have en Pibe at ryge paa. »Hvordan synes De om den«, spurgte Præsten. »Udmærket«, svarede Læreren, »det er en dejlig Pibe«. »Det glæder mig«, gentog Flensborg, »at De finder Behag i mine Piber, jeg vil forære Dem Piben«.

Grev Frijs havde — som saa mange andre Steder rundt paa Godset — lejet Jagten i Vellev, og det fulgte vel af sig selv, at Præsten var med, naar Greven var paa Jagt der i Sognet. Engang under Jagten maa Præsten gaa lidt afsides i et naturligt Ærinde. I samme Øjeblik kommer der en Ræv forbi. Mikkell kan jo som bekendt ikke alene være snu, han kan ogsaa være fræk. Den snapper uden videre den Høne, eller hvad

det nu er for et Stykke Vildt, Præsten har skudt og som ligger ved Siden af Bøssen, uden at han kan hindre det. At Flensborg har ærgret sig, er forstaaeligt, og da Greven har faaet Historien at vide, har den aabenbart moret ham og hans Selskab vældigt. Til Minde om Begivenheden lod Greven siden Situationen male og forærede Præsten Maleriet: Mikkell Ræv med Vildtet i Munden. Præstens Person er dog diskret udeladt.

Flensborg kunde godt med Børn, ja endog mere sig over deres smaa Spilopper. En Mand fra Velleb har fortalt, at han engang som Barn var ude i Marken, og der havde han lavet sig en Indretning af en Piskesnor, som han trak i, og det skulde da forestille Kirkeklokken, som han ringede. I det samme kommer Præsten forbi og spørger Drengen om, hvad Kirkeklokken sagde. »Den siger: Ding, dang, slaa Præjsten faa Pand med hans Sølband«. Flensborg morede sig hjerteligt over Drengens frimodige Svar.

En anden Gang, da nogle Drengene morede sig med at kaste med Sten efter Kirkeklokken, som den Gang hang ude paa Kirkegaarden, kom Flensborg forbi. I Stedet for at skænde og jage Drengene bort, som han jo kunde have haft god Grund til, opmuntrede han dem til at blive ved, idet han sagde: »Lad mig saa se, hvem af jer der er den dygtigste til at ramme«.

Flensborg døde d. 22. Juli 1868. Endnu lever Mindet om ham blandt den ældre Slægt af Sognebeboerne. Hans Eftermand blev hans Svoger Theodor Bache. Da Bache stadig levede ugift, blev Fru Flensborg, der var en Søster til ham, ved at bo i Præstegaarden i hans Embedstid. Hun døde 1884.

Skolen.

Naar der begyndt noget, der kan kaldes Skole, i Vellev, vides ikke. Skolens Historie i Danmark gaar ikke ret langt tilbage i Tiden, følgelig heller ikke Vellev Skoles. Fra gammel Tid var der jo rundt om i Sognene Degne, der gerne var studerede eller halv-studerede Folk. Degnene skulde besøge Kirketjenesten i et eller flere Sogne; men de skulde ikke give sig af med at undervise Børn. En saadan Undervisning gaves ikke til Almuen paa Landet. Færdighed i boglige Kundskaber fandtes kun fra gammel Tid hos dem, der skulde holdes til Bogen. Degnene kunde ikke altid leve af de Indtægter, der faldt ved kirkelige Forretninger. Derfor gav de sig af med forskellige Sysler ved Siden af, saaledes Landbrug, Støbning af Voksløs o. lgn. Undertiden var Degnen ogsaa Tingskriver, ja endog Herredsfoged.

Efter Reformationen paalagdes det Degnene at undervise Børnene i Luthers Katekisme. Men Skolehuse fandtes endnu ikke paa Landet. Børnene skulde møde ved Kirken om Søndagen, og Degnene skulde da, før Gudstjenesten begyndte, samle dem i Vaabenhuset og »læse« Katekismen med dem. Det vil sige, ikke hvad vi forstaar ved Læsning af en Bog. Degnen skulde sige Ordene for, og Børnene sige dem efter saa længe, til de kunde dem udenad.

Egentlig Skoleundervisning paa Landet kom først senere. I 1660 lover Regeringen, at der sørges for særlig Bolig til Degnene, og Aaret efter omtaler Præsten Karmark i Vellev i sin Indberetning Degen-Boliget. At der maa være gjort noget for at faa indrettet en Skole i Vellev og det paa en Tid, da en saadan Indretning endnu hørte til Sjældenhederne de fleste Steder ses af, at Præsten Blichfeldt gav 24 Rdlr. til Skolebørn. Altsaa et Slags Legat, hvis Renter afgives endnu, skønt Kapitalen er forsvunden. Da Blichfeldt

døde 1700, maa Legatet være stiftet i Slutningen af 1600rne. 1721 byggede Frederik d. 4. de bekendte 240 grundmurede Skoler rundt om paa de Jordegodser, der hørte under Kronen, og som paa den Tid var indrettede til Underhold for Rytteriet.

Men at det endog langt senere stod daarligt til med Undervisningen paa Landet ses af en Skrivelse fra Caspar Rothe omkr. 1760. Heri hedder det bl. a.: »Den gemeene Mand er lidet eller intet oplært udi deres Christendom formedelst paa den eene Siide formaae de ey at holde Skole-Mestere i de fleste Sogner, Og paa den anden Siide formeener Degnene, som skulde undervise Ungdommen, at naar de betiener Præsten for Alteret, samt raaber Amen, fortienner de deres Løn og lader sig Ungdommens Undervisning lidet være anglegen (magtpaaliggende); tilmed er den største Part af Bønderne saa forarmede, at de ey kand betale de Penge, som skal gives for Skole-Gangen, ja mangel udi saa elendig Tilstand, at de ey kand give sit Barn det Brød med, som kan ædes, mens han er i Skolen, med mindre det er først indtigget.«

Naar det første Skolehus i Vellev er indrettet, kan tilnærmelsesvis bestemmes. Over den gamle Skoles Dør fandtes en Egeplanke, hvori var indskaaren følgende Vers:

Tak sjette Christian,
tak ædle danske Konge,
tak Greve Christian
for Skolen til de Unge.
Du Himlens høje Drot
til dette Værk har bragt,
at første Grundvold er
til Vellev Skole lagt.

Kom flittigt Børneflok,
kom Bondedreng og Pige
her eders Lærere
skal Himlens Sandhed sige.
Gud signe selv det Værk,
giv her velsignet Frugt,
de Unge voxer maa
i Guds frygt, Dyd og Tugt.

Heraf fremgaar, at Skolen er opført enten af Kongen, Christian d. 6. og Grev Frijs i Forening eller af Greven alene. Paa en sindrig og smuk Maade faldt her Landsherrens og Herskabets Navn sammen. Da Greven, Mogens Frijs, den sidste Frijs paa Mandssiden, døde 1763, maa Skolen vel være opført adskillige Aar før*).

*) Se Side 62.

I 1830erne beskrives Skolehuset saaledes:

Skolehuset udgjorde den ene Længe af Degnens Gaard, men var dog ikke sammenbygget med det nærmeste Hus. Der var en Aabning paa omtr. 1 Alen mellem den og Laden. Skolen var opført af Bindingsværk med klinede Lervægge og Straatag, ligesom de andre Huse i Landsbyen. Indgangsdøren var meget utæt. Vinduerne smaa med blyindfattede Ruder. Gulvet var lagt dels med Egeklodser og dels med Ler, fuld af store Hul-ler. Kakkellovnen, en Bilægger, bar Aarstallet 1747. Der brugtes Sandborde, hvor Børnene kunde øve sig i at tegne Bogstaver med Fingrene. Bygningen var meget brøstfældig.

Som den første Degn og Skoleholder i Velleb nævnes Jens Amdisen 1748. Han skal have opgivet Degnevirk- somheden og faaet Over Mølle i Fæste. Det stem- mer dog ikke med Kirkebogen, der siger saaledes: Aar 1800 Løverdags Nat d. 3 Maj døde den gamle Degn og Skoleholder, Monsiør Jens Amdisen i Welløw, som derpaa Løverdags d. 10 Maj blev begravet, ætatis (i sit Alders) 75 Aar. Amdisen er altsaa født 1725. I en Alder af 28 Aar er han bleven Degn under Præsten Henrik Pedersen Aaboe. Han var gift med Anna Kir- stine Amdisen, der døde d. 13 Aug. 1783.

Som Degn 1795, altsaa fem Aar før Jens Amdisens Død, nævnes hans Søn, Amdi Severin Jensen, gift med Ane Jensdatter. Karen Thomasdatter i Holm fortalte altid, at hun var gaaet i Skole til Jens And- sen: men da han døde 1800, og hun først er født 7 Aar efter, er det udelukket.

Ellers ved vi ikke noget om de gamle Degne. Amdi Jensen holdt ikke Skole i flere Aar paa Grund af Al- der og Svagelighed. Han døde d. 5 September 1839. Hans Enke fik i Pension af Embedet: 6 Tdr. Rug og 1 Td. 2 Skp. Byg in natura og 1 Td. 3 Skp. Byg efter Kapitelstakst.

1832 er Jens Sørensen Møllerup Hjælpelærer hos Amdi Jensen. Han er født i Skjødstrup ved Aarhus

1808, hvor Faderen var Skolelærer^{*)}), afgaaet fra Lyngby Seminarium 1827 med 2 Karakter. Samme Aar han er kommen til Vellev, er har bleven gift med Amdi Jensens Datter Magrethe, Degn-Gret, som hun gerne kaldtes, født d. 10 Maj 1802. Forloverne var Brudens Fader og Jens Amdisen i Over Mølle. Mollerup var Substitut (Hjælpelærer) til Svigerfaderens Død. Saa blev han kaldet af Grev Frijs til Skolelærer og Kirkesanger i Vellev og paa lovlig Maade indsat i sit Embede d. 6 Oktober 1839.

Børnene i øverste Klasse skulde om Sommeren møde i Skolen Kl. 4 om Morgenen. Udenbys Børn maatte derfor op allerede Kl. 3, og Undervisningen varede til Kl. 1 Eftermiddg. Men Gaardmand Rasmus Væsel fik Distriktslægen til at erklære, at dén Ordning var skadelig for Børnenes Helbred, og de kom nu herefter først til at møde Kl. 6.

Undervisningen begyndte med, at Mollerup hørte Børnene i deres Lektier, Katekismus, Lærebog og Bibelhistorie. Det hele skulde ramses op udenad. Det tog megen Tid, saa de fik sjælden mere udrettet den første halve Dag. Blev de færdige i god Tid fortalte Mollerup en Historie. Derefter havde de Skrivning og Regning, Sang og Læsning i Birchs Læsebog.

Mollerup skal have været en behagelig Mand at omgaaes, og det sagdes, at han viste Flid i sit Kald. Han slog i Pegepindene, der brugtes ved den indbyrdes Undervisning. Det var nogle lange Stokke, noget tykkere i den ene Ende end i den anden. Naar Mollerup tog fat i den tynde Ende, saa gruede Synderne, for saa fik de af den tykke. For lettere Forseelser vankede der af den tynde Ende. Han omtaltes af Beboerne som en ivrig Handelsmand, der gerne rejste til Randers hver Lørdag. Han var Landmand ogsaa og havde en Fæstegaard at passe. Hans Hustru, Degn-Gret, var en stor svær Kone, der førte det store Ord; men naar

^{*)} Degneværdigheden ophævedes 1804. Efter den Tid kaldes Kirkebetjenten Kirkesanger.

Mollerup havde faaet en Taar over Tørsten, hvad der dog ikke skete ret ofte, saa var han ikke god at komme til Rette med. Engang var det gaaet ham over. Det var en Lørdag, og han havde været i Købstaden. Om Søndagen skulde han have sin yngste Søn i Kirke. Mollerup sov noget længe om Morgenen, men ingen turde vække ham. Endelig kom han op, og hans Svigermoder, der var en rar Kone, spurgte ham da: »Vil du have Æg, eller vil du have Kaffe?« »Ingenting«, svarede Mollerup og gik saa i Kirke.

I December 1837 holder Pastor Fog Skolekommissionsmøde sidste Gang. Næste Møde 1838 er holdt under Kapellanens Ledelse (Andresen, senere Præst i Hammel). Der forelaa en Skrivelse fra Kancelliet om, at det ny Sæt Apparater til den indbyrdes Undervisning (hvor de ældre fremmeligere Børn skulde undervise de mindre) var færdigt og anmoder Direktionen om at meddele Kommissionen det. Der blev bestilt et Eksemplar til Vellev Skole. Apparatet bestod af:

a. Et Sæt Læsetabeller (55 Stk.) som kostede	28	þ	(Skilling)
b. et Sæt Skrivetabeller (56 Stk.)	83	þ	
c. et Sæt Regnetabeller (59 Stk.)	92	þ	
d. en Konzeptbog for Læreren, som selv har at anskaffe sig en ny, naar denne er fuld- skreven		2	þ
	<hr/>		
	Ialt 2 Rdlr.	1	þ

Kommissionens Møder lige fra 1835 behandler kun Idømmelse af Skolemulkter, som Læreren skulde opsætte en Liste over og læse den op ved Kirkestævne. Ved Mødet i Oktober 1839 forlaa der en Kancelliskrivelse om det betimelige i, at der blev opført en ny Skolebygning i Vellev. I Skrivelsen hedder det, at Skolebygningen er yderst maadelig, og at den højlig trænger til Ombygning. Vaaningshus (d. e. Beboelseshus) for Skolelæreren mangler aldeles. (Han boede i sin Fæstegaard). Videre hedder det i Skrivelsen, at da den gamle Lærer er død og Fæstet af Degnegaarden skal fornyes, er det ikke ønskeligt at Læreren

tillige er Avlsbruger. Samtidig har Direktionen, der bestod af Stiftamtmand Ahlefeldt-Laurvig og Provst Stockholm, tilskrevet Grev Frijs (Jens Christian Krag-Juel-Vind-Frijs, død 1860) desangaaende.

I sit Svar skriver Skolekommissionen, at den har bragt i Erfaring, at Grev Frijs før Modtagelsen af Direktionens Skrivelse havde bortfæstet til Skolelærer J. S. Mollerup den Gaard i Velle, som hans Formand i Embedet havde haft i Fæste, og som allerede var forenet med Degnekaldet før hans Tid, hvorfor den oprindelige Degnebolig ogsaa udgjorde en Del af Fæstegaardens Stuehus. Kommissionen raader da fra at bygge en ny Degnebolig i Velle, saa længe Mollerup lever og beholder Fæstegaarden, for — bemærkes der — det vilde vistnok ogsaa have været det temmelig forarmede Sogn umuligt i eet Aar og ved egen Kraft at opføre en fuldstændig ny Skolebygning med Skolestue, Vaaningshus og fornødne Udhuse. Hvad Skolens Tarv angaar, da nærer Kommissionen det Haab, at Undervisningen ikke skal lide ved den foreløbige Ordning, et Haab, der er grundet paa Tillid til Skolelærerens redelige Vilje og hans givne Forsikring, saavel paa, at det er en mindre Gaard, en saakaldet Halvgaard paa $2\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, som drives. Derimod mener Kom., at det er nødvendigt at opføre en ny Skolestue, da den nuværende baade er maadelig og tillige for lille til det betydelige Børneantal (66).

Andresen henvendte sig da til den, der kunde og ville hjælpe, Greven paa Frijsenborg, med ærbødig Begæring om Pengehjælp af et Legat, der tidligere var anvendt Midler af til Skolebygningers Opførelse paa Grevskabet. Greven svarede, at der var truffen anden Bestemmelse med Legatet, men han vilde give Kommunen Haab om Understøttelse af sin egen Kasse til en Skolestues Opførelse. Understøttelsen bestemtes saa rigelig, at der kun paabydes Distriktets Beboere paa egen Regning at anskaffe Taget og Inventariet, samt gøre de fornødne Kørsler og Haandlangerarbejder.

I Løbet af Sommeren 1840 blev da Skolestuen opført, den der staar endnu. Forbogsstaverne af Grevens Navn samt Aarstallet blev anbragte i Gavlen. Beboelseslejligheden blev først bygget 10 Aar senere, efter at den ny Lærer, Pedersen, var kommen. Skolehuset kom til at ligge paa en fri Plads udenfor Degneboligen, som det hedder, altsaa Øst for denne paa den Jord, der støder op til Smedebakken (Skoletofte). Det blev en solid grundmuret Bygning paa 5 Fag, indeholdende en rummelig Skolestue paa 4 Fag, og taget i Brug ved Begyndelsen af Aaret 1841.

Men nu gjorde Kommunen Fordring paa Retten til nogle Fag af Fæstegaarden, der formentes at udgøre den oprindelige Degnebolig. Der blev holdt Syns- og Taxationsforretning over Gaardens Bygninger ved deres Overlevering til den ny Fæster, Mollerup. I en Skrivelse af 12 Oktober 1840 nedlagde Kommunen med Andresen som Formand Protest imod, at alle Gaardens Bygninger overdrages til den ny Fæster som henhørende til Fæstegaarden. Protesten udstrakte sig til en Del af Vaaningshuset samt en sønden for Gaarden liggende Haveplads som hørende til den gamle Degnebolig. De bemeldte Ting paastodes at være Fæstegaarden uvedkommende. Til Støtte for Paastanden anføres, at Brandpengene af Bygningernes Assurancesum havde altid været betalt direkte til Viborg Amtstue, hvorimod jo Brandpengene af Grevskabets Fæstegaarde stedse indbetaltes til Godskontoret. Endvidere forefandtes blandt den gamle Skolelærers Papirer nogle Optegnelser, der hidrørte fra hans Fader og Formand Jens Amdisen. Heri betegnes Dagneboligen som bestaaende af 8 Fag Hus, hvortil hørte et lille Stykke Havejord, indhegnet af J. Amdisen med et Stengærde paa 133 Alens Længde, saaledes som det endnu fandtes. Det formentes, at disse Optegnelser, dateret Welløw d. 20 Aug. 1772, var en Afskrift af en til Bispekontoret indgiven Indberetning om Degnekaldet, og det formodedes, at

Optegnelserne maatte kunne findes i Aarhus Bispearkiv*).

I ovennævnte Indberetning af den gamle Degn Jens Amdisen opføres Degnekaldets Indtægter 1772 saaledes:

Nannest (oprindelig frivillige Ydelser, der senere blev faste Naturalydelse): $\frac{1}{2}$ Gaas af hver Helgaard i Velle og Enslev, $\frac{1}{2}$ Gaas af Koudal, et Faarelaar af Holm. 12 Ø Brød til Paaske og 12 Ø Brød til Jul af en Helgaard, 24 Æg til Paaske af en Helgaard og noget Mælk til Ost.

Til Nannest henregnedes 53 Skp. Byg, der ydedes med 2 Skp. Byg af en Helgaard i Velle og Enslev, 1 Skp. af Holm, samt 6 Skp. af Enslevgaards Jord. Ligeledes 2 Skp. af Koudal, 2 Skp. af Over Mølle.

Nannest afløstes d. 25 Jan. 1864 med 12 Tdr. $6\frac{1}{2}$ Skp. Byg efter Kapitelstakst.

Videre hedder det: Den daværende Degn Jens Amdisen fik saa vidt vides i Aaret 1748 Tilladelse af Herskabet til at samle en Gaard af nogle Huse osv., og han byggede da til begge Ender af Degneboligen, og saaledes er det nuværende Vaaningshus opstaaet, der af Sønnen Amdi Jensen blev forlænget med et Fag Tilbygning i østre Ende. Det maa være Kommunen magtpaaliggende ved Afstaaelse af den gamle Degneboligs Grund og Bygninger med Have at erholde Vederlag til en ny Skolelærerbolig med Haveplads, saa meget mere som Skolelodden — formodentlig fordi man har ment, at Gaard og Embede var uadskillelige — ved Udskiftningen er udlagt midt inde i Fæstegaardens Mark og altsaa højst upassende kunde afgive Grund og Have til en ny Skolelærerbolig. Kommunen paa- staar derfor, ifølge det anførte, at de ovenanførte 8 Fags Vaaningshus (foruden den egentlige Skolestues 4 Fag) tilligemed Havepladsen er Fæstegaarden uvedkommende og tilhører Kommunen.

Som det vil ses af det ovenfor hidsatte maatte den

---

*) Afskrift af Optegnelserne findes i Landsarkivet i Viborg.

Konflikt være højst pinlig for Sogneforstanderskabet med dets Formand. Paa den ene Side er han gaaet til Greven med Bøn om Hjælp til en ny Skoles Opførelse og paa samme Tid maa han nedlægge Protest mod, at Greven tilegner sig Kommunens Ejendom. Direktionen gav Kommunen Medhold, de nævnte Bygninger kunde ikke antages at tilhøre Lehnbesidderen, og Greven var velvillig, han byggede desuagtet den ny Skolestue med de Undtagelser som før er nævnt.

Der blev afholdt Auktion over den gamle Skole Fredag d. 2 April af Forvalter Abel paa Bidstrup for Kammerraad Rod i Viborg. Den blev tilslaaet Skolelærer Mollerup for 39 Daler Sedler. Endvidere solgtes Inventariet, saa hele Indtægten beløb sig til 41 Rdlr. 1 Mrk. 10 ß. Skønt Bygningen var solgt til Nedbrydning, da Grunden var Distriktets fælles Ejendom, tillodes det Mollerup at lade den blive staaende paa Pladsen i hans Embedstid. Udgifterne ved den ny Skolestues Opførelse blev for Kommunen 81 Rdlr. 4 Mrk. 3 ß.

Mollerups Embedstid blev ikke lang. Han døde af Tyfus d. 11te Decbr. 1849. Kort Tid efter døde alle hans Børn paa een nær af samme Sygdom. Flere, som endnu kan huske den sørgelige Begivenhed, hævder bestemt, at de 3 Søskende kom i een Grav.

Mollerups Efterfølger i Embedet blev Hans Christian Pedersen, født 1816 i Hersom ved Hobro. Han var dimitteret fra Lyngby Seminarium 1836 med 1ste Karakter. I nogle Aar var han Huslærer. Derefter Lærer og Kirkesanger i Mammen ved Viborg, og i Slutningen af 1849 kaldet til Lærer i Vellev. Da der endnu ingen Lærerbolig var opført, maatte Kommunen leje en Lejlighed til den ny Lærer, indtil Beboelseslejligheden i 1850 blev opført ved den alt i Forvejen opførte Skolestue.

Pedersen var kaldet af Grev Frijs efter den gamle Ordning, men da Grundloven allerede var traadt i Kraft, kom der Skrivelse fra Biskoppen til Præsten,

at Bispem ifølge Grundloven havde Kaldsret til Embedet. Derved kom Greven lidt i Forlegenhed. Han spurgte Præsten (Flensborg) om, dersom Bispem ikke vilde sanktionere Kaldelsen, hvad han da skulde gøre ved Pedersen, som han mente han havde en vis Forpligtelse til at forsørge. Om han duede til Landvæsen, for saa kunde han jo bruges til Forvalter paa Østergaard. Præsten mente nok, Pedersen kunde gøre Fyldest som Forvalter. Biskoppen kaldede dog Pedersen, men da denne fik Sagen at vide, skal han have ærgret sig over, at han ikke blev Landmand.

Pedersen blev baade Lærer og Landmand og det kan nok siges om ham, som der staar om Skolemeisteren Kræn Koustrup i E Bindstouw, at han »wa lig døgti te beggi Diel«. Han købte den gamle Degnegaard, som han indrettede til Bageri. Den brændte 1871. Skoleloddem, der havde saa uheldig en Belliggenhed, magelagdes 1855.

Den gamle Degn, som Pedersen gerne kaldtes, var en meget begavet, virksom od dygtig Mand. Over for Børnene sad Stokken løst i hans Haand; men han tilhørte endnu den gamle Tid, da streng legemlig Revselse regnedes for at høre til Dagens Orden i en Skole. Han var ogsaa lægekyndig. I vid Omkreds søgtes hans Hjælp, især i hans senere Aar, mod Benbrud og anden ydre Skade. Han var kraftig bygget med et bestemt Udtryk i Ansigtet, der var glat raget; men der gik et Slags Sagn om, at han lod sit inderste Hageskæg vokse, saa det naaede ham helt ned paa Brystet, hvor han havde det knappet ind paa den bare Krop for Varmens Skyld. Det havde vel i noget paa sig. Allerede 1860 nødte Svagelighed ham til at holde Hjælpelærer. I 17 Aar, til han tog sin Afsked, havde han ialt 8, deriblandt:

N: Ottosen, i mange Aar Lærer i Gerning (død).
 Andersen, Lærer i Hammershøj, gift med Skomager-Grosses Datter i Vellev. Thomsen, senere Lærer i Jebjerg, gift med en Datter af Pedersen; død. J. V a n d-

borg f. 1848, en Søn af Blichers Degn i Spentrup, Thomas Vandborg, blev Lærer i Tostrup, da Embedet der oprettedes i 1876, død 1885. Hans Eftermand blev A. Boesen, der blev forflyttet dertil fra Trust. Den sidste Hjælpelærer var Pedersens egen Søn Anton P., f. 1851.

Pedersen blev dog delvis ved at holde Skole, til han fik sin Afsked 1877. Han var to Gange gift, havde 5 Børn, 2 Sønner og 3 Døtre. Efter sin Afsked boede han i Vellev i nogle Aar. Senere flyttede han til sin Søn, der er Lærer i Vordingborg, hvor han døde i Juli 1889.

De to sidste Hjælpelærere træder i den ny Tids Tjeneste. I Stedet for det gamle Lektierperi og Udenadslæren begynder Vandborg med at fortælle saa levende, at det var en Lyst at høre.

Vandborg var gift med Ane Kirstine Amdisen fra Over Mølle (f. 1856, d. 1886). Han var en livlig og selskabelig Mand, men døde i en forholdsvis ung Alder.

Den unge Anton Pedersen lignede Vandborg i meget. Af Natur var han en Børneven og udmærket skikket til at omgaas Børn. Derfor var han ogsaa uhyre afholdt, og da Embedet blev ledigt efter Faderen, blev han indstillet til det som Nr. 1. Men Biskop Brømmer havde den Idé, at det ikke var heldigt, Pedersen blev Lærer ved Skolen i sin Fødeby. Det var et Held for Bagger.

Hans Nikolaj Christian Bagger er født i Sundby paa Mors 1. Oktober 1848, hvor hans Fader var Lærer og Kirkesanger. Bedstefaderen var cand. phil. Hans Bagger, Sogndegn i Bedsted i Thy. Tipoldefaderen var Biskop over Sjælland Stift Hans Bagger. Bagger var dimitteret fra Ranum Seminarium med 1ste Karakter. Fra 1867—71 var han Hjælpelærer i Vester Jølby paa Mors. Fra 1871—77 Lærer og Kirkesanger i Thise i Salling, 1877 kaldet til Lærer og Kirkesanger i Vellev. Fejrede 10 Oktbr. 1902 sit 25 Aars Jubilæum som Lærer i Vellev.

Andenlærerembedet oprettedes 1869. Den første Lærer

her var Frederik Hansen af Skaarup paa Fyn. Dimit. fra Skaarup 1866. 1878 blev han kaldet til Lærer i Kongsted ved Ruds-Vedby paa Sjælland og Organist ved Nidløse Kirke. Død i København efter en Operation 1910.

Nr. 2 var Niels Jensen fra Gesing ved Auning. Dimitteret 1878 med 1ste Karakter. Samme Aar kaldet til Andenlærer i Vellev. 1883 Lærer i Agersted ved Sæby i Vendsyssel. Nu Lærer i Ans ved Rødkærbro.

3. Johan Christian Sørensen af Vellev. 1883—85. Dim. 1882 fra Gedved med 1ste Kar. Andenlærer her. Senere Lærer ved Ribe Markskole. Nu Lærer i Brædstrup.

4. Morten Nielsen Leth af Vellev, f. ca. 1860. Dim. fra Ranum 1885 med 2 Kar. Andenl. i Vellev 1885—87. Lærer i Helsted ved Randers. Død for flere Aar siden.

5. Jens Ankensen, f. i Vellev 1866. Dim. 1884 fra Vordingborg Sem. med 1 Kar. Præliminæreksamen. Kaldet 1887. Tillige Gaardejer til 1902, da han solgte Gaarden. 1903 kaldet til Lærer ved Nykøbing S. Borgerskole. Fra 1908 Lærer i Aarhus.

6. Niels Kjærsgaard Jensen, af Østerbølle ved Aalestrup i Himmerland. Dim. 1901 fra Nørre Nissum med mg? I Vellev fra 1903—06. Nu Lærer og Kirkesanger i Skjellerup ved Hobro.

7. Jens Christian Jensen, f. i Skagen. Dim. fra Gedved 1905 med mg. Kaldet til Vellev 1 Marts 1906. Fra 1911 Lærer i Ring, Ø. Alling Sogn ved Auning.

Lidt om enkelte Gaarde og Slægter.

I gamle Dage var det Skik her i Danmark, at en Mand i Daaben kun fik eet Navn, men føjede Faderens Navn til med Tillæg af Søn. Altsaa naar en Mand ved Navn Jens havde en Søn, der hed Niels, blev Sønnen kaldt Niels Jenssøn. Niels er Fornavn, Jenssøn Slægtnavn. Undertiden havde han et tredje Navn, Tilnavn eller Øgenavn, som ofte havde en daarlig Klang, hvorfor den paagældende ikke altid vilde kendes ved det. Enten var det et Bynavn, f. Eks. i Vellev: Braarup, Tind, Rhode, eller et rigtigt Øgenavn f. Eks. Kræmer, Kusk og Skriver, efter Stamfadens Haandtering, eller Tvilling, Hviid og Sort efter visse Egenskaber. I vore Dage kommer flere af de gamle Øgenavne til Ære og Værdighed, idet Bærerne lyser dem i Kuld og Køn og antager dem som Familienavne. Af Tilnavne, der gennem flere Menneskealdre har holdt sig indtil Nutiden i Vellev, kan foruden de allerede nævnte, endnu hidsættes Amdisen, Leth og Wæsel.

Af Hviid'erne nævnes 1682 Jens Hviid. Om ham fortælles saaledes i Kirkebogen: Publice absoluti. Dend 29 Martii udstod Anne Thomasdatter i Wellef Kierchens disciplin (Irettesættelse) for Synd mod det 6te Bud og udlagde Jens Hviid for sit Barns Fader. 1687, d. 18 Julii, begravedes Niels Andersen Hviid udj Wellef vdj sit Alders 86 Aar. Aar 1766 stod Anders Hviid Fadder til Jens Christensøn Sorts Søn, Christen Jensen.

Det er vanskeligt at faa nogen Rede paa ovenstaaende Hviid'ers Slægtskab til hinanden. Til jævns er de »hvide« og de »sorte«*) vel nok kommen godt ud af

---

*) Godsforvalter Thomsen i Hammel (»Kommerceraaden«) spurgte gerne, naar han fik med Folk fra Vellev at gøre: »Er det af de »hvide« eller er det af de »sorte«. Vi ser heraf, at disse Navne var meget gængse.

det med hinanden. Sorternes Slægt er noget lettere at følge, da den rimeligvis har haft hjemme i een og samme Gaard. Hr. Karmarck omtaler »Kierkgarden«, som Jens Christenszøn oc Rasmus Madtzøn paa-boer. Det var 1661, og Jens Chr. er muligvis den Jens Christensen Sort udj Wellef, som døde 13 Septbr. 1685, omtr. 70 Aar. Han er altsaaa født 1615. Atter nævnes i Kirkebogen en ny Jens Christensen Sort, der havde en Søn i Kirke 21 Søndag efter Trin. 1766. Barnet fik Navnet Christen. Imellem de to Jens Christensener har der maaske været en Christen Jensen. Fadderne ved Christens Daab var Friedrich Axelsen af Holm, Anders Hviid og Mogens Rytter. Gudmoderen: Christen Clemmensens Kone, Maren.

Cristen Jensen (Sort) blev gift med Karen Sørens datter, en Datter af Søren Poulsen i Aldrup i Hvorslev Sogn. En anden af Søren Poulsens Døtre, Margrete, blev gift med Mikkel Laursen i Juel-lund. En Datter af det Ægtepar, Gertrud, ægtede Peder Jensen, senere Holmriis. Christen Jensen var Skolepatron i flere Aar og skrev en ret god Haandskrift. Han døde 1849. Hans Søn: Søren Christensen (Sort), gift med Maren Mathiassen fra Skjerring, blev hans Efterfølger i Gaarden. Chr. Jensens Børn var foruden Søren Jens, der blev Smed i Almind ved Viborg, Niels, der var Hjulmand og havde Værksted i Gaarden. Da den blev købt 1866, flyttede han til Trust i Skorup Sogn, hvor han blev Gaardmand. Mads, Husmand i Sael og desuden 2 Døtre. Søren Sort havde 4 Børn: Christen S., der blev hans Efterfølger, Karoline S., Christian S., Lærer i Brædstrup, og Helene, der døde som ung.

Af Slægten Leth nævnes Søfren (udtalt Søvren) Læ't 1661. Derefter finder vi Niels Sørensen Leth, f. 1742, gift med Bodil Madsdatter, død 23 Septbr. 1803. Hans Søn var Søren Nielsen Leth, døbt 1765, baaren af Jens Ovesens Kone Anne fra Mon-

drup. Fadderne var Peder Stephensen, Søren Rytter og Peder Wæsel. Han ægtede 1804, Aaret efter Moderens Død, Maren Mikkelsdatter. Under ham blev Gaarden rimeligvis flyttet ud og fik Navnet Frijsbak efter Grev Frederik Carl Krag-Juel-Vind-Frijs. Om »Gamle Søren Leth« (De gammel Saarren Læ't) fortaltes, at han en Gang var gaaet ud for at hugge Tækvænder (Tagkæppe), og havde i den Anledning en Økse under Armen. Saa mødte han en Elkjælling (Ellekone), der sagde til ham: Kyld de klaa aa ta de baa'). »Nej Dæwlen søk mæ, om a gjø«, svarede han. Ellekonen blev ved: Sikken et rødt Øje jeg har (sagt i Rigsmaal). Søren Leth lod ikke vente paa Svar: Sikken rø R . . a haa'aa.

Søren Leths Søn, Niels Sørensen Leth, var gift med Maren Nielsdatter, en Datter af Gaardmand Niels Nielsen og Mariane Thomasdatter af Amstrup, der igen var Søster til Karen Thomasdatter i Holm. De havde 7 Børn: Søren Nielsen Leth, f. 1849, Niels N. Leth, nuv. Sognefoged i Velle, Ane Kirstine N. L., gift med P. Sørensen, Lærer i Helstrup, Martin N. L., død som Lærer i Sønderbeg 1912, Morten N. L., død som Lærer i Helsted, Frands N. L., død ugift og Thomas N. L.

Der raadede en ret udstrakt Gæstfrihed paa Frijsbak. Naar der var Marked i Aabro, staldede Folk ind der, og den Dag var Bordet ogsaa dækket hele Dagen.

I Nabogaarden til Matr Nr. 3 støder vi hos Karmarch paa Navnet Staphen eller Staffen (nu: Steffen efter Stefanus). I Begyndelsen af 1800erne var Peder Staffensen Mand i Gaarden. Hans Broder Staffen blev gift med Jens Pedersens Enke i Hvorslev; men han havde haft den Hjertesorg, at hans Udkaarne, Maren Mogensdatter fra Mosegaard, slog ham fejl. Det tog han sig saa nær, at han blev underlig i Hovedet. »Min kjære Mosegaard og min kjære Ma Monsde«,

*) Naar man havde Egstaal hos sig, antoges det ikke, Ellefolkene kunde skade en.

plejede han at sige. Peder Staffensens Søn og Eftermand var Mads Pedersen (se under Grevhaven). Han ægtede Zidsel (Cæcilie) Frederiksdatter i Holm. Staffen besøgte ikke sin Fødegaard i samfulde 14 Aar. En Dag traadte han, naturligvis aldeles uventet, ind i Gaarden. Mads Pedersens Kone slog Hænderne sammen af Forundring og udbrod: »Aa, Herre Jøsses, die komme saamænd rele Staffen.«

Mads Pedersen havde 3 Sønner: Peder Madsen, Jens og Thomas. 1856 blev Gaarden delt lige mellem Peder, der beholdt Fødegaarden, og Thomas. Jens Madsen blev gift med Søren Sorts Enke, Maren Mathiasen, som ovenfor er nævnt. Thomas Madsen blev gift med Ane Margrete, en Datter af Peder Jensen i Holmriis.

I Gaarden nuv. Matr. Nr. 7 boede Sognefogden Søren Madsen, som der er fortalt om under Præsterne. Han havde en Hingst, der var saa from, at han helt kunne overlade den til sig selv, naar han red paa den. Engang faldt han i Søvn paa dens Ryg og vaagnede først, da Hesten stod stille i P. Rhodes Gaard. Han skal ogsaa have redet til Skjold i Bjerre Herred paa samme Hingst for at besøge Fogs Søn, der var Præst der. Vejlængden er omtr. 11 Mil. Han syslede ligesom hans Standsfæller paa den Tid med Husflid, bl. a. gjorde han Træsko. Hans Sønesøn, der hed Søren Madsen ligesom Bedstefaderen, stod engang som lille Dreng og betragtede den gamle opmærksomt, mens han stod og borede Træsko ud. »Kan du saa passe paa aa sej mæ, naar Naveren kommer helt igjæmmel«, sagde han spøgende til Barnet. Og den lille Søren passede bedre paa end den gamle, for pludselig raabte Drengen: »Nu kommer'en, Bedstefader«.

Søren Madsens Søn, Mads Sørensen, var ogsaa Sognefoged ligesom Faderen. Da Soldaterne efter Treaarskrigen vendte sejrsglade hjem, blev de i Velleh hjemmehørende modtagne hos Mads Sørensens med en lille Festlighed. Skolebørnene hilste dem

Velkommen med at afsynge Fædrelandssange under Ledelse af Skolelæreren.

Videre i de nordre Gaardes Matr. Nr. 9 boede i 1700rne Søren Frandsen, gift med Maren Mikkelzdatter fra Enslev. Præsten Karmark omtaler en Søffren Christensøn Frandzøn. Søren Fr. stod d. 7 Juni 1802 Fadder til Gaardmand i Velløv Søren Andersen og Hustru Karen Jørgensdatters Søn, kaldet Anders. Barnet blev baaret af Skovfoged Thomas Pedersens Kone, Maren, i Holm. De øvrige Faddere var Rasmus Sørensen af Velløv, Jørgen Pedersen, Haxholm og Rasmus Andersen fra Enslev. Søren Fr.s Søn, Frands Sørensen, blev født 1 Febr. 1799*). Ved Daaben blev Barnet baaren af Christen Lindgaards Kone, Kirsten Mikkeldatter, Haxholm. Fadderne var Christen Pedersen og Rasmus Andersen fra Enslev og Rasmus Sørensen og Thomas Kræmer fra Vellev. Frands S. blev 1826 gift med Thomas Pedersens Datter Karen, i Holm. Efter Hustruens Død giftede Søren Frandsen sig igen med Mette Sørensdatter. Deres Søn var Søren Sørensen (Frandsen), der senere blev gift med Kirsten Andersdatter (Hviid). Efter Søren Sørensens Død 1864 blev Kirsten Hviids anden Gang gift med Peder Christensen (Kræmer).

I det Hus, der laa i Jens Rhodes Have, (Matr. Nr. 6) boede Byens Musiker, Spel-Mous kaldet. Ved Siden af sin Musiker-Virksomhed drev han ogsaa lidt Haandværk, saaledes lavede han bl. a. Træskeer, som jo var almindeligt i Brug i de Tider. Men noget Forretnings-talent var Mous ikke; han gik nærmest efter sit eget Hoved og tog meget lidt Hensyn til sine Kunder. Engang, da han var til Mølle i Hagenstrup Mølle, spurgte Møllekonen ham om, naar de Skeer kunde blive færdige, hun havde tinget hos ham. Mouses Svar giver et godt Bidrag til hans Karakteristik: »Haa do æ' la'a aa bi, mi Mowwe (Morlil), saa ska a læ dæ'et«.

Det var nok ogsaa Musiken, der stod hans Hjerte

*) Se under Holm.

nærmest; han havde en Violin aftegnet paa sine Sække, og han underviste vordende Musikere i Violinspil; men hans Kone, Inger Rhodes, holdt ikke af de Musik-Øvelser og sagde: »Dæ æ saagu saanen en Liren aa saanen en Drilen, saa de hal ku væ nok«.

Mous var nærmest et godt Stykke af en Original. Han var desuden meget munter og gemytlig, hvorfor hans Hus ogsaa var Samlingssted for unge Folk, der søgte Adspredelse og Underhold paa Vinteraftener og Søndage. En lang Fyr, der hed Søren Bjørn, gik en gang og spadserede op og ned ad Gulvet i Mouses Stue. »Dæ ska en long Ki-est te dæ, næ'æ do æ dø, Saaren«, sagde Mous spøgende. »Ito, sejs Al-Fiel«, svarede Søren, og det traf sig da saa underligt, at samme Søren døde en Maanedstid efter.

Mous vilde gerne leve godt; men han tog det ikke saa nøje med, hvorledes Maden saa ud. Naar han blev gjort opmærksom paa det, svarede han: »Hjobbere (haard, i Stumper) Smør, aa kluddere (sprød, usammenhængende) Wost, sir'et ild' saa smaager et min Se-el wal«.

Mous havde tre Sønner, Mous, den senere Smed-Mous, Søren, der blev Smed i Amstrup, og Peder. De deltog i Treaarskrigen og var ogsaa godt i Ilden, men kom dog alle tre velbeholdne hjem. Mous havde en Ko, som han lejede lidt Græsning til i Rughaven. En Dag, da han selv er trukken ud med Koen og er kommen et Stykke udenfor Byen, stryger den Hovedlaget af sig; men Mous gaar i saa dybe Tanker, at han slet ikke mærker det. Lidt længere henne møder han en han kender, der siger til ham: »Do haa tabt di Kow, Mous«. »Saa ka do sammel hin op«, svarede Mous. Han bliver nu ved at gaa, indtil han kommer til det Sted, hvor Koen plejer at staa og græsse. Han slaar Tøjret ud, banker Tøjrepælen i Jorden og gaar ad Hjemmet til. Saa mødte han imidlertid Koen, der gik og græssede i Vejgrøften. Den Historie maatte Mous naturligtvis tit høre; men naar de spurgte ham om,

hvorledes han kunde tabe Koen uden at lægge Mærke til det, svarede han, at han var kommen i saa dybe Tanker om Kong Frederik og Krigen, at han ikke engang havde mærket Tøjrets Raslen. Saa underligt var det jo ikke, at han kunde have noget at tænke paa, eftersom alle hans Sønner var med i Krigen, hvis Hændelsen da var indtruffen paa den Tid, og det er rimeligt nok.

Tre Udflyttergaarde.

Gaarden Sofienlund, der blev udflyttet 1805 og bygget op ved Foden af Bosbjerg, ansaas for en jævn godt bygget Bondegaard. Alle Huse var af Bindingsværk og tækkede med Straa, Væggene var vændrede og klinede med Ler. Stuehuset laa i den vestre Side af Gaarden. I den søndre Ende var Storstuen paa 3 Fag, hvor der stod Kister, Skabe og en Seng. Stuen havde 2 Fag Vinduer med blyindsfattede Ruder til Gaarden. De næste 3 Fag udgjorde Dagligstue. Her var der 2 Fag Vinduer til Gaardsiden og paa den modsatte Side 2 Alkovesenge med Omhæng. Mellem Dagligstuen og Køkken var Forstuen. Sidste 4 Fag var Bryggers med Bagerovn og Opgang til Loftet. Alle Gulve var af stampet Ler.

Den Mand, der skulde virke her i de nye Omgivelser, var Peder Hansen, en Søn af Gaardmand Hans Pedersen i Vellev og Hustru Margrethe Hansdatter. Han var født den 10. Juli 1766. Moderen døde, da han var 3 Aar gl., og Faderen giftede sig igen. I andet Ægteskab havde Hans Pedersen Sønnerne Søren Hansen, der kom til Grevhaven, og Jens Hansen. Peder gik hjemme indtil han var 22 Aar — altsaa til 1788 -- da han blev Gaardbestyrer i

Koudal. Manden i Koudal hed Anders Jonsen. Han var foruden Landmand tillige Haandværker som saa mange andre Bønder paa den Tid. Han var saaledes Snedker, Drejer, Urmager m. m., i det hele en begavet Mand, der havde Lyst til mange Ting, kun ikke til Landbruget. Derfor overlod han ogsaa hele Gaardens Drift til Bestyreren. Anders Jonsen havde to Sønner, Jon og Jens, og to Døtre Kjerstine og Ane Bolene. Koudalfolkene var meget afholdte, da de i høj Grad var godgørende mod Fattigfolk.

Det var alt andet end lysteligt for Peder Hansen at begynde i Sofienlund. Til Gaarden var der Jord nok — 170 Tdr. Land af Hartk. 3 Tdr. 1 Skp. Men det meste af Agerjorden var overgroet med Lyng og Grøn-jorden eller Kærjorden bevokset med El og Tjørnekrat. Peder Hansen begyndte med at pløje nogle smaa Pletter af den bedste Jord. Af Greven paa Frijsenborg fik han Lov til rydde noget af Elleskoven, hvorefter han grøftede Jorden ud, før han pløjede den. Det var et strengt Arbejde med de Redskaber, man havde til sin Raadighed den Gang. Han skal have sagt, at det havde været ham umuligt at blive ved Gaarden, dersom han ikke havde haft nogen Fortjeneste ved Hestehandel. Hertil kom de urolige Tider med Krig og Dyrtid. Hele Evropa var indviklet i Krig, og Danmark gik heller ikke Ram forbi. 1807 røvede Englænderne vor Flaade og blokerede vore Havne, saa Ind- og Udførsel var umulig. Derved gik Prisen paa Udførselsvarer ned til en Ubetydelighed, medens Indførselsvarerne steg til en forbavsende Højde. Salt og Sukker var en Tid næsten ikke til at opdrive for Penge. Folk hentede Tang ved Limfjorden (5 á 6 Mil borte), som de brændte eller kogte, men det gav naturligtvis ringe Udhytte. Ogsaa Gulerod blev brugt i Stedet for Sukker, men med samme daarlige Resultat.

Der blev udskrevet Krigsskatter, men da Bønderne ikke kunde betale dem i rede Penge, fik de Lov til at yde dem med Korn. Det var egentlig ingen Fordel

for Peder Hansen, da han først skulde købe Kornet og bag efter køre det en lang Vej til Afleveringspladserne. Han maatte levere Skattekorn baade i Udbyhøj, Randers og Aarhus. Det var en betydelig Byrde. For at forhindre Englænderne i at gøre Landgang i Jylland, sendte Napoleon os i 1808 Hjælpetropper fra Spanien; Et Kavalleriregiment af Spanioler var indkvarteret i Randers. Da de drog bort, efterlod de nogle Hingste. Den berømte Tjæreby-Hingst f. 1812 siges at være falden efter en af dem.

Da Krigen var endt, kom Sindene atter i Ro og alt gik i sin sædvanlige Gænge; men Befolkningen var forarmet, skønt Priserne paa Landmandens Produkter ikke kunde siges at være daarlige.

En god Oplysning om Tiderne giver Kapitelstaksten. I 1807 kostede Rug 6 Rdlr. Byg 3 Rdlr. Tønden, Havre 2 Rdlr.

1810:	Rug	9	Rdlr.	Byg	9	Rdlr.	Havre	6	Rdlr.	
1812:	»	61	»	»	34	»	»	23	»	
1813:	»	130	»	»	73	»	»	43	»	} Pengekrisens Tid.
1814:	»	17	»	»	8	»	»	5	»	
1817:	»	13	»	»	8	»	»	5	»	

Til Sammenligning kan tjene, at Kapitelstaksten for Aarhus Stift i 1766 var:

Rug pr. Tønde 2 Rigsdr. 12 Sk, Byg 1 Rdlr. 2 Mark, Havre 5 Mark. Smør pr. Tønde 20 Rdlr.

Peder Hansen fortalte mange af sine Oplevelser og hvad han havde hørt til sin Sønneson, der har husket det fra sin Barndom. Noget af det mærkeligste er Historien om Jens Sørensen.

Jens Sørensen var en indvandret Tysker, der boede i Grønbæk ved Aar 1730 og var Faarehyrde. Han var dog en for den Tid usædvanlig oplyst Mand, der underviste Præstens Børn og andre af Byens Ungdom. Han var nu kommen i Tanker om, at han vilde se at faa en Gaard i Fæste, og en Dag da han var i Kongensbro, traf han en Mand fra Velleve, der hed Peder Andersen, som gav ham Anvisning paa en Fæste-

gaard i Vellev. Jens Sørensen fik ikke alene Gaarden af Greven paa Frijsenborg, men ogsaa Tilladelse til at drive en Slags Krohold og Købmandshandel. Greven undrede sig ikke saa lidt over, at Jens Sørensen kunde skrive: »Guds Død Mand«, sagde han, »du skriver jo bedre end mangan Jurist«.

Det var ikke noget Under, at Jens Sørensen fik meget at sige blandt sine Byfolk. Han blev Rodemand, som det kaldtes (Oldermand eller Grandfoged), Formand for Bylaget. Som i enhver Landsby var der ogsaa i Vellev en Indretning, der hed Vien^{*)}. Hver Mand af Bylaget (Granderne) havde hos Oldermændene en Pind eller Kæp, som hans Mærke var skaaret ind i (Karvestok). Naar Stokkens Ejer overtraadte Vedtægterne, f. Eks. lod sine Kreaturer gøre Skade i andres Korn eller forsømte at udføre de Arbejder, der paa-hvilede ham efter Fællesskabets Regler, saa skar (karvede) Rodemesteren en Skure i Stokken. Ved Grandernes Møde (Bystævnet) blev Stokkene eftersat og deres Ejere idømt Bøder efter de indskaarne Stregers Antal. Sædvanlig bestod Bøderne i Omgange Øl til hele Laget. Men da nu Jens Sørensen kunde skrive, fandt han det var bedre at indføre Navnene i en Bog. Det blev Bymændene dog snart utilfredse med, da de nu ikke længere kunde kontrollere Oldermændene, og de tvang ham til at indføre det gamle System med Karvestokken igen.

Jens Sørensen, der jo var et Hestehoved forved sine Byfolk, ejede bl. a. et Stueur, der vakte meget Opmærksomhed, da det var det eneste i Byen. Folk hjalp sig med et Timeglas. Naar noget skulde ske til mere bestemt Tid, blev der sendt Bud hen i Kroeret for at faa at vide »hvad Klokken var slaet«.

I den Gaard, der ligger Sonden for Præstegaarden (nu tilhørende Sognefoged Niels Leth) boede en Mand,

*) Enhver Landsby havde sit Videbrev eller Grandebrev, skrevne Vedtægter for hele Byfællesskabets Ordning, der fastsatte Vider (Bøder) for dem, der overtraadte Vedtægterne.

der hed Jens Horboe. Han havde to Sønner, Jon og Søren. Jon er døbt 1733, baaren af Anna Horboe og Fadderne var Niels Horboe, Jens Gyldenløf den ældre og Jens Gyldenløf den yngre, Jon Horboe døde som Gaardmand d. 24 Aug. 1796, 63 Aar gl. Søren havde det Uheld at blive udtaget til Soldat; men Jens Sørensen, der var godt kendt med Krigsherren paa Stensballegaard (ved Horsens) fik ham fritaget. Søren døde 1779 d. 20 Maj 58 Aar gl.

Som Jens Sørensen havde friet Søren Horboe, friede han ogsaa Peder Hansen, som var bleven taget til de Horsens Kyrasserer. Det var han ikke særlig glad ved; men han fik da Jens Sørensen til at give sig en anbefalingsskrivelse, og med den i Lommen red Peder Hansen til Stensballegaard, (omtr. 9 Mil). Krigsherren talte ham meget barsk til og udbrød: »Jeg tror Fanden fører alle de Vellev Karle her til mig«. Peder Hansen svarede: »Fanden haa it fo'o mæ, men Woherre haa fo'o mæ, aa de gro Øg haa bo'o mæ«. Saa tog Krigsherren et Tag i Skuldrene af Karlen og sagde: »Det er egentlig en Skam, at en saadan Karl ikke skal være Kyrasser«. Men P. Hansen blev ogsaa fri.

Da Jens Sørensen mærkede, at Døden nærmede sig, kaldte han Præsten til sig og fortalte ham, at han hele sit Liv havde baaret paa en Hemmelighed vedrørende sit virkelige Navn og Stand. Han var Søn af en tysk Herremand og hed egentlig Fritz Ahrent Müller. I sin Ungdom havde han studeret, men kom for Skade at slaa en anden Adelsmands Søn ihjel i en Strid, de havde indbyrdes. Af Frygt for Straf rømte han til Danmark og skjulte sin rette Herkomst ved det paa-tagne jævne Navn Jens Sørensen. Han skal være død ved 1790 i en meget høj Alder*).

Jens Sørensen havde to Sønner, Peder Jensen, der fik Gaarden i Fæste efter Faderen, og Thomas Jensen,

*) Trods ivrig Søgen i Vellev Sogns Kirkebøger har Jens Sørensens Død ikke været til at finde optegnet.

der blev Snedker og Tømrer. Han blev en Slags Bygmester for Greven paa Frijsenborg og fik en Gaard i Fæste paa Haurum Mark.

Peder Hansen afstod Gaarden Sofienlund til sin Søn Hans Pedersen i Aaret 1826. Han fik Aftægt af Gaarden, men han og hans Kone vedblev som de fleste Steder at spise sammen med de unge Folk og deltage i de Arbejder, der forefaldt paa Gaarden. De havde begge et godt Helbred, var flittige og stræbsomme, hvorfor de ogsaa var deres Søn en god Støtte. Peder Hansen døde ved et Ulykkestilfælde. Han kørte en Dag til Hagenstrup Mølle med et Læs Korn, da et Kreatur pludselig sprang frem af nogle Buske og gjorde Hestene sky. Vognen væltede og Peder Hansen kom ind under den. Han døde et Par Dage efter 10 Novbr. 1838. Hans Hustru døde 10 Juli 1855, 91 Aar gl.

I Aaret 1835 fik Hans Pedersen Brandstrup Bæk ledet ind over Marken og anlagde en Overrislingseng. Men da Græsset groede bedre der end andetsteds, søgte Kreaturerne derned. Hans Pedersen lod da bekendtgøre ved Kirkestævne, at han ikke vilde finde sig i, at andre Folks Kreaturer ødelagde hans Eng. Truselen hjalp noget, hvad Kvæget angik, men Hestene blev ved at gaa der baade Nat og Dag. To Aar efter lod han igen bekendtgøre, at dersom løsgaaende Heste fandtes paa hans Mark, blev de tagne i Hus og Ejerne vilde komme til at betale efter Loven. Men det hjalp altsammen ikke. For at undgaa Ubehageligheder tog Hans Pedersen Vandet af Engen saa tidlig, at den kunde blive tør, inden Kreaturerne blev slaaede løse om Efteraaret.

Samme Aar begyndte Hans Pedersen at mergle og brakke. Han prøvede sig frem med en Tønde Land, hvoraf de 6 Skp. var opdyrket Grønjord, det øvrige mager Sandjord. Grønjorden, der var sur og vaad, blev gennemgravet med Grøfter. Deri blev der lagt Smaasten, ovenpaa et Lag Ris og det hele dækket med Jord, altsaa en Art Dræning. Paa de 2 Skp. Land

Sandjord blev der kørt 100 Læs Ler og paa hele Stykket 200 Læs Mergel. Første Aar blev Stykket tilsaaet med Hvede, næste Aar med Byg, der gav et godt Udbytte. 1839 tilsaaede han det med Havre samt Græs- og Kløverfrø; men Forsøget med Kløveren faldt uheldig ud.

Hans Pedersen var svagelig, men kunde ikke evne at holde mere end en yngre Karl, der fik i aarlig Løn: 14 Rigsdaler, 8 Alen Vadmel, 12 Alen Lærred, 2 Pund Uld og 2 Par Træsko, en meget høj Løn paa den Tid. Til at læsse Merpel holdtes en Daglejer, der fik en Mark (33 Øre) i Dagløn.

I 1840 kom Pastor Flensborg til Vellev. Han var en ivrig Forkæmper for Markfredning. Der blev nu taget kraftigt fat paa at faa Uskikken med løsgaaende Kreaturer standset ved at idømme Overtræderne Bøder. Det varede længe, inden Mergling og Brak blev almindelig, men eftersom Folk tog fat, krævede de ogsaa deres Marker fredede. Det gik nu godt med at sælge Korn og flere blev ret velstaaende. Nogle Aar op i Fyrrerne var gode Tider for Bønderne, de fik Raad til at anskaffe sig bedre Redskaber. Saaledes indførtes Svingploven.

I Sommeren 1843 holdt M. L. Nathansen fra Randers Foredrag i Vellev Skole om Husdyravl. Han hævdede, at det ikke kunde gaa i Længden med at sælge Korn. Jorden maatte have Erstatning for de Afgrøder, den afgav. Kornet maatte fodres op paa Kreaturerne. Hesteracerne vilde han have forbedret ved Krydsning med Fuldblodsheste. Kvægracerne burde ligeledes forbedres ved, at de bedste blev udtaget til Avl. Han gav Anvisning paa at forsøge med sønderjydsk Kvæg fra Ribegnen, det saakaldte Ballumkvæg. Faarerne kunde forbedres ved Krydsning med engelske Væddere. Svinene ligeledes. Han vilde have Folk til at slutte sig sammen i Foreninger og købe gode Hingste og andre gode Tillægsdyr. Han foreslog at anlægge et Fællesbageri osv. Altsammen udmærkede Ting, der nu om

Stunder er saa selvfølgelige, at mange ikke tænker paa, hvor lang Tid og megen Erfaring der maatte til, inden Forbedringerne kunde komme. De fleste smilede ad Nathansens Ideer og ansaa dem for uigennemførlige.

Hans Pedersen døde 1846. Hans Enke, Kirsten Pedersdatter, byttede 1851 Fæste med sin Broder, Søren Pedersen i Hvorslev. Hun fik 300 Rdlr. i Bytte. Sofienlund blev anset for at være den bedste Gaard. Aaret efter blev de begge købt fra Grevskabet. Sofienlund kostede 1800 Rigsdaler. Søren Pedersen solgte Gaarden til E. Bjerring.

Grevhaven (Skovgaard).

Der er nogen, der mener, at Grevhaven er det ældre Navn paa Gaarden, og Skovgaard et Navn af nyere Dato. Det forholder sig ikke helt rigtigt. Navnet Skovgaard er vel nok ligesaa gammelt som Gaarden, der har faaet Navn efter den lille Skov, hvor den kom til at ligge. Navnet staar 1828 optegnet i Kirkebogen som: Schougaard. Men det har aldrig været gængs i Folkemunde, saaledes som Grevhaven. Navnet Grevhaven er aabenbart meget ældre end Skovgaard og har sikkert fra gammel Tid været Navn paa en Indhegning (Have er Slægt med Hegn ligesom Gaard med Gærde) der paa Stedet. I Folkets Mund er Navnet saa overført til ogsaa at betegne Gaarden.

Under Sofienlund har vi hørt om Peder Hansen. Hans Halvbroder Søren kom til Grevhaven, og de to Brødre blev saaledes Naboer. Søren Hansen havde en Helbroder, Jens Hansen, der blev Gaardmand i Borum i Framlev Herred. Jens Hansen havde igen 3 Sønner: Hans Jensen, sidst Skovfoged i Borum, Søren Jensen i Labing Mølle og Jakob Chr. Jensen, der blev Lærer og Gaardmand i Borum. Søren Jensens Søn var igen Jakob Sørensen, Bestyrer i Juellund til 1890.

Søren Hansen blev gift med Karen Petersdatter, en Datter af Gaardmand Peder Staffen-

sen i Vellev, Ske-Karen, som hun kaldtes til daglig; vel nærmest fordi hun sagde sge (i Stedet for sgu). De havde en Søn, Peder, i Kirke d. 2 Febr. 1810, baa-ret af Zidse Frederiksdatter i Holm. Fadderne var Christen Jensen (Sort), Laurits Sjøgaard, Mads Pedersen (en Søn af Peder Staffensen) og Søren Poulsen fra Aldrup. En anden Søn hed Hans (senere kaldet Hans i Grevhaven, død ugift). En Datter, Maren, blev senere gift med Engmester Claus Jørgensen fra Vrold. — Den 30 Juli, samme Aar som Peder var i Kirke, fæstede Mads Pedersen Zidse Frederiksdatter som sin Trolovede; Forloverne var: Søren Hansen, Grevhaven og Brudens Stedfader Thomas Pedersen af Holm.

Søren Hansen i Grevhaven var ikke saa lidt overtroisk. Om Aftenen før han gik i Seng, lukkede han altid Døren 3 Gange. Engang sad hans Karl en Aften og havde en Del Kunster for med sin Lommekniv. Han viste Folkene, hvorledes han paa en underlig Maade kunde trække et Haar til sig med Kniven. Søren Hansen vejrede straks Trolddom og andet Djævelskab og udbrød harmfuld: »Gaa til Prejsten aa læg dæ'et fræ, a vil skam æ ha dæ i mit Brø (min Tjeneste) for aldrig det«.

Hans Kone, Ske-Karen, var rask og ferm til sit Arbejde, men ogsaa mere rask i sin Mund og lydhør over for forskellige Ting end andre Koner af hendes Stand. Hendes Tale var udstyret med retorisk Sving; vi vilde vel nærmest kalde den opstyltet. For Grevhavens Naturskønhed havde hun en vis Sans, som hun udtrykte paa følgende Maade: De æ sge da saa frydefuldt (tænk paa et saadant Ord af en jævn Bondekone for hundrede Aar siden) hie i Grøwhaven, Kukken kukker aa Lærken sønge, de kyere missen øwe ve den aan Si o Oen (Gudena) lig te de skorre (saa det surrer).

Om Vinteren ved Sengetid, naar Aftensædet var endt, saa brød hun op med de Ord: »Hans (Sønnen) uj aa gi Hæjst, Kjesti'n (Datteren) uj aa molk, Kis Kat, Sekke (Sikker, Hunden) æ do herind, do ska aa mæ«.

Om hendes Properhed fortælles saaledes: Naar hun skummede Mælk, gjorde hun først en Runde med Tommelfingeren Fadet rundt for at løsne Fløden fra Randen. Derefter stak hun Fingeren i Munden til en let Renselse. Mellem hvert Fad hun skummede stak hun gerne Skummeskeen under venstre Arm, lige saa frisk som den var kommen af Fadet. Hvorledes hun efterhaanden kom til at se ud paa det paagældende Sted, lader sig lettere ane end beskrive.

Men Datteren Kjesti'n døde ung. Naar der siden kom Folk til Grevhaven, som ikke havde hørt om den sørgelige Begivenhed, kunde Ske-Karen levere følgende Tirade: »De æ sge ske en stue Forannering, sien I wa hæ siest. Wo ældst Dætte Kjesti'en, stue aa stærk aa færdi Pig, fire og tredive Oer, i dette Oer, er nylig død. Hun hwile hos Herren, de Guds Baan. De ka sge væ de saam, des mie ka dæ blyw te di anne«.

Det kunde se ud til, som om Ske-Karen var uden Hjertelag. Det gør vi hende maaske Uret i. Men naar Datteren nu var død, saa var der jo ikke noget at gøre ved den Sag, og saa forstod hun ogsaa at afvinde den sørgelige Begivenhed en fordelagtig Side. Ske-Karen har været en ægt Jyde trods hendes Skriftsprog-Tale.

Holmriis.

Holmriis har ligesom Grevhaven ved Udflytningen faaet Navn efter den lille Skov (Riis d. e. ung Skov), der laa ved og paa en Holm. Før Gaarden blev flyttet ud, laa den paa en Banke østligst i Byen. Her boede i første Halvdel af 1700rne P e d e r J e n s e n, som havde 3 Sønner: Thomas, Jens og Rasmus. Thomas Pedersen, f. 1765, kom til Holm, idet han ægtede gamle Frederiks Enke, Maren Christensdatter. Rasmus Pedersen blev først ridende og dernæst kørende Post mellem Hobro og Aalborg. Om ham fortælles følgende Begivenhed:

En Gang da han red med Posten gennem den store

Rold Skov, sprang der pludselig to Stimænd op af Vejgrøften. Den ene greb fat i Tøjlen, mens den anden lavede sig til at gaa løs paa ham selv. Rasmus Pedersen var dog resolveret (snarraadig). Han trak i en Fart sin Pistol op af Lommen, og med den gav han Ildgerningsmanden saa kraftigt et Slag over Haandleddet, at der hørtes et tydeligt Smæk. Personen udstødte et højt Brøl, den anden slap Hesten- og de forsvandt begge. R. P. skal have sagt, han var vis paa, at han havde slaaet Haandleddet i Stykker paa Gavtyven.

Peder Jensens Søn, Jens Pedersen*) blev Faderens Efterfølger paa Gaarden. Hans Søn hed ogsaa Peder Jensen, Pie po Bakket, som han kaldtes. Engang kunde de ikke faa Smør hos Peder Jensens, hvor meget de end kærnedede. Og hvis de ikke kunde faa Smør i ordentlig Tid, troede Folk i gamle Dage, at der var Trolddom under og Djævelen havde en Finger med i Spillet. Men naar der saa kunde flyde Blod, saa hævedes Hekseriet, og de kunde da faa Smør. Lige over for paa den anden Side af Hulvejen boede en Mand, som hed Hans Henrik, og som Folk sagde om, at han kunde hekse. Nu skulde det just hænde, at han kommer over til Peder Jensens for at tigge en Kande Mælk samme Dag, de staar saaledes i Vaande og kan ikke faa Smør. Aldrig saa snart er Hans Henrik kommen ind ad Døren, før Peder Jensen gaar hen imod ham og giver ham et kraftigt Slag i Ansigtet, saa Blodet springer frem af Næsen. Saa fik de nok Smør, og den underfundige Heksemester fik Løn som forskyldt, fordi han efter deres Tro havde forvoldt dem Skaden.

Peder Jensen flyttede Gaarden ud, efter at den var nedbrændt ved Lynild 1839. Dagen i Forvejen havde Peder Jensen været paa en Aarhusrejse, og Folkene var derfor kommen sent i Seng. Da Lynet slaar ned

---

*) Jens Pedersen nævnes som Fadder ved Karen Thomasdatters Daab af Holm 2 Paaskedag 1807 sammen med Søren Madsen af Velle. Da samme Karen 18 Aar efter skal ægte Frands Sørensen, er hendes Farbror Jens Pedersen hendes Forlover.

og tænder, farer Konen, Gertrud hed hun, en Datter af Mikkel Laursen i Juellund (Skjerpesdøj), op og afsted ned til Sognefogden, for at han skulde slaa Alarm. Først derefter løb hun hjem og vækkede Folkene. Det var først Meningen, at Gaarden skulde bygges op paa samme Sted igen; men en Dag da Peder Jensen var ude ved »Holmriis« med sine Heste, syntes han, at der var saa lunt der, og det faldt ham da ind, at hvis Gaarden blev bygget herude, vilde den ligge mere bekvemt for Marken. Som tænkt, saa gjort. Gaarden blev bygget op derude og fik Navn efter Stedet. Gertruds Morbroder Christen Poulsen fra Kjeldbæk i Hvorslev Sogn blev taget paa Raad med ved Gaardens Opførelse. Han vilde have alting beregnet og sagde: »Og saa 4 Skilling hver Tagkjærv«. »Jamen, Morbe«, indvendte Gertrud, »det haa vi jo selv«. »Det skal alligevel beregnes«, sagde Chr. Poulsen«.

Holmriises Jord er noget af det bedste i Sognet. Det udtrykkes i Folkemunde i de fyndige Ord: »Enten de vender Hornene (af Ploven) eller Skjæren til, saa avler de lige godt i Holmriis«.

Særlige Gaarde.

Fra gammel Tid forekommer der paa Vellev Mark private Ejendomme, der ikke hørte ind under Byens Fællesjord. De kaldtes i gamle Dage »Enemærker«. De tre grænser sammen, nemlig Østergaard, Over Mølle og Aabro i den nordøstlige Del af Sognet, og Koudal og Holm, der ligeledes er Naboejendomme i den nordvestlige Del.

Østergaard.

Navnet er meget almindeligt og selvfølgelig. Østergaard ligger i den Del af Vellef Sogn, der danner ligesom en Udvækst paa dets regelbundne Form, og Gaardens Mark, der er tiendefri Hovedgaardsjord, udfylder hele Krogen. Dens Hartkorn er 25 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 2 $\frac{1}{2}$ Alb., Ejendomsskylden 180,000 Kr. Arealet udgør 485 Tdr. Land, deraf: Ager 389, Eng 60, Indhegning 27, Have, Park og Gaardsplads 9 Tdr. Land. Ifølge Danske Atlas fortæller et gammelt Sagn, at der paa Østergaards Mark ligesom ved Holm skal have ligget endnu et Kloster, men som der dog vides endnu mindre om end om det andet.

Østergaard ejedes 1460 af Eggert Vesteni. I Aaret 1463 mageskiftede han et Boel i Houlbjerg til Esserbæk Kloster. Ifølge Skødebrev af Eggert Vesteni 1486 ejede han det nu forsvundne Bjørnstrup Byggested og en Gaard i Tostrup. Han og hans Hustru Ellen Jensdatter gav i Slutningen af 1400rne næsten hele deres Jordegods, Gaarde og Skove i Houlbjerg Herred, til Aarhus Bispestol. De var maaske barnløse. 1497 maa han være død, for det Aar udstedes Brev paa, at Frue Elline Jensdatter af Østergaard har samtykt de Skøde som Eggert Vesteni, hendes Husbond, haver givet Bispen i Aarhus.

1501 tilhørte Gaarden Mogens Gøye eller Gjøe, den bekendte Ridder og Rigshofmester, der døde paa Clausholm 1544 og ligger jordet i Voldum Kirke. 1534 forefindes et »Contracts brev mellem Bispen og Hr. Mogens Gøye, som gjort blev af Ridemænd mellem Ensløff, Hoffuelbierg og Aarup, mellem Ensløff oc Hoffuelbierg Skouff«, Fra Mogens overgik den til hans Datter, Ellen Gøje 1552. Senere kom den til Hans Lindenov, der mageskiftede den til Kronen 1581. 1662 fik Grev Frijs endelig fat i den; han lagde den under Grevskaftet, da dét blev oprettet 1671, og siden har Gaarden hørt under Frijsenborg.

*) Den nu uddøde adellige Slægt Vesteni stammer fra Rügen.

1679 er begravet paa Vellev Kirkegaard Oluf Nielsen, Kongl. Mayts. Amtsskriver paa Østergaard. 1680 vies Monsieur Christen Jensen paa Østergaard og Mette Sørensdatter samme Sted. Skønt dette Ægtepar endnu bor paa Østergaard 1715, har en Monsieur Laurits Høst paa Østergaard en Søn til Daaben 1711. 1725 er Erich Christensen (Buch), maaske en Søn af Chr. Jensen, Forpagter paa Gaarden. Samme Aar blev han ægteviet til Karen Pedersdatter. 14 Aar efter er der atter en ny Mand paa Østergaard, Søren Andersen. Hans Efterfølger er Jens Pallesen Munch, gift med Anne Marie Bagger. En af hans Sønner, Christian Erhard f. 1762, bliver senere Forpagter. 1756 er begravet Ingeborg fra Mols, der opholdt sig paa Østergaard, en Datter af Præsten Bagger, sandsynligvis en Broderdatter af Madame Ane Marie. Forpagter Munch maa være død før 1769, for det Aar ægter hans Enke Hr. Christoffer Anthony, Forpagter paa Østergaard, f. 1741. Anne Marie dør 1783 og hendes Mand 1789, 48 Aar gl. Hans Efterfølger er hans Stifsøn Christian Erhard Munch, der har en Mængde Børn. Den sidst fødte er Louise Petrine f. 1833.

Over Mølle.

Det er naturligt, at en By som Vellev med gode Vandløb maa have haft sin egen Mølle fra ældgammel Tid. Over Mølle kaldtes forhen Over Aarup Mølle. I Aaret 1500 haves et Tingvidne paa, at der er krævet Syn paa »Offuerst Mølle ved Aarup« og 1502 faar Eggert Vesteni Skøde paa samme Mølle, ligeledes kaldet Offuerst Mølle ved Aarup. 1660 har vi hos Karmark den underlige Benævnelse »Offuer a a b r o n Mølle« Det ser ud til, at Aarup og Aabro er gaet i eet for ham. Af Navnet kunde det se ud, som om der ogsaa har været en Neder Mølle, nærmere ved Aabroen. Der har mulig ligget en lille By af Navnet Aarup her, for en By af

det Navn nævnes flere Gange i Vestenis Tid. (Se ovenfor under Østergaard).

1771 omtales Seigneur Jens Vest i Over Mølle, der har en Søn, Peder; 1782, d. 27 Jan. døbt Erhard Vest, en Søn af Seigneur Hans Vest. 1809 født Jensine Erhardine Vest, Datter af Hr. Erhard Jensen Vest*).

Koudal.

Koudal har Navn efter Dalen, den ligger ved (sml. Øxendal). I ældre Tid var den »en stoer Ensted Gaard« (1661). Endnu 1768 nævnes den som een Gaard. Det meste af dens Jordtilliggende ligger i Hvorslev Sogn, og Præstetienden gaar derfor til Præsten i Hvorslev; men som Hr. Karmark skriver, søger Folkene »Kiercke og Gudtz Ordzt Hørsel i Velle«. Paa Karmarks Tid nævnes en Søster til Las Let i Enslev, Gertrud Jensdatter, som boede i Koudal. Hun ydede den forældede Præst, Rasmus, et Laan.

Før hendes Tid har vi Oplysning om en fremragende Mand, som blev født i Koudal, nemlig Søren Pedersen, der blev Herredsskriver for Sønder og Øster Lisbjerg Herreder, og som boede paa Gaarden Skovlkjær i Hornslet Sogn. Han og hans Hustrus fælles Gravmæle fandtes i 1700erne ved Siden af Fonten i Hornslet Kirke med følgende Indskrift: »Her under hviler ærlig og velagt Mand sl. Søren Pedersen, barnefødt i Koudal, som boede og døde i Skoelkier, fordem Foged paa Rosenholm og Stigtskriver udi Kaløe Len, som døde 13 Sept. Aar 1638 i hans Alders 54 Aar, med sin kjære Hustru, ærlig og gudfrygtig Kvinde Magrethe Pedersdatter, som døde . . , Aar 16 . . i hendes Alders . . Aar«.

1727 nævnes Jens Pedersen i Koudal.

*) Navnet Erhard er meget gængs paa den Tid. Foruden ovennævnte har Præsten Meyer en Søn af Navnet Erhard (1765—66). Fændrik Juel har en Søn af samme Navn. Navnet hidrorer aabenbart fra Grev Erhard Wedel Frijs paa Frijsenborg (Se S. 47), født Baron Wedel Jarlsberg 1710, gift 1743 med den sidste Frijses eneste Datter Christine Sophie; død 1786.

Hundrede Aar efter Gertrud Jensdatter (1760) træffer vi en Seigneur Claus Buchholz i Koudal. Muligvis var han Søn af Provsten Henrik Lorentzen Buchholz i Hvorslev (1731–63). I hvert Fald er en Provstinde Buchholz begravet 1777 paa Vellev Kirkegaard, saa det ligger nær at antage, at hun har boet i Koudal hos sin Søn paa sine gamle Dage. Buchholz blev 15 Jan. 1759 gift med Jomfru Christine Elisabet Sofie Hvass. Efter at have født ham en Søn, Thomas Hvass Buchholz, 1760, døde hun, rimeligvis i Barselseng, 29. Aug. samme Aar. Monsieur Buchholz maa have giftet sig igen, for der fødes ham en Række Børn, der alle dør som spæde. At en af dem hedder Henrik og en anden Lorentz tyder ogsaa paa, at Buchholz var en Søn af den Hvorsløv Provst*). Hr. Buchholz stod d. 17 April 1772 Fadder til Frederik Axelsens Søn, Axel, i Holm.

Efter 1775 hører vi ikke mere til Hr. Buchholz. Efter ham er rimeligvis Anders Johnsen, som P. Hansen omtaler**), kommen til Koudal. Efter Udskiftningen har han delt Gaarden mellem sine to Døtre. Den ene Ane Bolene, gift med Peder Snedker, beholdt den gamle Gaard. Deres Datter Kjerstine var gift med Hans Jensen. I den anden hed Eftermanden Jørgen og hans Kone Kirsten. De var lidt fine paa det. Naar nogen kom der, blev de nok ikke som Skik og Brug var, »beværtede med hvad Huset formaaede«; men det hed sig, at de kun »fik Værsaagod paa en hvid Tallerken«. Jørgen var den første i Vellev, der brugte Støvler til sin Kirkegang, mens alle andre gik i Træsko. Det syntes Folk lugtede af »Stuehej«. Støvlerne var lidt skæve, og derfor sagde Folk: »Nu kommer Jørgen fra Koudal i de skæve Støvler«. En Søn af Jørgen var nok Anders Jørgensen, der bar det gamle Navn Johnsen.

*) Af samme Slægt er rimeligvis Lorenz Buchholz, Præst i Sjorslev 1679, efterfulgtes i Embedet 1718 af sin Søn Poul Lorentzen Buchholz, der døde 1738.

**) Se under Sophienlund.

Holm.

Holm har aabenbart sit Navn efter den lille Ø eller Holm, hvor den sikkert har ligget i gamle Dage. I det nordvestlige Hjørne af den nuværende Gaards Mark findes der en Byggeplads eller et Voldsted af Form som en ligesidet og retvinklet Firkant (Kvadrat) med Sider paa omtr. 100 Alen. Det er solret beliggende, altsaa saaledes: $\begin{matrix} \text{Øst} \\ \text{N.} \square \text{Syd} \\ \text{V.} \end{matrix}$ og dets Form fremtræder som Volde og Grave. I Halvfjerdserne var der endnu to Overkørsler synlige, den ene i det sydøstlige og den anden i det nordøstlige Hjørne, men Sporene af dem er nu helt udviskede, da Stedet har været under Plov de sidste 50 Aar. Indtil den nyeste Tid har man af og til pløjet hele Munkesten op, og Pladsen er den Dag i Dag oversaaet med Murstensbrokker. Voldstedet ligger i en Dalgryde, omgivet af Banker paa alle Sider. Igennem Dalen løber Brandstrup Bæk, og det fremgaar klart af Beliggenheden, at Padsen har været omflydt af Vand i fordums Tid — en Holm. I Mands Minde har Stedet været kaldt Gaardstedet. Lige syd for Gaardstedet findes en anden Plads, der hæver sig skarpt over det omgivende Engdrag, og som kaldes det søndre Gaardsted.

Det er saaledes sikkert nok, at der her har ligget en Gaard i gamle Dage, men hvad for en Gaard? Til Stedet knytter sig det Sagn, at der skal have ligget et Kloster, kaldet Holm Kloster. At Sagnet er meget gammelt fremgaar af en Bemærkning i »Danske Atlas« under Gaarden Holm, skrevet for omtr. 230 Aar siden: »Paa en Banke i Ellekieret ses Rudera (Levninger) af en grundmuret Bygning, som gamle Folk siger at have været et Kloster«. I min Barndom fortaltes, at engang da Velle Kirke var under Reparation, fandt man en Bog paa Kirkeloftet, der indeholdt en Beskrivelse af Holm Kloster.(!)

Det er ingenlunde usandsynligt, at der i Middelalderen kan have ligget et Kloster her. Stedet var godt

egnet til det. I Klostrenes Blomstringstid skal der have været omtr. 140 Klostre i Jylland. Holm Kloster maa have været et af de mindre, en Aflægger af et eller andet større Kloster*).

Men man finder ikke noget Støtte for Sagnet om et Kloster i de skriftlige Optegnelser fra gammel Tid. Gaarden Holm nævnes allerede tidlig. I det Herrens Aar 1328, den 22. Oktober, tilskødede Hr. Eskild Jensen paa Viborg Landsting sine Ejendomme i Velle Sogn, nemlig en Gaard i Holm med tilhørende Mølle med Dæmning og Sluse, samt en Gaard i Hæslæskogh til Hr. Niels Brok**). Han er imidlertid snart bleven ked af Holm, for 5 Aar efter, nemlig 1333, overlader og afstaar Peder Munk og Thorsten fra Hinge til højædle Hr. Ebbe Gaalth (d. e. Galt) Ridder? alle Ejendomme i Wærlæfholm med Mølle og Hæslæskogh (Hasselskov), som han fik? af Hr. Niels Brook, til Arv og Eje, fri for Krav fra os og fra Eskild Jensens Arvinger, nemlig Frøken Magretha, dog saaledes, at han skal være pligtig at købe de nævnte Ejendomme af mig P. Munk for 50 Mark Sølv.

Senest i Aaret 1351 maa Hr. Ebbe være død, for da har vi igen et Tingsvidne paa de samme Ejendomme. Heri hedder det: Johannes, Provst i Thwilum, Peder Præst i Gransløf, Johannes, Præst i Thorhøy (Thorsø), Peder, Præst i Saal, (d. e. Sael) (med 8 andre Vidner, ialt 12, som der skulde til), vidner, at vi paa Hagilbergs Herreds Ting har hørt, at Fru Ingerth, Enke efter Hr. Ebbe Galt, ved fyldestgørende Bevis har godtgjort, at hun i 3 Aar og længere uden Indsigelse fra nogen, har været i uforstyrret Besiddelse af nogle Ejendomme i Werløfholm med Mølle og en Gaard i Hæssylskodh (Fejlskrivning for Hæssylskogh).

Efter gammel Skik havde Frænderne Forkøbsret til

*) Benævnelsen »Munkholt« paa et Markstykke i Nærheden, men hørende til Hvorslev Sogn, kunde mulig ogsaa minde om et Kloster.

***) Maaske Niels Brock i Hylke, Lensmand paa Skanderborg paa Erik Menveds Tid. 1330 gav han adskilligt Jordegods til Ring Kloster.

det Jordegods, der forhen havde tilhørt Slægten. Det var af Interesse at vide, hvad Gaarden Holm kunde købes for i det Herrens Aar 1333. 1 Mark Sølv var omtr. 36 Kr., 50 Mark altsaa 1800 Kr., men Pengene var omtr. 8 Gange saa meget værd som nu om Stunder. Den virkelige Værdi altsaa omkr. 14400 Kr., men vi ved ikke hvor stort Gaardens Jordtilliggende var paa den Tid.

De Mænd, der er nævnt ovenfor, er smaa Herremænd. Det er tvivlsomt, at nogle af dem har boet paa Gaarden. Den har rimeligvis været beboet af Ejernes undergivne, Landboer, eller Fæstere som de senere kaldtes.

1438 omtales et Ejendomsbrev paa »Werløfholm i Werløfshoulls enemærcke og 1463 et laugheffd*) paa Werløf enemærcke Werløfholm«. Enemærke betyder i det gamle Sprog privat Jordegods, afgrænset fra de øvrige Byjorder.

I Aaret 1579 hører vi om Holm igen, og da ejer Kongen Gaarden. Samme Aar blev nemlig Kong Frederik d. 2 Fru Citzelle (Sidsel) Oxe, Erik Podebusks Enke, noget skyldig ved et Mageskifte. For at stille hende tilfreds overlod han hende et Bol (en selvstændig Gaard) ved Amstrup i Verløf Sogn, kaldet Haln (Fejlskrivning for Holm).

1588 døde Kong Frederik. Fra 10 Novbr. 1594 haves et Brev fra hans Søn Christian d. 4 til Lensmanden Niels Skram. Heri hedder det, at Kongen har erfaret, at Jomfru Ingeborg Bilde til Egede vil tilholde sig et Bol, kaldet Hollum, i Hofvelbiørg Herred under Dronningborg, hvortil hører en Skov, midt inde i Kongens Fredejagt og det bedste Ladested for Pramme, der findes i Herredet. Niels Skram vil af visse Grunde ikke lade hende faa Ejendommen og har begyndt Trætte med hende om det. Nu har han forespurgt hos Regeringen, hvorledes han skal forholde sig i denne Sag. Der svares ham, at han skal forfølge Sagen, tage Dom og fremæske løvlig Skøde og Adkomst,

*) Lavhævd, retslig Stadfæstelse paa en Ejendom.

hvormed Ingeborg Bilde vil tilholde sig Bolet. Naar Sagen er bragt til Ende, skal han meddele Ridsraadet Udfaldet, for at de kan rette sig derefter.

Den 28 Febr. Aaret efter faar Niels Skram en kgl. Skrivelse, der gaar ud paa, at Ingeborg Bilde til Bidstrup^{*)} har berettet, at Lensmanden i Henhold til Kongens Befaling af 10 Novbr. 1594 har begyndt Trætte med hende om et Bol, kaldet Holm ved Amstrup i Verløf Sogn i Holbjerg Herred. Da dette Bol efter hendes Formening af Kongens Fader, (altsaa Frederik den Anden) er mageskiftet til afdøde Fru Citzele Oxé og Erik Pødebusks Arvinger, og det er Niels Skram vitterligt, at hun har taget dette Mageskiftsbrev til sig, har hun begæret uhindret at maatte beholde dette Bol efter Kongens Faders Skødebrev. Niels Skram skal undersøge Sagen og lade hende beholde Bolet, hvis hun har Kongens Faders Skødebrev derpaa.

Det maa have vist sig, at Jomfru Bilde har haft lovlig Adkomst til Holm, for allerede d. 3 Marts udstedes en Cancelliskrivelse til samme Jomfru Bilde, med følgende Indhold: I Verløf Sogn i Hofvelbjerg H. i Nordjylland har hun et Bol, kaldet Holm, som Kongens Foged har udlagt Fru Sitzel Oxé og Erik Pødebusks Arvinger for $2\frac{1}{2}$ Td. Korn, som de var brøstholdne med i Mageskiftet mellem Tofgaard og en Gaard i Grandtzløf. Da Bolet ligger i Kongens frie Jagt og ved hans bedste Ladested i Dronningborrig Len, kan Kongen ikke godt undvære det og anmoder hende om at lade ham faa det, indtil nærmere Forhandling kan finde Sted. Til Gengæld vil Kongen forlene hende med noget Jordegods i Skiøt (Skjød) som svarer højere Landgilde end Bolet og ligger belejliger for hendes Gaard (Bidstrup).

Som vi ser, har Christian d. 4 ligefrem tryglet den høje Frue til Bidstrup om at lade ham faa Bolet, men vi ved ikke, hvorledes det gik. Der maa have været

---

*) Hovedgaard i Granslev Sogn.

god Skibsfart paa Gudenaas den Gang. Holm ligger ved Brandstrup Bæk 2 $\frac{1}{2}$ km. fra dens Udløb i Gudenaas.

Men ikke en Stavelse findes i de omtalte Dokumenter, hvoraf nogle jo er temmelig gamle, om at Vellevholm har været et Kloster.

Om den gamle Gaard er ødelagt af Fjender eller nedreven paa anden Maade vides ikke. At Holm ikke er bleven forskaanet for Fjendens Hærging vidner følgende Sagn om: Engang da Fjenderne var i Landet, var der en Kone i Holm, der skjulte sit Barn i en hul Bøg og forsynede det med Føde i 3 Uger, indtil Fjenden var borte.

Nu ligger Gaarden ca. 400 Alen syd for den gamle Gaardsplads lige op ad Sogneskillet ved Amstrup i Hvorslev Sogn, hvorfor den ogsaa tit fejlagtig regnes for at høre til Amstrup. Folk kan ikke faa i deres Hoved, at Holm hører til Vellev. Beliggenheden er paa-faldende. Set fra Syd ligger den i en Dal, set fra Nord, paa en Bakke. 1661 hører Gaarden under Haxholm. I Præsten Karmarks Indberetning omtales den saaledes: Holm et lidet Bolig i Amstrup, tiender til Haxholm.

Gaardens nuværende Tilliggende falder i to Parceller, der ligger temmelig ubekvent for hinanden. Biparcellen der anvist Vej til over Amstrup Mark, er maaske Tilliggendet til den gamle Gaard i Hasselskov, der omtales i de gamle Tingsvidner*). Hovedparcellen er ejendommelig af Terrain, bugter sig i Bakke, Dal og Engstrækninger, hist og her bevokset med Skov og Krat, især El langs med Bækken. De fleste Markstykker har særlige Navne, der dog er ved at gaa i Glemme: Blomtoften, Rytterskoven, Helledi, Da'lt, Katbaksagrene, Rughaven, Holtet, Svinehaven (Indhegning til Svin), Svinhavssigen (Sig,

*) Ved Brandstrup Bæk paa Udmarkens Grund og i Nærheden af noget Hasselkrat ses endnu tydelige Rester som af en Dæmning, og her sagde de gamle, havde der ligget en Mølle (Stampmølle). Det er ikke umuligt, at det kan være Stedet, hvor den omtalte Gaard i Hæssylskogh har ligget (S. Side 90).

kort Dal), Kjældholtet, Elholen, Bremerholmsageren, Gaardstedet, det søndre Gaardsted, Sivengen, Sletengen, Holmstedet.

Biparcellen bestaar for en stor Del af maleriske Lyngbakker, en Del af den vældige Kæde, der lukker for Gudenaadalen i Syd, højt i Busbjerg i Hvorslev Sogn. Paa en af Bakkerne findes en hellig Kilde (den helle Kjæld). Dens Udspring er ret aparte, midt paa en stejl Skraaning, hvor dens Vande har bevirket en frodig Græsvækst i den sorte Lyng. For 100 Aar siden besøgte den endnu af Folk, der led af en eller anden Sygdom, for at søge Helbredelse. Efter endt Besøg lagdes der en Mønt som Offer. Lærer Mollerups Søn har fortalt, at han som Dreng har været med til at lede efter Mønter ved Kilden.

I Vellev Kirkebog, der begynder 1679, omtales første Gang Folk i Holm: 1680 Dom. IV post Trin. (4 Sønd. e. Trin.) døbt Søfren (udtalt Søvren) Tinds Søn nafnlig Søfren, baaren af Anne Lauritz d. i Holm, og 1685 d. 25 Jan. begravet Laurits Lauritzon udi Holm, som døde udi sit alders — aar.

1687 den anden Onsdag i Faste blev døbt Anne Christensdatters »w-æchte barn i Holm, nafnlig Axell«. Faderen udlagt Friedrich Lauritzen i Holm, aabenbart en Søn af ovennævnte L. Lauritzen.

Samme Aar Dom XVI post Trin. udstod Fridrich Lauritzen i Holm Kierkens disciplin (Irettesættelse, Straf) for løsagtighed, begangen mod Anne Christensdatter ibidem (sammesteds), og Dom XVI (altsaa Søndagen efter) stod Anne Christensdatter aabenbare skrifte for Lejermaal, begangen mod forn. Fridrich Lauritzen.

Der var streng Kirketugt i de Dage. De paagældende, der havde begaaet Synd mod det sjette Bud, var bandsatte, indtil de gjorde Bod og blev løste. Det skete i Kirken i Overvær af Menigheden. Derfor førtes der i Kirkebogen en staaende Rubrik for Publice absoluti,

eller som det i Hvorslev Kirkebog hedder paa godt Dansk: Aabenbar afløste. Rubriken forsvinder først henimod Aar 1800.

1691 omtales Fridrich L. som Fadder til Peder Adamsens Søn Adam i Enslef. Men Tiden er gaaet og der er ingen Forandring sket i de to, rimeligvis unge, Folks Forhold. Først 12 Aar efter melder Kirkebogen: 1699 Dom. 16 post Trin. (altsaa samme Søndag han stod offentlig Skrifte) bleff Fridrich Lauritzen af Hollomb og Anne Christensdatter samesteds æcteviede.

Imidlertid voksede Drengen, Axel, til. Naar han er gift, har jeg ikke fundet, men 1727 har han en Søn i Kirke: Anno 1727 Dom. jubilate (3 Søndag efter Paaske) var til daaben Axel Fridrichsens Søn Fridrich baaren af Madame Elisabet. Faddere: Jens Frandsen i Amstrup, Jens Pedersen i Koudal og Corporal Kalbye.

Axel Frederiksen byggede det gamle Stuehus i Gaarden 1739. Det blev revet ned 1882. Over Arnen (Ildstedet) fandtes et saakaldt »Pandetræ«, en Egetræsbjælke, hvor der var indhugget følgende Sprog:

TEND ILDEN OP I JESV NAFN OCH BEDER GVD OM NAADE
AT DET EY MERE MAGT SKAL FAA END TO HENDER DET VEL
KAND RAADE

A F H — K J D T 1739.

Bogstaverne under Verset skal sige: Axel Frederiksen, Holm og Karen Jensdatter, Tostrup. Hun maa være født 1703, for hun døde i Holm 1764, 61 Aar gl.

Axel Fr. maa have haft flere Sønner. Der nævnes en Laurs, Rasmus og Jens Axelsen. 1779 er begravet Laurits Axelsen af Holm ætat. (i sin Alders) 32 Aar, 11 Mdr. 3 Uger, og 1789 begravet Jens Axelsen, ætat. 53 Aar, men Fridrich blev Faderens Efterfølger. Da hans Moder er død 1764, blev han i en Alder af 27 Aar, d. 27 Marts trolovet med Zidsel Jensdatter, og d. 10 Juli samme Aar blev de viede.

De havde 3 Børn: Axel, Jens og Karen Fr. Axel, der naturligvis blev opkaldt efter Bedstefaderen, var for Daaben 1772. Som Fadder nævnes Manden i

Koudal Claus Buchholz. Axel blev Sognefoged i Tind, Jens ligeledes Sognefoged i Tungelund, og Karen blev gift med Skolelærer Jens Bertelsen i Gulev. Deres Datter Anna Kathrine blev gift med Lærer Madsen i Gerning.

Fridrich og hans Zidsel havde flere Børn, der døde som smaa. Et Barns Fødsel skulde koste hans Hustru Livet. Saaledes fortæller den tørre Kirkebog en hel Tragedie i de faa Linjer: 1781. 3 Søndag i Advent, 16 Decbr., begravet Friedrich Axelsens dødfødte Pigebarn, og 1781 d. 21 Decbr. begravet Fridrich Axelsens Kone, Zidsel Jensdatter, ætat. 42 Aar, 3 Mdr. 9 Dage.

Det har været en tung Jul, Frederik har fejret det Aar.

Et Aar er gaaet, og da har han taget sig en anden Hustru, Maren Christensdatter, fra Gaarden Salpeterhuset i Aidt Sogn. Det maa have været et godt Parti, for Manden i Salpeterhuset var velstaaende. Men dog blev hun snydt for en Del af sin Arvepart. Derfor sagde hendes Datter, min Bedstemoder, ogsaa gerne: »Slægt mæ hid og slægt mæ did, haee a noj, saa ka a ta te'te«. I det Ægteskab var der 4 Børn: Cæcilie (Sidsel), gift med Mads Pedersen af Velløv, Ane, gift med Christian i Dejhede, Maren, gift med Væver Hans Hvid, og den aandssvage Chresten, der blev ved at gaa i Gaarden til sin Død 1860.

Frederik Axelsen blev paa sine ældre Aar kaldt »Gammel-Frederik«. Det fortælles om ham, at han gik tit til Kirke, baade i ondt og godt Vejr. Naar det var daarligt Vejr, tog han sit »Hatteslag« og sine Støvletter (Gamasjer) paa og sagde: »Der er ikke det Vejr paa Sky, der kan holde en fra Kirke, naar en har Sind til det«. Hans Død berettes saaledes i Kirkebogen af Præsten Lund: 1798 Fredagen d. 16 Novembr. døde efter 18ten Ugers sengeliggende Svagelighed den gamle Gudfrygtige Friedrich Axelsen af Holm, som derpaa Fredagen d. 23 hujus (dennes) blev begravet, ætat 71 Aar 7 Mdr.

Hans Enke giftede sig igen Aaret efter med en Søn af Peder Jensen i Velløv, Thomas Pedersen f. 1765. (Gaarden blev flyttet til Holmriis 1839). Han kaldtes Gaardmand og Skovfoged. Af Legemsbygning var han undersætsig og kraftig. Som de fleste Bønder i de Dage var han haandsnild til at lave allehaande Nyttgegenstande af Træ, der brugtes i Bedriften, saasom Økseskafter, Svingletræer, Tøjrepæle o. lign. Som Skovfoged havde han Træet gratis. De Sager, han ikke brugte, solgte han i Randers, og for Pengene indløste han »Farvetøj«, Vadmel og Hvergarn, som Folk selv lavede (hjemgo Tøw).

Thomas Pedersen opdyrkede store Dele af de magre Lyngbakker og hans lille Datter Karen maatte tit køre Plovhestene. Naar Faderen saa sagde: »Lad os nu holde stille lidt, at Hestene kan drave djer Aande«, d. v. s. puste lidt ud, saa sagde Barnet: »Drager Hestene ikke djer Aande uden naar vi holder? Naar hun siden som gammel Kone fortalte dét Ungdomsminde, bemærkede hun: »Dæ kan I da se, hvor klog a wæ«.

Thomas Pedersen ejede en Bibel og flere gudelige Bøger. Bibelen er endnu bevaret. Den har ikke noget Titelblad, men fori stod der skrevet: Thomas Pedersen, Holm, Anno 1807. De andre af hans Bøger er gaaet tabt. Saavidt jeg husker var det ham, der er fortalt om, at han havde for Skik om Aftenen, naar Dagens Gerning var endt, at sætte sig hen for Bordenden, Mandens sædvanlige Plads ved Maaltiderne, folde sine Hænder og sige stille hen for sig: »Gud spaar aa be-waar mit Hus og mit Hjem, mit Fæ aa mit Gods, min Kone og minde Børn«. I hans Gravskrift (Testimonium), der var forfattet af hans Stifsøn Axel, som før er nævnt, stod der, at Thomas Pedersen var en tjenstvillig Mand mod sine Medborgere og en Støtte for sin hele Familie. Han var en god Fader for sine Stifbørn Axel, Jens og Karen.

Thomas Pedersen og Maren Christensdatter havde 3 Børn: K i r s t e n, gift med Christen Kræmer i Vellev,

M a r i a n e, gift med Niels Jensen i Amstrup og K a r e n, der var født 11 Febr. 1807. Da Faderen døde d. 11 Maj 1826, 61 Aar gl., blev det hans yngste Datter Fremtiden kom til at afhænge af for Folkene i Holm. Stedet var nemlig et Skovfogedhus, og der skulde en »Mand ind« inden seks Uger, ellers kunde de ikke beholde Gaarden i Fæste. Karen var kun 18 Aar, en livsglad Ungmø, der gerne gik til Legestue og Dans. Hun fortalte selv, at hun ikke gik hjem, før Spillemanden puttede Fiolen i Posen. Giftermaal var hun ikke belavet paa saadan over Hals og Hoved, men hun kunde redde Situationen, saa der var ikke andet for, end hun maatte gøre sit Valg. Hun sagde selv, at hun græd sine modige Taarer, og det er jo forstaaeligt nok. Men der viser sig her et Træk i hendes Karakter: Hun tager Kærligheden fangen under Fornuftens Lydighed. Skulde hun saaledes blive nødt til at indgaa et Fornuftgiftermaal, saa vilde hun ikke have enhver ung Knøs, der »satte Hatten paa Snur«.

Den udvalgte blev Frands Sørensen fra Vellev, en Søn af Gaardmand Søren Frandsen og Hustru Maren Mikkelsdatter. Han var født 1799. Hans Moder døde og efterlod ham en Arv paa 600 Rdlr. Senere giftede Faderen sig igen med Mette Sørensdatter, og Frands Sørensen gik hjemme, fra han var 16 Aar til han var 26 uden at faa nogen Løn. Hans Stifmoder vilde endda udnytte ham. Naar han skulde til Købstaden, og hun skulde have Bud med, vilde hun helst ingen Penge give ham med, det var Mening, at han selv skulde klarere. Men Frands var lige saa sløv som hun. Derksom Pengene ikke fulgte Budet, svigtede Hukommelsen ham, saa han maatte udbryde, naar han kom hjem: »Aa, de haa a rent glemt«. Da han skulde drage til Holm, gav Faderen ham 100 Rdlr., fordi han havde tjent ham i de 10 Aar.

Frands Sørensen satte visselig ikke Hatten paa Snur. Han var en stille og rolig Karl, ogsaa i den Retning

havde Karen set sig for, hun fik en Mand, hun let kunde faa det med, som hun vilde.

Brylluppet stod i Holm d. 8 Juli 1826. I den Anledning digtede Axel Frederiksen følgende Bryllups-sang:

Kom Venner og lad os erindre,
 hvorfor vi forsamlede er;
 jeg eder derom vil paaminde
 skønt det er bekendt for enhver.

Vor Fader af Døden blev krænket,
 gik bort af den jordiske Vej;
 derved blev vor Moder en Enke,
 den Byrde hun taalte jo ej.

Og hun, som var svag og alene,
 skuld' vogte paa Hus og paa Gaard
 og Skovens mangfoldige Grene,
 det var mere end hun formaaed.

Hu talte til Datteren kære,
 som rask var af Helsen og Aar:
 Den Byrde kan jeg ikke bære,
 du vistnok det bedre formaar.

Fordi du den Byrde skal bære,
 du nyder paa Vilkaar min Gaard,
 og hvad jeg behøver at tære,
 det give skal du mig derfor.

Den Pige hun takker og bukker
 og siger: Ja, grundig betænkt,
 vort Lys blev jo hastig udslukket,
 det er godt, at et andet blev tændt.

Velan da, iblandt dine Lige
 (du faar) hvem du behager, til Mand,
 og gid I opfylder tillige
 jer Pligter, saa godt I det kan.

Det vared jo ikke ret længe,
 før Rygtet i Egnen blev bragt,
 og en af de raskeste Dreng
 opretter med Pigen en Pagt.

Gud give, de længe maa leve
 i Velstand og heldige Kaar,
 til Sønnensøns raskede(!) Dreng
 henbær dem til Grav og til Jord.

Sangen er jo saa temmelig blottet for Poesi og højere Sving, men et godt Eksempel paa, hvad en jævn Bondemand kunde præstere af den Slags i de Tider. Af Bryllupsselskabet er den sikkert bleven vel modtagen. Forfatteren skal iøvrigt have været et vittigt Hoved, for da Provst Borgen i Hvorslev (1832–39) engang spurgte ham om, hvorfor han tog to Skraaer i Munden paa en Gang, svarede han: »Aa, den ene Side er mig lige saa kær som den anden, Hr. Provst«.

Frands i Holm var aabenbart en sparsommelig Mand. Hvad han selv kunde gøre, tog han ingen Haandværker til. Saaledes plejede han selv at rense og smøre Bornholmeruret. Men engang gik det dog galt. Han havde faaet Værket fra hinanden og gjort i Stand, men kunde ikke finde ud af, hvorledes det skulde samles. Det endte med, at han maatte komme det hele i en Sæk og gaa til Urmageren for at faa det sat sammen igen.

Frands Sørensen var en meget stærk Tobaksryger, hans lille Pibe var sjælden kold, undtagen naar han spiste eller sov. Selv naar han gik og villede Foder til Kreaturerne, kunde han give sig til at »slaa Ild« til sin Pibe, og han gik med Villen i Favnen og Piben ragende ud over den. Men engang slog en Ko Piben fra ham, saa Gløderne fløj omkring i Halmen. Han blev ikke lidt hed om Ørerne og blev siddende hele Natten ude i Nødset og vaagede af Frygt for, der skulde opstaa Ild. Ildebrand stod jo for vore Fædre som noget særlig frygteligt, Derfor sagde man gerne, naar der var Uvejr paa Sky med Lyn og Torden: »Gud spaar Hus og Hjem«.

Karen i Holm blev sin Mand en »sikker« Kone, og Frands Sørensen føjede hende, for han vilde helst have Fred. Naar hun syntes, han kom for tidlig ind efter endt Dagsgerning, kunde hun drive ham ud igen. Han tog det med Ro. Han vaskede sig ved Vandtruget og tørrede sig paa Vesteryggen. Men da han blev syg indtil Døden, opofrede hun sig helt for ham. Hun vaagede selv over ham under hans 17 Ugers lange Sygeleje.

Han døde 1856, kun 57 Aar gl. I hans Testimonium (en kort skreven Fremstilling af hans Liv og Virksomhed), som hun gemte som en Helligdom, saa længe hun levede, forfattet og prentet af Lærer H. C. Pedersen, stod der bl. a.: »Saaledes blev Frands Sørensen i Aaret 1826 en ung og dejlig Kvindes Mand og en herlig beliggende Gaards Besidder, hvor han ikke blev til Spot og Latter, naar han vilde sysle med Pen og Bog«. Rosen er stærkt overdreven. Pedersen var en klog Mand, der forstod »at forbedre meget udi et Degnekalds Indkomster«. Derfor smurte han tykt paa. Frands Sørensen vilde nok gerne sysle med Pen og Bog, men han kunde sjælden faa Tid og Ro til det for sin Kone. Den Slags Ting havde hun ikke Spør af Sans for, det var efter hendes Mening at drive Tiden hen til Unytte. At han har været dygtig til Pennen vidner hans smukke Haandskrift om i den Bibel, som før er nævnt, hvor han under sin Formands Navnetræk har skrevet: »Denne Bog tilhører mig, Frands Sørensen i Holm 1824.

Nogen egentlig rar Bedstemoder for sine Børnebørn var Karen ikke. Hun havde ingen egentlig Forstaaelse af Barnenaturen, hun var for snusfornuftig og vilde altid sætte i Rette. Hun var uhyre arbejdsom (virkelig som det hed). Dag ud og Dag ind, Aar ud og Aar ind hang hun i enten med at spinde eller binde, to Gøremaal, der var hendes Hovedsysse. Hun var rask i Vendingen, snar til at sno sig. A ku træk i mi Klæje, men di ku tænd en Pib^{*)}, var et staaende Mundheld hos hende. Til jævns kunde hun glæde sig ved et godt Helbred, skønt hun kunde være meget syg af og til. Medicin brugte hun ikke, men hun lod sig gerne regelvis kopsætte. Efterhaanden som hun blev ældre, mente hun, at hun aldrig var rask, og kom nogen og spurgte til hendes Helbred, svarede hun altid: A due saagu't.

Hendes Anskuelser og Grundsætninger var i det hele

*) I ældre Tider tog det jo nogen Tid med at tænde en Pibe, da man brugte det noget omstændelige Fyrtoj.

meget gammeldags, og fordomsfuld var hun i høj Grad, indgroet i Vaner og Vedtægter af alle Slags, der skulde iagttages. Den Skik at lade Skægget vokse var hun meget imod. Da hendes Søn ogsaa vilde være en fæl »Skægmand«, satte hun ham i Rette for det, og som Grund anførte hun: »Du skulde takke Gud, at han har givet dig et velskabt Ansigt«. Naar han saa gendrev hende ved at sige: »Jamen Vorherre har jo ogsaa skabt Skægget«, saa svarede hun ikke andet end: »Aa, det er no godt Snak!«

Da Afholdssagen begyndte at komme op i Halvfjerdserne, og Thomas sympatiserede med den, kunde hun heller ikke lide det, men sagde: »Der har aldrig nogen af vor Slægt drukket djer Gods op«. Hun kunde synge den bekendte Drikkevise fra Aarhundredets Begyndelse: »Mit fulde Glas og Sangens raske Toner«. Hun vilde, at de unge skulde træde i de samme Spor, deres Fædre havde traadt, i et og alt. Hun opmuntrede sine Børnebørn til at gaa til Legestue, saaledes som hun selv havde gjort: »Naar I ikke kan begaa jer blandt Folk, bliver i aldrig estimeret«. Hun holdt ogsaa ligefrem paa, at de unge Drengene efter Konfirmationsaldren skulde lægge sig efter at blive gode »Tobaksmænd«, saaledes som hendes afdøde Mand havde været det. »Hvad skal et Karlfolk tage sig til, naar han kommer i Byen; der bliver ikke andet for ham end at sidde og pirre i Gulvsandet med hans Kjæp«.

Som de fleste Aftægtskoner paa den Tid vilde hun selv blive ved at staa for Husets Styrelse. Alt skulde gaa i samme Skure, som i hendes »Velmagtsdage«, som hun udtrykte sig.

Hun vilde ikke køre med Toget eller fotograferes, nymodens Ting som var kommen op, da Velmagtsdagene var forbi. Med Toget kom hun dog en enkelt Gang, men »taget af« blev hun aldrig. Ejheller vilde hun opkaldes i levende Live. »Næ'æ a æ dø, saa ka I kald mæ op«. Hun døde efter at have siddet Enke i 43 Aar 1899, 92 Aar gl.

Enslev.

Efter Steenstrups Mening maa Forstavelsen af Enslev være et Mandsnavn, et Oldtidsnavn, som nu er uddød. 1447 skreves det Enskløff i 1474 Ensløff, 1479 Endsløff og Ensløff.

Enslev har i ældre Tider været mere selvstændig end nu om Dage. Byen har haft flere Oldtidsminder, som før er nævnt. I den katolske Tid havde den ogsaa sin egen Kirke, og vi ved, at to Herredsfogeder over Houlbjerg Herred har boet her. Den ene af dem var Anders Seiersen (se under Kirken), som vi ikke ved naar levede. Den anden var Lars Let, der boede paa »den store Gaard i Enslev« (Enslevgaard). Han var tillige Tilsynsmand for den gamle Stærkærgaard i Gulev Sogn, gift med Elle Jensdatter, maaske fra Bøgeskov i samme Sogn. Ægteparret skænkede en Alterkalk til Gulev Kirke med følgende Indskrift: 1599 lod Las Jensen Leth gjøre denne Kalk til Guløf Kircke med sin Hustru Elle Jensdatter. Paa den gamle Alterkalk i Vellef Kirke stod ligeledes Las Lets Navn og en Del Munkeskraft. Det er rimeligt, at den ogsaa er en Gave fra ham. (Se længere tilbage under Kirken). Den 25 Maj 1585 udstedes en Cancelliskrivelse, der gaar ud paa, at Las Let i Enslev, Herredsfoged i Huolberg H. indtil videre maa være fri for at svare Landgilde af sin jordegne Bondegaard i Velløf, dog skal den paa Gaarden boende Bonde gøre sædvanlig Ægt (Kørsel) og Arbejde (Hoveri) deraf.

I 1661 boede paa den »store og fornemste Gaard i Enslev« Ritmester Frants Jensen Munch, som Frederik III havde givet Gaarden i Forlening som Løn for hans tro Tjeneste. Beboerne, der forhen samtlige var Tiende til Kronen, maatte nu tiende til Frants Jensen.

1678 nævnes Fogeden Mads Andersen i Enslev. I første Halvdel 1700rne nævnes Seigneur Christen Pedersen paa Enslevgaard. 1709 har han en Søn i Kirke

ved Navn Mogens. 1739 d. 6 Aug. er ægteviet Seigneur Jens Clausen Høst af Hobro og Jomfru Anne Mogensdatter af Enslevgaard.

1768 nævnes Enslevgaard endnu, men 1772 er den nedbrudt. Dens Jorder blev udstykkede til Bønderne i Vellef og Enslev, der hver fik sin »Enslevgaardslod«.

I 1661 var der 6 Gaarde i Enslev, store og smaa, men 1772 er der kun 3, idet de 3 Gaarde, nemlig Bredsgaard, Siøgaard og en øde Gaard blev nedbrudt og Jorderne lagt under Enslevgaard.

Kilder:

Utrykte: 1. Vellef Kirkebøger. 2. Karmarks Manuskript. 3. Meyers Optegnelser. 4. Vellef Skoleprotokol. 5. P. Hansens Optegnelser. 6. Mundtlige Meddelelser.

Trykte: 1. Skriptores rerum Danic. VI. 2. Pontoppidan: Danske Atlas. 3. Ældste danske Arkivregistraturer. 4. Cancelliets Brevbog. 5. Erslev: Danmarks Breve fra Middelalderen. 6. Trap: Danmark. 7. Uldall: Danmarks Kirkeklokker. 8. Wiberg: Præstehistorie.

